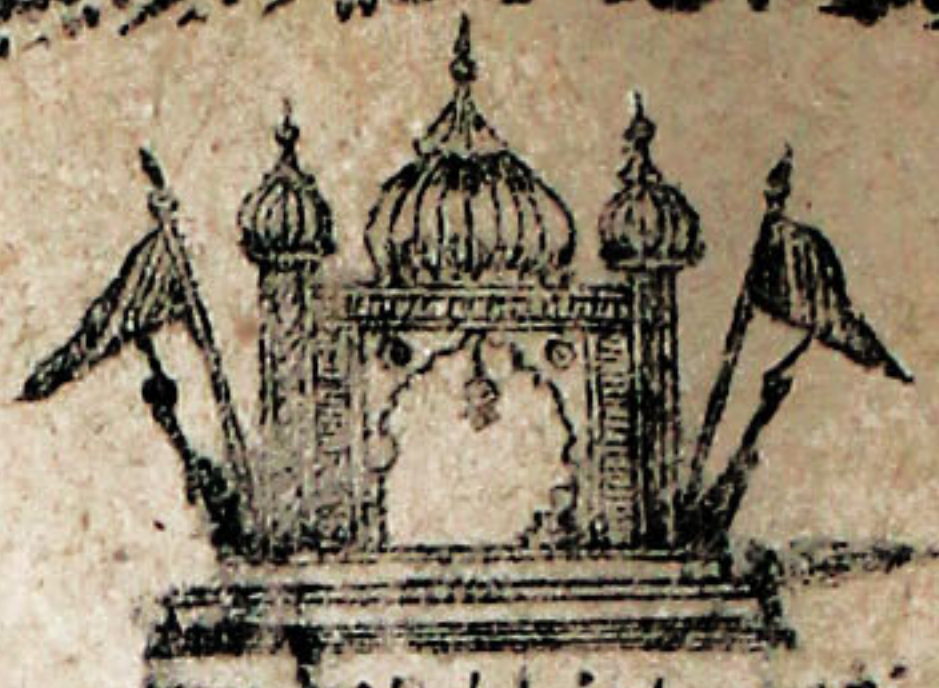

اللهم انظر الى اخلاق العظمى فيكون ميراثا لاجيب بها اخلاق مملكتنا
فتن و السلطان المكرم ابن ميرالدين ميرالدين سلطان

نشان دولت خداداد افغانستان

قال النبي صلى الله عليه وسلم اليه ومك الظريفة وكل ما ادرك

الحمد لله که درین آوان سعادت اقران بدار انصرت بهرات و مضامین آن بهیچ معدلت بهیچ حضرت
سلطان مسلمان سراج الملة والدين امیر ابن امیر عبید الله فاضل صاحب دور التي سلطنت خداداد
افغانستان و حکمرانی شهزاده با ذوی الاقدار بشرف صورت ملک سیرت نائب الحكومة حضرت محمد سلیمان خان
و سپهبد ارشی محمد ششم خان سلمه الله المنان این رساله بحاله پیر از موغظه عرفان المسمی

مخاضة المقام

حضرت زین العابدین

تصحيح حق عباد الله طاب الله خلد في روتان حرب بالش عمدة القجران نواجه عبد الرحمن بن فخر الحاج
حاجي نواجه فيض محمد خان بن مرحوم مغفور حاجي نواجه شير محمد بن نواجه عبد الرحمن بن مجذوب که باقی
نواجه یعقوب بن ارشاد پناهی نواجه صافی این ساکن قریه سرودستان بهرات بشیرة صدق حضرت
غوث صمدانی فیل زبانی حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سره الغرید

باعتناء من الصادق اليقين فيم الله في حقه لا اله الا الله انك انت ربنا العلي

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

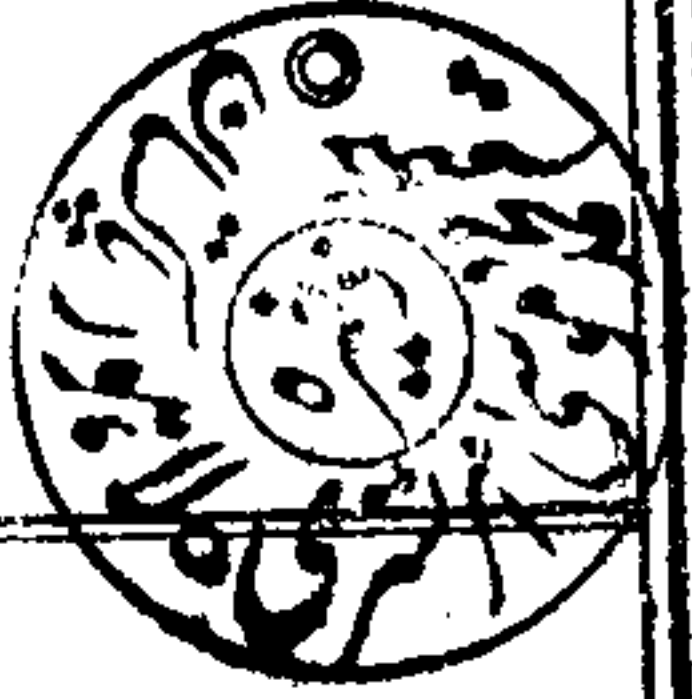
پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

هَذَا نَسْخَةٌ خَاصَّةٌ الْمَقَامِ خَضْرَاءِ قُطْبِ الْعَارِفِينَ وَغَوْثِ السَّالِكِينَ

39279

مَقْبُولِ رَبِّكَ خَضْرَاءِ الْعَالَمِينَ بِشَيْخِ الْإِسْلَامِ فَيْلِ بْنِ

أَحْمَدَ الْجَامِي النَّاصِقِي قَدَسَ سِرُّهُ الْعَزِيزِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد و ثنا کے بے منتہا کہ مطبعان حریم حرم سدرۃ المنتہیٰ از ارتقا معارج تصور آن بجز
 و تصور خود اعتراف نمودہ اند کہ لا اُحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ وَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 طبقات و الذین اوتوا العلم آیتہم درجات از علیہ مدارج الصافہ آن بضعف و فتور
 انصاف دادہ اند کہ وَمَا عَرَفْنَاكَ حَتَّى مَعْرِفَتِكَ حَضْرَتِ اَحَدِ كَيْ قَدْرَتِ كَامِلَةٍ اَوْ
 نور وجود و ظلمات عدم رسانید تا اینکہ سِرِّكَ كُنَّا اَخْفِيَ اشکارا شد و وجود جملہ کونات
 را در خیز وجود خود ناچیز گردانید تا حقیقت و سُبْحٰنَكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ
 پیداکشت آن لایزال کہ چہرہ کمال او از غبار زوال مصُون است و پایہ جلال او از
 تصور اہل کمال افزون است لہذا دل و جان کاملان گم شدہ در کمال تو بہ
 عقلی ہمہ مقربان بے خبر از وصال تو بہ جملہ تویی بخود مگر جملہ بہ بین دو اسے ما بہ
 ہرگز ہزار عالم است آینہ جمال تو بہ آن و وودے کہ در بدایت میثاق ازلی
 دوستان خود را بے واسطہ محبتتہ و رابطہ مودتتہ از خزانیہ فضل و کرم با شارت
 بشارت اللہ و لِي الَّذِي اَمَّا اِيخِرُ حُجُوبٍ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بَخَلَعَتْ
 يَجِبُهُمْ وَيُجِيبُوْنَهُ سِرِّكَ اَزْكَرُ وَايْدِيَا اَزْكَرَتْ شَاهِدِيہ جمال و قرب اتصال بنغمہ فرو

او بود من و من او بودم کہ من بودم ساقی کہ او بہ مترنم گردیدند آن کریمے کہ از خمیازہ
 فضل و عنایت خاصان خود را بقدر افرح کہ وَسَقَمُ وَبِهِمْ شَرًّا بَاطِلًا
 سرست گردانید تا از سزنجودی صدائے سے بار بار طل گران تار و زنونش نوش بودہ
 بگوش و ہوش رندان کو سے توحید و تفرید رسانیدند و آن بے نیازے کہ عارفان
 خود را مقام خلّت کراست فرمود تا از سر بلند مہتی و استغنامی تمام خلیل وارہ
 باواز جبرئیلت کہ بر پر سد حاجتی داری بجا رُو جو بے جبرئیل از لای مطلق باز رُو
 در ملک و ملکوت انداختند و در و دنا محدود و صلوات نامعد و دثار روح مطہرو
 و قالب معطر سلطان انبیاء و برہان اصفیاء آن بیت القصید آیات و آن مجموعہ
 صحیفہ نجات کہ منشور کمال آفرینش و آفرینش کمال شرف توفیق ختم او با تمام
 رسید و طغرائے کتب جمع اذبان و لکل قلم شریعت او بر نواصی اقا صی و ادانی کشید
 تا اینکہ ہفت آسمان معلق علا متے ست از بخار کمال او و ہفت زمین
 مطبق کفی ست از کف دریائے جلال او آدم بحماییت صفاے او مغفور خلیل
 برعایت و لاے او سرور موشے ناشر کو کبہ او کہ یا لبتنی کنت من امتہ
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم و عیشے مبشر و بدبہ او کہ و مبشر ابر رسول یاتی
 من بعدی اسمہ احمد البیت صدر عالم آفتاب شرخ و دین ہ صفوت
 آدم شفیع المذنبین ہ حامی عصیان آدم نام او ہ ہر دو عالم جرعه خور از جام او
 و در دریائے نبوت جان او ہ لی مع اللہ آیتے در شان او ہ مطلع الوا
 حق مقصود کل ہ پیشواے شرع سلطان سبل ہ عقل کل و اماندہ در معراج
 او ہ از لعرک دادہ یزدان تاج او ہ آن بزرگوارے کہ اسرار جواب
 رب ادنی انظر الیک چاکران صادق او آشکارا کردند آنجا کہ گفتہ اند
 کہ غر و شس عزت مردان نبود از ازل ہ لن ترانی کے جواب پور عمران آدے

غرق شرطہ تقلید را از شر الطوحید شعر ان کنت تطمع ان تفوز بوصولنا
 فاهجر ولا تطلب غیرنا ثمطی عناء خلعت جزا پوشیده از جام عشوه
 محبت و نشوه عشق کاسات بالابلل نوشیده شعر ان کنت ذادولة
 بنشوة عشقنا فاملأ کاسک من لذیذ شرابنا ودر کنج محنت
 پای بر سر کنج محبت نهاد و از روئے بصیرت دل زبان بحقیقت افوض
 امری الی الله بکشا و شعر الیک یارب قد وجهت حاجاتی +
 وجهت ببابک یارب یوغبیاتی + انت العلیم بما یحوی الضمیر به +
 یا عالم الغیب علام الخفیاتی + لا تاخذنی بذنبی انت تعرفه +
 فاغفر لجمودک یاربی خطیثاتی + واز درگاه کریم اجابہم بما عملوا
 خورسندگشت و از شفاخانه طیب اذا مرضوا فاننا کلبیدہم بدرمان
 ومن یتوکل علی الله فهو حسبه فانع شد و چون شعاع آفتاب
 افمن شرح الله صدده بالسلام فهو علی نور من ربه الزوج سعاده
 بدرخشد و نیم غمایت التائب من الذنب کمن لا ذنب له از بوسه
 دولت یوزید مصباح مثل نوره کمشکوۃ فیها مصباح افروخته گردید
 و دیده دل از جوامع اصول و فروع اہل ظاہر و دوحہ شد و مفتاح انکا
 فتحناک فتحا مبینا در دل بکشا - و خواطر از مقالہ و مقاسد صورتی
 در موافقت اعراض آمد و بدایت بدایت از لی بطلب نہایات مقامات
 لم یزلی مرغ روح را بہ پرواز آورد و الحق بیت من نیم تنہا کہ ذرات دوگون
 جان فشانند این طلب را جان فشان + لہزار و حانیت حضرت شیخ الاسلام
 احمد الجامی النامقی قدس اللہ روحہ العزیز بندہ را بارشاد و رقبہ سالات و
 بالتفات مطالعہ تالیفات خود راہ نمود و فرمودند کہ از مقامات مائتہ و ازالیفات

بالنسخۃ انتخاب باید کرد و بشرف عرض پادشاهی رسانید کہ لوح حافظہ او بنقوش
 معرفت و حکمت منقوش است و خرد خورده بین در نتایج ذہن دو قار او دیوش
 منجیبات قضا با وضوح خورشید راے او منقوش و ہویدا است و کونات
 قدر در محاذات سطوح آئینہ ضمیر او پید اطلون تاثیر صبح دولت از مشرق بارگاہ
 اوست و سطوح طلائی سعادت از مطلع درگاہ او درگاہ او قبلہ سلاطین نامدار
 بارگاہ او کعبہ پادشاهان ذوی الاقدار دست فیاض او در بحار لطف و کرم گوهر
 بار و اناریل و تاب او در معادن چو دوسنجا چو ہر نثار بیت بخشیش در یاعدم
 شد چون کفش بخشید فیض بہ بحر چون در جوشش آبدادہ پیماشد شراب
 مرافق عدل او در ستگیر مستغنیان و لواحق فضل او کار ساز مستعینان
 حکایت حاتم طائی در رزم بندگان اوست شد در استان رستم در رزم
 ملازمان او لاشے گشت عظیم کہ نسیم صبا با وجود علم او شد خوست کر میکہ
 نیم صفا در جنب خلق او جنگ خوست اعنی سلطان جهان و جہانیاں حسب
 الایمن و الامان حامی بلا و اہل ایمان مشیدار کان جہانیاں فی مہدینیاں مسلمانی
 خداوند عالم کیسر کشور کشاے خسرو دین پرورد شرع آراے شراع اسلام و دین
 و شعائر شرح حق و یقین بدولت او استقامت و انتظام یافت و مشاہد و
 معاہد سنت حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم بر اکی بہان آراکی او بوضوح
 پیوست و از تجلی نور عدل او رنگ ظلام ظلم از صحیفہ روزگار زدودہ شد
 و بناے ستم و بے دادی از صدمہ سیاست او انہدام تمام یافت بیت
 شرک را از تو منہزم ارکان بہ ملک را از تو منتظم احوال بہ نہ ملک از خدمت
 تو بلال بہ نہ فلک را از طاعت تو کلال بہ ہجو اسکندری بہ یمن و لقاہ ہم
 چہ پیغمبری بحسن و خصمال بہ مدحت تو است ارفع الطاعاۃ خدمت تو است انفع الاعمال

يَا مُرَبِّ الْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ آتَيْتَ سِتْرَ دُرِّ شَانِ عَدْلِ أَوْ وَالرَّاحِمُونَ
يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ عَدَيْتَ سِتْرَ دُرِّ بِيَانِ فَضْلِ أَوْ الْمُؤَيَّدِ مِنَ السَّمَاءِ
بِالدَّوْلَةِ الْبَاهِرَةِ الْمَنْصُورِ عَلَى الْأَعْدَاءِ بِالْعِزَّةِ الظَّاهِرَةِ
سَلِيمَانَ حَمْتِ سَكَنْدَرِ حَشْمِ عَيْسَى وَمِ تَاجِ انْتِخَارِ سَلَامِيْنِ نَبِيِّ أَوْ مِ سِرِّيَا وَ
وَخَلَّافَتِ كَرَّ اَوْ تَحْتِ سُلْطَنَتِ وَشَجَاعَتِ پَاوِشَاوِ زَمَانِ دُرِّ زَيْنِ قَلْبِ مَعِ الْبِدْعَةِ
وَالْعِدَاةِ وَالْمُتَرَدِّينَ مَغِيثِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ مَعِينِ الْحَقِّ
وَالْمِلَّةِ وَالذِّينِ شَاهِخِ سُلْطَانِ طَلِّ رِبِّ الْعَالَمِينَ بِبَيْتِ شَاهِي كِه
بِأَحْرِيفِ چَ شَطْرِخِ زَرْدِ بَاخْتِ بِرِ نَطْعِ رِزْمِ كِه زَدِشِ الْبَتَّةِ شَاهِخِ بِرِ اَطْلَعِ اللّٰه
شَمُوسِ سُلْطَنَتِهِ مِنْ اَفُقِ مَطْلَعِ الْخُلُودِ وَالِدَوَامِ وَالشَّرْقِ بَدْوِ
خَلَّافَتِهِ عَنْ مِشَارِقِ الْمَلِكِ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سُلْطَانِ
قَامَتِ سُلْطَنَتِ شَاهِي اورد و غنیمتِ سُلْطَانِ اورد و دام و مورویتِ سُلْطَانِ
و مَحْصُورِ دَارِ الْيَوَانِ بِهَمَانِ بِنَاتِي كِه شَبَابِ سُلْطَانِ بَار كَاهِ سُلْطَانِ اِلَى سِتِّ بِنْتِ طَلْعَتِ نَهْرِ شَهِيدِ
اَبْتِ اَوْ مَزِينِ وَ مَنُورِ دَارِ نِهَالِ دَوْلَتِشِ كِه اَز مِ سَكُوفَةِ الْهَمْرِ سِتِّ مَشْرِ بِرِ نِهَالِ
آمالِ بَادِ وَ مَشْرِ بِرِ مَسْرَتِ وَ دُوسْتِ كَا مِيشِ اَز زَلَالِ اَبْتِ بِالْآمالِ بَادِ قَبَا
بِهَمَالِيُونِ اَوْ كِه مَحَلِّ فَنَاءِ اَعْدَاءِ دِينِ وَ دَوْلَتِ سِتِّ تَاوَا مِنْ قِيَامَتِ بِسَبَبِ
بَعْدِ اِسْلَامِ بَادِ بِسَاطِ بِهَمَالِيُونِ كِه مَنَشَاءِ نَشَاطِ بَلَكِ دَوْلَتِ سِتِّ اِلَى يَوْمِ الْخُلُودِ
مَوْجِبِ اَبْسَاطِ اَنَامِ بَادِ اَكْبَرِ اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِينُكَ بِرِ اَبْسَاطِ اَنَامِ بَادِ اَكْبَرِ
وَ مَقَامَاتِ حَضْرَتِ سَيِّدِ قُدْسِ الْقُدْسِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ اِيْمَانِ
سَخْنِ چِنْدِ مَخْتَارِ بِرِ سَبِيلِ اَعْتَمَادِ اِنْدَانِ جِهَانِ اِنْتِقَابِ كِه دَوْلَتِ
سَيِّخِ نُوْرِ اللّٰهِ تَعَالَى مَرْقَدِهِ بِرِ سَمِ خَدْمَتِ وَ دَعَا كُوْنِي تَحْفِ بِرِ پَايَةِ سِرِّيَا اَعْلَا اورد
وَ خُورِ اَبَانِ وَ سَيِّدِ نَذَرِ خَوَاطِرِ فَيَاشِ مَلَا زِيَانِ حَضْرَتِ كِه دَايِمِ اَمُولِ اَنَامِ پُونِ

سخنانِ شیخ از سر تحقیق و ہدایت و علم لدنی ست و از واقعاتِ عزیزانِ مہتممہ
صاحب کشف بہ تحقیق پیوستہ کہ روحانیت حضرت شیخ جام قدس اللہ
سترہ حافظ و حامی حضرت اعلیٰ خاقانی ست بعین رضا و قبول در ان نظر
فرمایند زیرا کہ حضرت شیخ مغفور چنان فرمودند کہ اعتقاد و نوشتہ خود را
بحضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم عرض نمودم کہ نوبت فرمودند کہ
ہذا مذہبی پس مطالعہ این کتاب بحقیقت تامل و در مذہب محمد
مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم خواهد بود و از ان حیثیت کہ مؤلف دعا گوئے
دولت ست بنظر عنایت و اصلاح لھو و فرمایند و بہ کرم عمیم بہ پذیر نہایت
من چہ کردم ہر چہ آمد آن زمین بہ لطف تو بود آنچه آمد و السلام و این نسخہ
خلاصۃ المقامات نام ہاوم و بنامے آن رابرستہ مقالہ گذشتہ کہ
کہ این مقالہ مشتمل برسی و چہار باب ست و یک فصل و با اللہ التوفیق
مقالہ اول در انساب حضرت شیخ قدس اللہ سرہ العزیز و تواریخ و تصانیف
و اسامی فرزندان و ازواج عفا یفات و این مقالہ مشتمل ست در پنج باب
باب اول در نسب حضرت عالی شان باب دوم در ذکر فرقہ متبرکہ کہ
شان و پیران شان باب سیم در ذکر اولاد و ازواج شان باب چهارم
در ذکر تصانیف حضرت بزرگوار شان باب پنجم در ذکر تواریخ و ولادت
و وفات شان نور اللہ تعالیٰ لمضبحہ و توبہ شان مقالہ دوم در
کرامات حضرت شیخ قدس اللہ سرہ العزیز کہ از مقامات امام محمد و شیخ احمد
ترخستانی قدس اللہ سرہ مما نقل کرده شد و این مقالہ مشتمل ست در پنج باب
و یک فصل بیاب اول در بیان کرامات کہ در ابتداء تہ بہ و ایام مجبارہ
آن حضرت بزرگوار واقع شدہ باب دوم در بیان کرامات کہ

دربلدہ سرخس بطہور پیوستہ باب سیم در بیان واقعات جام و
 نیشاپور وغیر ذلک باب چہارم در ذکر کرامات بلدہ ہرات و حاجیت
 آن باب پنجم در ذکر کرامات کہ بعد از وفات شان مشاہد گردیدہ
 فصل در بیان کرامات حضرت شیخ الاسلام قطب الدین محمد بن شیخ
 شمس الدین مطہر خلف حضرت شیخ قدس اللہ سرہ مقالہ سیم
 در بیان سخنان کہ از کتب حضرت شیخ مغفور نقل شدہ و این مقالہ مشتمل
 است در بیست و چہار باب باب اول در بیان توحید و معرفت
 باب دوم در بیان سنت و جماعت باب سیم در بیان توبہ
 و انابت باب چہارم در بیان فضیلت نماز باب پنجم در صفت
 عقل باب ششم در بیان مطلق علم باب ہفتم در علم لدنی
 باب ہشتم در بیان بیداری دل و طلب طالبان باب نہم
 در صفت گناہکاران مخلص باب دہم در بیان فقر باب یازدہم
 در اسرار محققان باب دوازدہم در بیان عشق و محبت باب
 سیزدہم در بیان اخلاص باب چہار دہم در بیان توکل و
 رضا بہ قسمت باب پانزدہم در بیان قناعت باب شانزدہم
 در بیان صفت زہد باب ہفدہم در زہد دنیا باب ہفدہم در زہد
 سوال باب ہجدہم در زہد حد و عجب باب نزدہم
 در شرح روح و نفس باب بیستم در بیان سیرت پیران و اولیاء اللہ
 باب بیست و یکم در بیان زاویہ نشینی و سماع باب بیست
 دویم در بیان تفسیر بعض آیات باب بیست و سوم در بیان
 فضائل محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم

مَقَالَةُ أَوَّلُ

باب اول در بیان نسب حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس
اللہ سرہ العزیز امام محمد عنونوی رحمتہ اللہ علیہ

در مقامات خود آورده اند که حضرت شیخ الاسلام نور اللہ مرقدہ عربی نسب بودند که
در واداران عرب بود چنانکه مروان اورا ابو نصر عربی می گفتند و جوان جلد
و جوان و بلند همت و کسب بودند و آثار شہامت و فطانت و سخاوت در احوال
شان ظاہر و لائح بود و شیخ احمد ترخستانی رحمتہ اللہ علیہ نیز چنین نوشته اند
که از ایام طفولیت شان ہمگی اوصاف قوم عرب در شان شان ظاہر و سہویا
بود و چون شہامت و شجاعت و کیاست و فطانت و سخاوت و فراست
و مروت و فتوت او در آوان این کودکی شان بود چنانکه حالات بسیارے از
ایشان مشاہدہ می شد کہ از ان جملہ یکے این بود کہ ہر گاہ ایشان را در
حین چہار ماہہ کہ از گہوارہ یرے داشتند بزبان فصیح اللہ می گفتند و دیگر
آنکہ در حین ہفت سالگی کمان چوبین و تیرے در فراخور آن کمان بدست خود
داشتند چنانچہ عادت طفلان است و در میان کوچہ با جمعے کودکان بازی می
نمودند جماعتے از قریہ تامق سنگ آسیاے بر وند چون در میان
میدان کودکان رسیدند حضرت شیخ قدس اللہ سرہ تیرے در ان کمان چوبین
خود نہادند و بر سنگ کشیدند و بانگ زدند کہ باز ایست سنگ باز ایستاد
و چندانکہ سحے کردند نہ ہیچ جیلہ نتوانستند برد چنانکہ در مثل این حال در آوان
طفولیت شان از انہا بسیار بظہور پیوستہ و شیخ قدس اللہ سرہ را احمد عربی

مقالہ اول در بیان نسب حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ العزیز امام محمد عنونوی رحمتہ اللہ علیہ

و احمد بجلی سے گفتند زیرا کہ از جملہ فرزندان جریر بن عبد اللہ بجلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 بودند کہ بہ شش نسب بہ حضرت جریر رضی اللہ عنہ می رسیدند و جریر رضی اللہ
 عنہ بہ بی و چہار نسب بہ حضرت خلیل الرحمن صلوات اللہ وسلامہ علیہ رسید کہ
 ذکر انساب شان چنین است احمد بن ابوالحسن بن احمد بن جریر بن عبد اللہ
 بن لیث بن جریر بن عبد اللہ بن جابر و آن شلیل بن مالک بن نضر بن ثعلبہ بن حشم
 بن عویق بن خزیمہ بن حرب بن عامر بن مالک بن سعد بن نذر بن قیس و آن
 مالک بن عبقر بن انمار بن ارشس بن عمرو بن الغوث بن نبت بن زید بن
 گہلان بن سباء البجلی الخامس بن لیجب بن یارب بن قحطان بن یحییٰ بن یس
 بن قیذر بن اسمعیل بن ابراہیم صلوات اللہ وسلامہ علیہما۔ و جریر بن عبد اللہ
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ حاکم و بزرگ و سید اہل یمن و طائف بود در تاریخ خواجہ
 محمد بیضم رحمۃ اللہ علیہ مذکور است کہ سی شش قبیلہ عرب ماتحت حکم او بودند
 و او جوان سخن و مہمان دوست و شجاع و غیور و عالی ہمت و نیکو صورتی و
 پسندیدہ سیرت و مبارک قدم و کشادہ ابرو و کف و صلب بود و در تاریخ
 رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم در حق شان وعدی بن ہاتم رضی اللہ عنہما مذکور
 کہ خداے تعالیٰ ایشان را بشرف ایمان شرف گردانند تا ایشان را چہا
 این ہر دو صحابی کرام را رضی اللہ عنہما از برکت دعا سید آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم اسلام روزی گردانید و چون جریر رضی اللہ تعالیٰ عنہ در تاریخ سیدنا
 ہجرت کہ آن سال را حجۃ الوداع می نامند ایمان آورد و بعد از شش سال

من بزرگواران
 کتاب فتوح الشام
 تألیف ابن کثیر
 مطبوعہ بیروت
 در تاریخ سیدنا
 ہجرت کہ آن سال
 را حجۃ الوداع
 می نامند ایمان
 آورد و بعد از
 شش سال

کہ در تحت حکم او بودند اکثر شان ایمان آوردند و اما کیفیت ایمان جریر رضی اللہ
 عنہ این بود کہ مردم عرب بہ نزد او عارض شدند کہ یا جریر چرا محمد قریشی را
 منع نمی کنی کہ او دعوی نبوت سے کند جریر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمود کہ محمد
 نامی از قبیلہ قریش پیغمبر آخر الزمان خواهد بود من تحقیق می کنم اگر این مرد بہمان
 پیغمبر نباشد بمنع او مشغول می گردم لہذا جہازہ سوار شد و متفکر در مدینہ
 منورہ آمد و بہ مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم داخل شد و سلام کرد حضرت
 رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم جواب سلام او را رد فرمود و او را تعظیم بجا آورد
 و رد اسے مبارک خود را بگترانید و دست جریر رضی اللہ عنہ را گرفتہ و در بالا
 رد اسے مبارک خود بنشانند و بعد از ان در شان او فرمودند کہ اِذَا جَاءَ كُمْ
 كَرِيْمٌ قَوْمٍ فَآكِرْمُوْهُ لِهَذَا حَضْرَتِ جَرِيْرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَرَمُوْهُ كَمَا يَأْمُرُكَ
 عَلِمْتُ اِنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ يَعْنِيْ لِي مُحَمَّدٌ اَسْتَمُ اِيْنِكَ تُوْرَسُوْلُ خَدَاوَنْدِيْ
 اِيْمَانِ رَابِرْمِنْ عَرْضِ نَمَا سَ حَضْرَتِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِيْمَانِ رَابِرْوَسْ عَرْضِ
 نَمُوْدَنْدُوْ اَوْ قَبُوْلُ كَرُوْفِي الْحَالِ اِيْمَانِ اُوْرُوْبَعْدَ اَزَانِ جَرِيْرِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ
 بَكْتُوْبِيْ نُوْشْتِ وَ مَهْرُ نَهَادُوْبِيْ مِهْرَاهِ جِهَازَهُ خُوْدِ بَدَسْتِ شَخْصِيْ دَادُوْبَطْرَفِ قِبَائِلِ
 خُوْدِ فَرَسْتَادُوْسِيْ شَشْ كَسْ رَا كَه بَزُرْ كَتَرِيْنِ قِبَائِلِ بُوْدَنْدُ طَلَبِ نَمُوْدُ لِهَذَا
 مِهْكَيْ شَانِ اَمْدَنْدُوْ اِيْمَانِ رَا قَبُوْلُ كَرُوْدَنْدُ بَعْدَ اَزَانِ جَرِيْرِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ
 اِيْشَانِ رَا پَسِ فَرَسْتَادُ تَا اِيْنِكَ بَاتِيْ قِبَائِلِ اَبَا اِيْمَانِ دَعُوْتِ نَمُوْدَنْدُ چنانكہ
 اَكْثَرُ قِبَائِلِ اَبَا اِيْمَانِ اُوْرُوْدَنْدُوْ خُوْدِ اَوْ مَلَا زِمِ اَسْتَانَ بُوْسِيْ حَضْرَتِ خَتْمِيْ پِنَاهِ
 صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَدُ وَا زِ مَدِيْنَةِ مَنُوْرَه رَحَلْتِ نَمُوْدُ تَا اِيْنِكَ دَر تَا رِيْخِ سَنَةِ اَحَدِيْنِ
 وَخَمْسِيْنِ فُوْتِ كَرُوْدِيْرِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ وَا زِ عَقْبِ وَا پَسِ رَا پَسِ مَانْدَنْدِيْثِ عَجْمَانِ
 وَ مَنْدَرُوْ اَبْرَاهِيْمِ وَا زِ عَقْبِ اَبْرَاهِيْمِ وَ لَدُنْمَا نْدُ تَا اِيْنِكَ وَ رُوَا قَعُهُ كَرَبْلَاءِ دَر رَا كَابِ سَبْطِ

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شہادت یافت و از عقب سہ سپرد و دیگر شان فرزندان
 خلف باقی ماندند و نسل شان موجود اند در جامع الاصول از بخاری و مسلم و ترمذی
 روایت می کند کہ جریر رضی اللہ عنہ فرمود کہ ما حجج بنی رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم منذ اسلمت و لادانی الا و تبسمنی و جعی یعنی از آن روزی
 کہ اسلام آوردم ہرگز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرا محروم نکردند و ہرگز نظر
 شان بر من نیفتاد و نگرانیدہ در روایت من تبسم نمودند و نیز در جامع الاصول نقل آورد
 کہ جریر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودہ است کہ روزی حضرت رسالت پناہ صلی اللہ
 علیہ وسلم از برای من فرمودند کہ یا جریر چہ ایاں را از ذی الحلیفہ خلاصی نمیدی
 و ذی الحلیفہ نام تہی بود در خانہ خشم کہ او را کعبہ یمانیہ و شامیہ می گفتند جریر
 رضی اللہ عنہ فرمود کہ پانصد سوار از بنی انمیس بہر اسے خود اختیار نمودم زیرا کہ آنہا خیل
 و قبیلہ من بودند و خود من قادر نبودم کہ خود را در بالائے اسپ نگہدارم لهذا حضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم دست حق پرست خود را بر سینہ من زدند چنانکہ اثنا عشر سال مبارک شان
 را در سینہ خود دیدم و دعا کردند اللہم ثبت و اجعلہ ہادیاً مہدیاً یعنی بارندہ ای اورا
 ثابت دار و راہ نماندہ و رہنمون گردان جریر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمود کہ بعد ازین دعا
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہرگز از اسپ نیفتادم و بعد ازین واقعہ جریر رضی
 اللہ عنہ بطرف ذی الحلیفہ رفت و آن نبت را بشکست و بسوخت و بخدمت
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کس فرستاد چون این رسول بخدمت حضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم رسید عرض نمود کہ یا رسول اللہ قسم بان خدا کہ ترا ہرگز
 بطرف خلق فرستادہ اینکہ بطرف شما نیامدم تا اینکہ ذی الحلیفہ را بچون
 گرگین ترک نمودم لهذا حضرت صلی اللہ علیہ وسلم پنج نوبت دعا کردند کہ خدا
 تعالیٰ در خیل انمیس و در مردان انمیس برکت دہد و نیز در جامع الاصول نقل آمدہ

که در آن عین که امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه لشکری را آماده ساخت و حرب معاویه رضی الله عنه را اراده نمودند و حضرت معاویه رضی الله عنه هم اهل شام را بحرب علی کرم الله وجهه امر نمود و هر قبیله را معاویه رضی الله عنه امر نمود و اینکه هر قبیله بهمراهی قبیله خود مقاتله نماید بنی ازد بهمراهی بنی خثعم بهمراهی بنی خثعم و علی هذه القیاس هر قبیله بهمراهی قوم خود مقابل شد مگر یک قبیله جریر که او را قبیله بجلیه گویند شها ماند زیرا که ازین قبیله هیچکس در میان لشکر معاویه رضی الله عنه نبود لهذا آنها را امر فرمودند که بهمراهی دیگر قبیله با مقاتله کردند زیرا که در میان لشکر عراق هیچکس از این قبیله نبود در تاریخ امام محمد مصعب رحمة الله علیه مسطور است که امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه جریر رضی الله عنه را تعظیم و احترام بسیاری بجای آوردند و او را بسیار دوست داشتند و جریر رضی الله عنه را نیز با علی کرم الله وجهه محبت و اخلاص تمامی بود چنانکه یک روز علی کرم الله وجهه را بخانه خود بردند و ضیافت بجای آوردند و حضرت حسین رضی الله عنه هم را نیز بهمراه خود بردند و چون از خانه جریر رضی الله عنه بیرون آمدند بعد جریر رضی الله عنه بشکرانه آنکه این عم رسول الله صلی الله علیه وسلم بهمراهی بسطین رسول الله صلی الله علیه وسلم بخانه او تشریف فرما شدند در همان روز هفت صد اسب شتر صدقه کرد و مناقب آن بزرگوار رضی الله عنه در کتب حدیث و تواریخ بسیار ذکر شده چون این نسخه مختصر است لکن از مناقب او کفایت گوید

باب دوم در ذکر خرقه و ذکر پیران حضرت شیخ الاسلام قدس سره العزیز
 حضرت شیخ احمد رختانی و امام محمد غزالی و مولانا تاج الدین محمود بوزجانی و مولانا

زین الدین ابو بکر تائیادی رحمۃ اللہ علیہم جنین نوشتہ اند کہ حضرت شیخ الاسلام
 قدس السدرہ در ایام مجاہدات خود در کوه خرقہ از دست خضر علیہ السلام
 پوشیدہ اند و از شیخ ابوطاہر کرد کہ پیر و مصحبت شان بودہ و او مرید شیخ
 ابوالعباس قصاب بود نیز این جنین روایت آمدہ و چون از کوه بمیان آمد
 آمد بعد از ان خرقہ شیخ بوسعید ابوالخیر قدس السدرہ را بحوالہ و وصیت
 شان از دست فرزند او ابوطاہر قدس السدرہ پوشیدند چنانکہ این واقعہ
 در مقامات خود شیخ بوسعید قدس السدرہ مذکور است کہ در آن جنین کہ
 شیخ بوسعید قدس السدرہ از این عالم نقل می فرمودند فرزندان و مریدان
 شان حاضر آمدند و عرض نمودند کہ یا شیخ خرقہ خود را بکہ حوالہ می کنید و معنی
 آن نصیب کہ باشد شیخ قدس سرہ فرمودند کہ آنچه شما طلب می کنید بدیگر
 حوالہ شد و علم شیخی ما را برد خمار زدند و آن کارے کہ ما را و ہمہ شاخ
 زبان ماضی را بود بوسے تسلیم کردند و او را از ہمہ گی برگزیدند و او هنوز ہل
 من مزید میگوید و شیخ عطار لائق این مقام فرمودہ بیت دوش
 میگویند پیرے در خرابات آدہ است * آ چشمش باصرہ احوی در منا جا آدہ است *
 مے غسل کرد دستش بتکدہ مسجی شود * پیر عاشق بین کہ چون حسب کرامات آدہ است *
 و نیز شیخ مرحوم ابوطاہر فرزند خود را فرمودند کہ لے فرزند و وصیت من آن است
 کہ طہ لوق شریعت را نیکو رعایت کنی و خرقہ ما کہ بدست تو امانت است بعد از
 وفات من بچند سال جوانی باجمالے احمد نام پیدا شود کہ او مرد بلند بازا
 باشد و گندم رنگ روے او سرخ و سفید مجاسن او سے گونہ چشم ہلے او
 شہلا کہ چون از زیارت من فارغ شود تو در حین نالقاہ شستہ باشی زینہا
 بگری کہ او را تعظیم و احترام بسیاری بجاسے آوری و این خرقہ من را بوی

تسلیم کنی چون آن قدر دستے کہ شیخ ابوسعید قدس اللہ سرہ فرمودہ بودند
بگذشت بعد شیخ ابوطاہر پدربزرگوار خود را قدس اللہ سرہ ہما بہ خواب دید کہ ہمراہ
اصحاب خود بجایے میروند شیخ ابوطاہر عرض نمود کہ یا مخدومی در کجا میروید
پدربزرگوار نشان فرمودند کہ تو نیز بابا بیا کہ حضرت قطب الاولیاء میرسند و بایا
باستقبال او میرویم و در ان شب کہ شیخ زادہ این واقعہ را بخواب دیدند
روز دیگر در حین ضحواۃ کبرئے حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ
بعد از زیارت مرقد سلطان ابوسعید بزرگوار اللہ مضحکہ بخانقاہ شیخ زادہ در آمدند
و چون شیخ زادہ آنہارا بید نہ نشانی ہائے کہ پدرشان فرمودہ بود ہمہ گی را شاہدہ
کردند و بشرائط وصیت قبلہ گاہ خود قیام نمودند و شرائط تعظیما ت را بجا
آوردند بعد از ان خواست کہ خرقہ متبرکہ را تسلیم کند باز با خود اندیشہ کرد کہ از
دست معجز نظام مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم میرتضعی علی کرم اللہ وجہہ رسید
و بعد از ان بچند واسطہ بدست بایان رسیدہ این را آسان از دست نتوان
داد چون شیخ زادہ این اندیشہ را قلب خود راہ داد حضرت شیخ الاسلام قدس
اللہ سرہ فرمودند کہ یا اباطاہر در امانت خیانت نشاید لہذا شیخ ابوطاہر
قدس اللہ سرہ زبان اعتذار بکشود و خرقہ را حاضر آورد و در حضرت شیخ الاسلام
نور اللہ مرقدہ بہ پوشانید و از این دستہ می شود کہ حضرت شیخ الاسلام
خرقہ شیخ ابوسعید را بحوالہ وصیت شان از دست شیخ ابوطاہر پوشید و
شیخ ابوسعید از دست شیخ حاجی عبدالرحمن سلمی و ایشان از دست شیخ ابوالقاسم
نصر آبادی و ایشان از دست شیخ ابوبکر شبلی و ایشان از دست شیخ جنید
بغدادی و آنہا از شیخ سرقطبی و آواز شیخ معروف کرخی و ایشان از حضرت
امام موسیٰ رضا و ایشان از پدر خود امام موسیٰ کاظم و ایشان از پدر خود امام جعفر

صاوق و ایشان از پدر خود امام محمد باقر و ایشان از پدر خود امام زین العابدین و ایشان از
پدر خود بسط رسول صلی اللہ علیہ وسلم حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ایشان از پدر خود میر
المؤمنین حضرت علی کرم اللہ وجہہ و ایشان از حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

باب سیم در ذکر اولاد و ازواج حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سرہ

حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ را چهل دو فرزند بود سی و نہ پسر بودند و نہ دختر
و از ان جمله چارہ پسر شان بعد از وفات شان در میان مردمان بودند و ہمہ گی را
حالات و مقامات و کرامات و تصانیف و تالیفات بود و ہمہ گی صاحب ولایت
بودند و خاص و عام این حالات را از ایشان مشاہدہ کردند و آما تفصیل آنہا کہ
در این کتاب ذکر شوند خوف تطویل است و کتب شان کہ دال بر ولایت شان
می باشد سوائے آنچه در صین فترت چنگیز خان منفق و گشتہ و حال درین درویشان
موجود است مثل کتاب البدائع و رموز الحقائق و صراط السالکین و حدیقہ شیخ الاسلام
قطب الدین محمد و غیر ذلک و اولین پسر شان شیخ رشید الدین عبدالرشید بود
و اوراد و فرزند بود علی و ابوالقاسم کہ از ایشان فرزندے نمازند و دفن شان
در قریہ غنڈست از محال ترشیز دویم جمال الدین ابوالفتح کہ دفن شان در مغرب
زمین است و ایشان را دو پسر بود یکے عبدالرحیم کہ از وے خلقے باقی نمازند و دیگر
احمد کہ فرزند ان او در مغرب زمین بسیار اند سیم صفی الدین محمود کہ دفن شان
در روم است و چہن مشہور است کہ فرزند ان او در روم بسیار اند و آما این گفتہ
در مقامات شیخ احمد زخستانی و امام محمد غزنوی رحمہما اللہ تعالیٰ ذکر شد و از
ایشان سہ پسر باقی بود ابوالمعالی و صاعد و عمر بہارم قطب الدین محمد و دفن
شان در ولایت برس است از توابع نیشاپور در ولایت ریخ فرزند ان شان

غیاث الدین ست کہ کتاب سترالبدائع را بنام او نوشته در شہور سنہ سبع و سبعین
و خمسائتہ و امام فخر الدین رازی رحمۃ اللہ علیہ بخدمت شان ارادت تمامی داشتند
شیخ احمد ترخستانی چنین روایت می کند کہ ابتدائے شیخ ظہیر الدین عیسی بہر اہی
امام رازی رحمۃ اللہ علیہما چنان بود کہ روزی شیخ ظہیر الدین عیسی در مجلس مدرس
امام رازی نور اللہ مرقدہما حاضر شد امام مرحوم مدرس تفاسیر مشغول بود اعظم
زیادہ بجایے نیاورد شیخ زادہ رحمۃ اللہ علیہ سخنے چند بیان فرمود و مباحثہ چند
ایراد کرد امام رازی جماعتے کہ حاضر بودند حیران ماندند و ہمہ گی لعجز و قصور در منظر
باشیخ زادہ تن در دادند لہذا امام رازی رحمۃ اللہ علیہ عرض نمودند کہ شیخ زادہ
بغیر از علم تفسیر در چہ فن شروع کرده اند شیخ زادہ فرمودند کہ از ہر چہ پرسند جواب
شنوند امام رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمودند کہ شیخ زادہ عجب دعویٰ نمودند بعد
امام رازی بقلب خود اندیشید و گفت از گروہ مشائخ از حکمت ما و ریاضی ما بید
پرسید زیرا کہ ایشان بدان فنون کمتر اشتغال نمودہ اند و مدت ما بود کہ امام
رازی را از ان علوم مشکلات ما بود و کسی را نمی یافت کہ تحقیقات کند۔ آن
مشکلات ما را چون از شیخ زادہ سوال نمود چنان جواب ما شنود کہ مشکلات
شان حل شد بعد از ان امام رازی و ہمہ گی حاضران را معلوم شد کہ این چنین جواب
ما بجز از نتیجہ علم لدنی از دیگر چیزے نیست و از جاے برخاستند و دست ماے
شیخ زادہ را بوسہ دادند و اعتذار نمودند و بعد بجایے خود نشستند درین صحن آن خادم
امام رازی رحمۃ اللہ علیہ کہ مؤکل بخدمت استر ماے شان بود در آمد و عرض نمود کہ
یا امام استر بار گیر راتنگ نیکوئی می باید شیخ زادہ رحمۃ اللہ علیہ خادم خود را فرمودند
کہ بہ اوطاق رود آن تنگی را کہ بدست خود بافتہ ام حاضر کن چون خادم شیخ زادہ
تنگ را آورد حاضر آورد امام رازی رحمۃ اللہ علیہ تنگ را گرفت و بوسہ مید و در

بالا سے عمامہ خود بسر خود بست و فرمود کہ تنگ کہ از دست آنحضرت باشد جز تاج
 سر فخر رازی دیگر چیزے را شاید چہار و ہم شہاب الدین اسماعیل کہ مدفن شان در
 قبلہ تربت بست در میان راہ گذر رواق و گنبدی کہ اورا گنبد سفید مے گویند
 و اونیز مجرد بودہ و این فرزندان شان از بہشت منکوہ بودہ اند اول والدہ فخر الدین
 ابو الحسن از برس بودند دیگر والدہ برمان الدین نصیر از بوزہ جان دیگر از قریہ اتا
 والدہ عماد الدین عبدالرحیم دیگر از صاغو والدہ شیخ شمس الدین مطہر و ظہیر الدین علیہ
 و دیگرے نیز دختر رئیس صاغو والدہ حمید الدین عبدالسد بود و دیگرے از نیشاپور
 کہ آن منکوہ را بہر اہی خود بہ کعبہ شریف بردند و در عرض راہ فوت شد و
 مدفن او در بیابان ہاست و دیگر دختر عمر فرافروزی بود و دیگر از مردم سرخس

باب چہارم در بیان تصانیف حضرت شیخ الاسلام و مقامات شان قدس اللہ سرہ العزیز

امام محمد غزنوی رحمۃ اللہ علیہ در مقامات خود نوشتہ اند کہ حضرت شیخ الاسلام نور
 اللہ مرقدہ امی بودند و درس خواندہ بودند خداوند جل علی شانہ درے از علم لدنی برو
 شان کشادہ بود و چہار دہ کتاب کہ مشتمل بر علوم شریعت و طریقت و حقیقت بود
 تصنیف کردہ بودند چنانکہ ہمگی علماء و مشائخ پسند کردہ بودند و از روی آن بالنسخہ
 ہا برداشتند و آن کتب ہا در عالم منشور شد کہ کس ہیچ علیے نگرفت یکے کتاب
 رسالہ سمرقندی و کتاب انیس التابین کہ چہل و پنج باب است و یک مجلد و کتاب
 سراج السائرین کہ ہفتاد و پنج باب و سہ جلد است و این کتاب را در سنہ ثلاث
 و عشر و خمسمائے نوشتند دیگرے کتاب منقح النجات ہفت باب و یک مجلد
 و این کتاب را در سنہ اثنا و عشرين و خمسمائے نوشتند کہ ہفت باب و یک جلد است
 و دیگرے کتاب روضۃ المذنبین کہ بیست و سہ باب و یک جلد است کہ در سنہ

ست و عشرين و خمسائة بنام سلطان سبخر نوشتند دیگر کے کتاب بحار الحقیقہ ہزارہ
 باب ویک مجلد کہ در سنہ سبع و عشرين و خمس مائے نوشتند و دیگر کے کتاب اشعار
 وریک جلد این ہفت کتاب در نہ جلد حالادریمان درویشان مشہورست و پنج
 مجلد دیگر در ایام فترت چنگیز خان مفقود شد و چنین می گویند کہ از چہارده کتاب
 آنچه حاضرست و آنچه غائب حالامہ کی در ہندوستان بخرانہ فیروز شاہ موجود
 اند و کتب مفقود این پنج جلد اند کتاب فتوح البروج یک جلد کتاب اعتقاد نامہ یک
 جلد کتاب تذکیرات یک جلد کتاب زہدیات یک جلد کتاب سراج السائرین
 ہر چہار جلد در یک مجلد و حضرت شیخ الاسلام قدس السیرہ در کتاب سراج
 السائرین می فرماید کہ در ابتدا از علوم بیچ نمیدانستم چنانکہ تا بیست و دو سالہ
 شدہ بودم قادر نبودم کہ سورہ الحمد را صحیح بخوانم تا اینکہ خدا سے تعالیٰ از خزانہ
 فضل وجود و کرم خویش این عاصی غاطی جانے را چندان از علوم کرامت فرمود کہ در
 عصر من بیچ امامی قادر شد کہ بر من اعراض گیرد و بیچ علمی از من نہ پرسید نہ کہ در آن
 علم اشکال افتادے و اگر کسی از من مسئلہ پرسید و با من خلاف کردے حق آن
 بودے کہ من گفتمے و نہ صد تائے کاغذ در علوم ظاہری و باطنی تصنیف کردم و
 در نزد بیچ استاد ہرگز ورقے نخواندم بلکہ میں ہمہ کی بالہام حق تعالیٰ بود و ہر کس
 کتابے تصنیف کند اور از کتاب ہائے دیگر بگیرد و ما این کتاب را از قلب بی
 غش و غل و بے تعصب و بے حد بکاغذ بردیم نہ از کاغذ بدل آوردیم و ہر کتابے
 کہ چنین باشد اور از رنگ و بوی دیگرے باشد کہ کتاب ہائے دیگر را نباشد
 در کتاب اینس التابین آمدہ است کہ روندگان سوی حق را سزا بہ تمام ہند و این
 ہزار مقام در چہل و پنج باب این کتاب مذکورستہ در کتاب مفتاح النجات آمدہ
 است کہ این کتاب را در بیان اعتقاد نوشتہ ام و این طریقہ و این اعتقاد را

در خواب بحضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم عرض نمودم اگر چنانچہ نشنوده باشم
 کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سہ مرتبہ نفرمودہ باشند کہ ہذا مذہبی ہذا
 مذہبی ہذا مذہبی خدا تعالیٰ را مسلمانان نکرده باشم و در کتاب تجار الحقیقہ
 فرمودہ اند کہ بنگر کہ از سر و آشنندی و از سر شناختگی در این سخنان سنگری کہ دین
 خویش و دین دیگران را بر باد دہی و بسیار خواجہ و اما مان اند کہ در این سخنان
 اندیشند و بیچ ندانند انگاہ گویند کہ اینہا بیچ نیست زیرا کہ این سخنان در بیچ کتاب
 نیست و در بیچ کتاب ندیدہ ایم چون نشنیدیدہ باشند دل ایشان این شرح ندارد
 کہ این سخنان را بر گیرد چہ کنند سخنے ہست در این کتاب کہ ہرگز بردن بیچ مدعی
 گذرنہ کردہ ہست و بزبان ایشان نرفته ہست اما تو ہر چہ میدانی میخوان و نصیب
 خویش بر گیر و ہر چہ ندانی از سر آن فرا گذر تا در رنج و گفتگو نیفتی و اگر کسی
 اول این کتاب بر خواند و سخنے بسند کہ او را فہم نشود بہتر آن است کہ او را فرود گیرد
 تا اینکہ او را معلوم شود و نیز فرمودہ اند کہ در کتب ما چند سخنان بکر معنی ہست کہ اگر
 در عالم بگردی نیابی و ہر جا کہ بگویی دست و زبان ہمہ گی را فرود بندی اما نیکو باید خواند
 تا انگاہ کہ آن سخنان او را در کار کشند و کحل دیدہ معرفت او شوند او را از سمک
 فلک کشند اما مقامات حضرت شیخ الاسلام دو اند اول آن است کہ امام محمد
 غزنوی رحمۃ اللہ علیہ جمع کردہ ہست و سبب آن بود کہ امام محمد رحمۃ اللہ علیہ از اکابر
 علماء غزنین بود و چنین منقول است کہ چہل مفتی ملازم درس او بودند و او عزم کعبہ
 نمود چون بولایت جام رسید لباس ہائے تاجرانہ پوشید و در آن وقتے کہ
 حضرت شیخ الاسلام درس مے گفتند او مخفی در مجلس شان در آمد و در پس تنویر
 بنشست چنانکہ او را از معارف حضرت شیخ قدس السدرہ حالتے عظیم پیدا شد
 چون حضرت شیخ الاسلام از درس فارغ شدند فادام شان خربوزہ حاضر آورد

الاسلام قدس السیرۃ فرمودند کہ ہر کسے را ازین خربوزہ یک پہلو بدہ خادم خربوزہ
 را بہ نزدیک ہر کسے را یک پہلو بداد مردم آن مجلس پنجصد تن بودند ہمہ گی را برسید امام
 محمد رحمۃ اللہ علیہ ازین حال بسیار متعجب شد و اعتقاد او زیادہ گردید چنانکہ یک
 پہلو سے خربوزہ کہ اضافہ آد پیش حضرت شیخ الاسلام آورد و بر زمین نهاد امام
 محمد رحمۃ اللہ علیہ در ضمیر خود طالب او شد حضرت شیخ الاسلام قدس السیرۃ فرمودند
 کہ یا امام محمد چرا خود را مخفی میداری بیا و این پہلو سے خربوزہ بستان امام محمد
 رحمۃ اللہ علیہ نقل می کنند کہ چون حضرت شیخ مرا نمی شناختند و در این مجلس مرا
 نمی دیدند ازین حالت تعجب و حیرت من زیادہ شد بعد پیش آمدم تا اینکه حضرت
 شیخ الاسلام آن پہلو سے خربوزہ را بمن دادند چنانکہ مراد رول اثر عظیم پیدا آورد و مرید
 شان گشتم چون از مجلس شان برخواستم و بمنزل خود رفتم یاران خود را اجازت
 دادم و از برائے شان گفتم کہ شمار بروید زیرا کہ کعبہ من این جا است و چندانکہ یاران
 من مبالغہ کردند بجائے رسید بعد ایشان رفتند و من در ملازمت حضرت شیخ
 الاسلام قیام نمودم و بعضی از کرامات شان را نوشتہ می کردم تا اینکه مقاماتے
 جمع گردید و آن مقامات امام محمد غزالی ست رحمۃ اللہ علیہ و برکاتہ +
 و آن دیگر مقامات شیخ احمد ترخستانی ست قدس اللہ روحہ الغریز
 کہ او از ولایت ترخستان بود کہ حالا اورا بلوک شیب جام مے گویند و او مرد عابد
 مفتی بود کہ بزیارت شیخ ابوسعید قدس السیرۃ رسیدہ بود و چنین منقول است
 کہ او قطب بودہ و از ابتدا سے ظہور حضرت شیخ الاسلام ملازم شان بود و دست
 بیصد و ہشت سال عمر یافت و بعد از وفات حضرت شیخ الاسلام قدس السیرۃ
 نیز در حیات بود و آنچه از تمامی احوالات شیخ الاسلام اورا معلوم بود نوشتہ می
 نمود و بعضی واقعاتے کہ بعد از وفات شان مے دید نیز نوشتہ می کرد و این

و مقامات حضرت شیخ الاسلام قدس الدسره بر این پنج ست اللہ علم بالصواب

باب پنجم در تاریخ ولادت و وفات و توبہ حضرت شیخ الاسلام احمد بن محمد بن سید ابوسعید

در شہر محرم سنہ اربعین و اربعمانہ ولادت ایشان بودہ و رحلت حضرت ابوسعید ابو

الخیر قدس الدسره نیز در ہمیں سال بودہ است در شب جمعہ چہارم شہر شعبان و اما

وفات حضرت شیخ الاسلام نور الدسره در روز ہفتم محرم سنہ ست و ثلثین و

خمس ماہ بودہ کہ مدت حیات شان نو و شش سال ست و زمان توبہ شان در

استثنی و مستثنی و اربعمانہ بودہ و سبب توبہ شان این ست کہ چنانچہ امام محمد

غزنوی رحمۃ اللہ علیہ فرمایند کہ از حضرت شیخ الاسلام قدس الدسره التماس

نمودم تا اینکه از ابتداء کے توبہ خود و سبب و کیفیت آن مرا اعلام فرمایند حضرت

شیخ الاسلام فرمودند کہ بہت و دو سالہ بودم کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بکرم و لطف

خود در سے از توبہ بر و سے من بکشاد و مرا توبہ کرامت فرمود و سبب توبہ من این بود

کہ چہل و چہار رفیق بودیم کہ پیوستہ با ہم محبت و اشتیم و بشرب خمر مشغول بودیم

چون نوبت دورہ اہل شوق و فساد من رسید شخنے وہ غائب بود حریفان از من مرہ

طلب کردند من از براسے شان بگفتم کہ شخنے غائب ست چون برسد دورہ را بد ہم

حریفان گفتند کہ ما توقف نکینم بچہل کہ او دیو تر آید من گفتم سہل ست چون شخنے بر

وہ مضائقہ بکند و گیرے بد ہم و بدادم چون شخنے برسد دیگر بار دورہ طلب کرد

قبول کردم چون بہ اوطاق آمدند و بطعام خوردن مشغول شدند کسی در خمانہ رفت

تا اینکه خمر آورد تمامی خمر ہارا خالی یافت و در این خمانہ چہل خمر پراز خمر بود آن مرد پس آن مرا

از این حال تعجب نمودم و این حال از حریفان نگہد شتم و بگفتم و از جا و گیرے سو خمر حاضر کردم و در

پیش من نہادم بعد از آن بچہل تمام دراز گوشہ پیش کردم و بسوزر خانہ روان شدم

تا اینکه ببینیم که آن پهل خم خم در یک شب چون خالی شد و دراز گوش او میان
 راه سخت می رنجانیدم تا اینکه زودتر باز آیم زیرا که قلب من بطرف حریفان بود
 تا اینکه ناگه آواز سے بگوش من رسید که احمد این حیوان را چرامی رنجانی
 که ما اورا فرمان نمیدیم که راه رود و از سخنه عذر میخواهی و او قبول نمی کند چرا
 از ما عذر نمی خواهی که قبول کنیم روی بر زمین نهادم و گفتم آهی توبه کردم که من بعد
 خم نخورم فرمان ده تا دراز گوش من راه رود که من در رو سے حریفان خجل نشوم
 بعد از آن دراز گوش روانه شد چون بخم خانه رسیدم هر پهل خم خالی بود و اثر یک
 جرعه خم در هیچ جا پیدا نشد و خاطر من منور متعلق حریفان بود که دست خالی چگونه
 پیش ایشان روم چون بیک جانب خوانه نگاه کردم سبوی دیدم چون دست
 بطرف او بروم پراز خم بود دراز گوش بار کردم و باز گردیدم چون بنزد حریفان
 رسیدم خم را در پیش شان نهادم قدحی بنزد من آوردند من گفتم توبه کردم آن ها
 گفتند یا احمد بر ما خذمی یا بر خود و بسیار الحاح کردند بعد آواز سے آمد که یا احمد
 بستان و بخش چون بچشیدم همه خم با غسل شده بودند و از آن غسل ما همه گی
 حاضران را بچشانیدم چنانکه همگی را از چشیدن آن غسل شور سے پدید آمد
 و همه گی در حال توبه کردند و از یکدیگر تفرقه شدند و رو سے بکارهای خیر آوردند
 و هر یک صاحب کمال و خداوند حال شدند و من هم والہ رو بکارهای خیر
 آوردم و روی بگو ہے نهادم و بعبادت و ریاضت مشغول شدم سبب توبہ
 من این بود چنانکه مدت ہترده سال مجاہدت کردم و از ده سال در کوفہ نامق و
 شش سال در کوفہ بزد جام و در این ایام آنچه مجاہدہ کہ اولیا را استدعا لے کرده
 بودند از برای من روشن شد و من ہمہ گی را بجای آوردم و بر آن مزید کردم و این بیت
 در این ست بیت احمد جامی کہ خواند زندہ نیل حضرتش زالش ہیجده سال در بزم کران اندختی

مَقَالَةُ دَوِّم

باب اول در بیان کراماتِ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ

کہ در ابتدا سے توبہ و ایام مجاہدہ واقع شدہ امام محمد غزنوی رحمۃ اللہ علیہ فرمایند کہ روز بے برف و سرسبزے سخت و عظیم بود حضرت شیخ الاسلام در وقت نماز عصر غسل نمودند بہ نزدیک قریہ نامق صومعہ بود شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ در ان صومعہ زقند و بہماز مشغول شدند روی زمین نیم زرع تیخ بستہ بود آن ما از حرارتِ ندامت نمیدانستند کہ پائے در بالاسے تیخ دارند و تا وقت صبح در عبادت مشغول بودند چون صبح شد بخانہ آمدند پدر و مادرش پرسیدند کہ یا احمد ترا چه بودہ است گفت آری مرا کارے پیش آمدہ است کہ میگویم کاشکے نبودے تا اینکہ بخلاف رضاے خدای عزوجل دم نزوے بعد از ان اقربا می بدابلیس بہمرا حشم خود گرداورد و آمدند و ہر یکے در گوش او فصلے خواندند کہ یا احمد حالا وقت توبہ و ریاضتِ تونیت حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ بر خیزید و در عقب کار خود روید کہ شما یان ہمہ گی بمن بدخواہید چون نہ رفتند حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ خود برخواستند و ایشان را در آن جاے بگذاشتند و ازین کوہ بان کوہ و از این شہر بہ آن شہر و از این مزار بہ آن مزارے رفتند و در ہر شیب و بالاسے افتادند و قاتے آمدے کہ مدت بیت روز و یک ماہ طعام نخوردے بعضے اوقات باختیار و بعضے باضطرار و جامہ و کفش و دستار فراخ و یک دیگر کہنہ و شمیمند داشتے و زمستان و تابستان کہنہ پارہ ہا را بر آن ہا دوختے تا عورت و سے پوشیدہ بودے و دیگر حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ العزیز فرمودند کہ

یک چندے از توبہ من برآمد و من در کوه بودم روز سے بخوابم در وادند کہ جملہ
 راہ حق چنین میروند کہ تو میروی قوم و صاحب فرضان را را کہ کردہ لی کہ حق ایشان
 در ذمہ توست راہ تو چگونہ انجام گیر و بعد از ان بخاطر م آمد کہ در خانہ متاع
 واقفہ داری و دیگر چہل قسم است کہ در میان آن ہا شراب بودہ برگوے
 کہ آنہا را بخود خرج و نفقہ کنند چون دانستی کہ آنہا تمام شد بعد از ان بخواہی
 شان مشغول شو چون ساعتی بگذشت بخوابم در وادند کہ یا احمد نیکو سالکی
 مے باشی کہ توکل بر حتم خرمے کنی راہ غلط کردہ توکل بر کرم حق نماے تا اینکہ
 صاحب فرضان ترا از فضل و کرم خود روزی و ہر کہ رزاق حقیقی اوست لہذا
 بے خود از کوه بر آمدم و بجائہ رفتیم و عصارا بہت گرفتہ خمارا شکستہ درین
 بین شختم را خبر دادند کہ احمد از کوه بر آمدہ و دیوانگی بروے مستولی شدہ
 ہر چہ مے بیندے شکند و میریزد شختم کس فرستاد و مرا از خانہ بیرون
 آورد و در طویلہ اسپان درون گردانید من بر سر آخور شستم و دست
 بر ہم مے زدم و مے گفتم بیدت اشتہ بخراں می بگر و وصد گرد
 تو نیز ز بہر دوست گردی در گردہ لہذا ہمہ گی اسپان و ہان خود مارا از
 حلف باز داشتند و سر ہاے خود مارا بر دیوار ہا میبندند و گرد طویلہ مے
 گشتند و آب از چشمہاے شان جاری بود چون ستور بان این حال
 را مشاہدہ کرد نزد شختم رفت و عرض نمود کہ دیوانہ را در طویلہ آوردہ تا
 اسپان جملہ دیوانہ شدہ اند و صورت حال باز گفت شختم باور
 نہ کرد و آمد تا اینکہ این حال را مشاہدہ نمود بعد مرا سپردن و از من
 عذر ہاے خواست و برفت بعد از ان بجانب کوه باز آمدم و تا مدت چند
 سال از کوه بر نیامدم حق سبحانہ تعالیٰ از خزانہ جود و کرم خود صاحب

رمضان میں چون با مداد از خواب برخاستند ہر یکے را یک من گندم و یک
 دینار بقدرت رب العالمین در زیر بالین شان پدید آمدے دیگر حضرت
 شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ سال زمستانے
 بود پناہے نہ شتم روزے نفس من گفت تا کینم رنجہ داری مرا خانہ و کرم
 و پالودہ نرم باید بعد رفتم و پشتہ خارے کہ اور اسکیل گویند آوردم
 و بر زمین نہادم و پین کردم و خرقة را از جان خود برکندم و در بالائے آن خارہا
 غلطیدم و مے گفتم بگبر خانہ کرم و پالودہ نرم راتا اینکہ جمع اعضائے من مجروح
 شد و خارہا در اعضائے من بشکت و از جراحت ہا خون روان شد
 بعد از ان برخواستم و خرقة خود را برداشتم و روان شدم تا اینکہ در
 چشمہ کہ در آنجاے بود غسل کنم چشمہ شیخ بستہ بود نفس من گفت سخن من
 نے شنوی سخن خداے بشنو کہ وَلَا تَلْقُوا أَبَائِدٍ يَكُمُ إِلَى التَّهْلُكَةِ
 باین در ماندم و ساعتے برب آب نشتم و فکرے کردم و خون از
 اعضائے من جاری بود ناگاہ در زیر تیغ کرمی دیدم کہ بر روی آب
 مے گشت بخود گفتم کہ اے بے معنے آیا ازین کرم ضعیف تر میباشی
 کہ اور ناگاہ مے دارد اگر خواهد ترا ہم نگاہ دارد بعد خرقة را بگذاشتم
 و سنگ را برگرفتم و تیغ را شکستم و در آب نشتم چنانکہ روی آب
 را خون گرفت ساعتے توقف کردم تا اینکہ خون ہا را آب برد بعد از ان
 بدن خود را بشستم و بیرون آمدم تا آنکہ جراحت ہاے من ہم صحیح شدہ
 تندرست شدند و بیچ اثرے نماندہ بود خرقة را در پوشیدم و باز شتم
 بعد نچیران و بزبان آن کوہ روی بطرف من آوردند تا بہ نزد من آمدند
 و مراد در میان خود گرفتند و من در چاہے بنشتم و تسبیح گفتم و آہنا

نفس ہائے خود را در فراز من آوردند تا اینکه عسرق از من روان
 شد بعد از آن ناگاہ ہر اس خوردند و روانہ شدند چون نظر کردم دیدم
 اثر دماغ عظیم روئے بمن آورده و من برقرار خویش نشستم اثر دماغ
 گرد من بر آمد و سرد کنار من نهاد و اشارت بجانب کوه کرد من
 با اشارت اولسوی کوه روانہ شدم تا اینکه او مرا بدر ب فارسے برو
 بعد از آن سر بزائوسے من نهاد و مرا مراعات کرد چون وقت نماز نزدیک
 شد قلب من متعلق نماز گردید از جاے برخاستم اثر دماغ بسوی دریا اشارہ
 کرد و انستم کہ مے گوید کہ برو بیرون آدم بعد از آن تا جینیکہ در آن کوه
 جاے داشتیم بہر اہی او در آن غار بودم چنانکہ اگر دور روز تا سہ روز
 در آن جاے نئے رسیدم او مرا طلب داشتے و ہر کجا کہ میبودم نیز دیکھتے آمد

کرامت دیگر آن کہ روز حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ

پیش شیخ ابوطاہر گرد قدس سرہ رفتند کہ او پیر صحبت شان بود و امان
 شان داشتند ابوبکر آنجا حاضر بود شیخ ابوطاہر قدس سرہ رو بسوی او
 آورد و فرمود کہ چرا دست از کتب باز داشتے کہ خضر علیہ السلام فرمودہ کہ اگر کسی
 پوست آہو پوشد و سر خار و در منہ خورد در میان خار و خاشاک خسید ہمہ اینہا
 از دنیا باشد حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ خضر علیہ السلام این نگویو اگر
 گفتے است تو از برائے او بگو کہ چرا در بالائے فلان چشمہ درختہ انا کہشتے
 تا اینکه در سایہ او عبادت کنی روزے از تو باز نگیرد تا ترا از دنیا میگذرد
 دیدی آنچه دیدی شیخ ابوطاہر در خشم شد و فرمود کہ یا احمد کار تو بجائے
 رسیدہ کہ در خضر علیہ السلام سخن گوئی آخر سخن بدان انجامید کہ شیخ ابوطاہر

حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہما را از خانہ بیرون کردند و حضرت شیخ
 الاسلام قدس اللہ سرہ صایم ہم بودند و روزہ را ہم نہ کشادہ بودند مسجد درآمدند
 و مناجات نمودند کہ خداوند ایدر و ماور خوش و قرابتیم مرا رد کردند پیر
 داشتیم کہ مرا باوے انس بود او نیز مرا رد کرد و از خانہ بیرون نمودند انہم
 کہ من چہ کنم چون پارہ از شب گذشت شیخ ابوطاہر قدس اللہ سرہ بدر
 مسجد آمد و طبقہ بدست شان بود و کریان در را بہ کوفت حضرت شیخ الاسلام
 قدس اللہ سرہ در ب را باز نمودند شیخ ابوطاہر در پاسے شان افتاد و فرمود
 کہ یا احمد مرا بجل کن من نہ استم و در حق تو تقصیر کردم حضرت شیخ الاسلام
 فرمودند کہ پشیمان شدی شیخ ابوطاہر قدس اللہ سرہ فرمودند کہ آرسے
 زیرا کہ خضر علیہ السلام آمد و با من عتاب نمود و فرمود کہ ترا با احمد کار نیست
 راہ آن ست کہ او میرود در و تو صرف نباید کرد

کرامت دیگر آن ست کہ شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ العزیز فرمودند
 کہ روزے بر سر کو بہ نشت بودم و با طراف عالم نظر می کردم تا اینکه
 نظر من بہ کو بہ افتاد از کوہ ماے روم صومعہ را دیدم کہ زاہدے در میان
 او نشسته بود و ہچنانکہ من اورا میدیدم اورا میدیدم بہ نزدیک اورفتم
 او ہر چہ در این چند سال در بالائے من گذشتہ بود نشان گفت از وی
 پرسیدم کہ مَا دِیْنُکَ او گفت اَنَا نَصْرَانِیُّ بَدَلِ خَوْدِکُمْ کہ فرقی در میان
 اسلام من و کفر او چیست تا اینکه غیرت من بجائے رسید کہ نزدیک بود
 اینکه از مقام خود بیفتم ناگاہ عنایات سبحانی و اکرام ربانی در رسید
 کہ بسزاین فقیر غیورند اورا داند کہ ہچنانکہ اورا در این عالم متحان کردی

در عالم بالا نیز امتحان کن لہذا پس از وقت نظر کہ اورا دیدہ بودم نظر بر
فلک زحل انداختم دانستم کہ نئے بسندوبہ تدریج نظر بہ نشیب آورد
تا اینکہ بہرغان رسیدم چنانکہ خداے تعالیٰ سے فرماید کہ **الْمَرْيُورُ وَاللَّي**
الظَّيْرُ مُسْتَخْرَجَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ وازین فرود تراز فلک خداے تعالیٰ
بیچ ذکر نفرمودہ دانستم کہ نئے بسند بعد بسرن نداد و دادند کہ احمد فرق در میان
کفر و اسلام خود دانستی بابر بیچ کسستم نکنیم زیرا کہ او در راہ ماجاہدہ
میکند و ترا معلوم نیست کہ او چہ بیچ کشیدہ اگر مکافات عمل خود را در دنیا نہ
بیسند و در آخرت ہم از سبب آنکہ مشرک ست بدوزخش برندا این ظلم
باشد این درجہ او مکافات عمل اوست کہ در دنیا بوسے پس میدہیم و اگر
اسلام را بوسے روزی گردانیم ہر دو سرا بہ برد و اگر بوسے پس ندہیم اورا بر
حضرت ما چیزے باقی باشد چون ساعتے بہ نزو وے توقف کردم خادم
او آمد و طبق بدست پیش او داشت کہ چند مغز بادام سفید بود در میان او
او ہفت مغز بادام بخورد و بعد پیش من گرفت من نیز بخوردم دانستم
کہ خداے او در شبان روز این ست بعد از خادم وے پرسیدم کہ
چند گاہ مے شود کہ حال او این چنین ست خادم او گفت کہ دو از وہ
سال ست کہ من در خدمت اویم حال او را اینچنین یافتم از پیشتر مرا معلوم نیست

کرامت دیگر حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ این کہ فرمودند

کہ در ابتدا کہ توبہ نمودم تابت دو سال ہر غذا بے کہ درد و زخ بود ہمہ گی را
مے دیدم و دعاے کردم کہ خداوند تعالیٰ از چشم من پوشیدہ گرداند
کرامت دیگر شان این ست

کرامت دیگرشان این است که اخی علی صغیر عابدی بود او نقل کرد که شیخ
 الاسلام قدس السدره وقتے بکوه پایہ نامق بودند و پدرشان حضرت خواجه ابوالحسن
 ناتوان بود شیخ الاسلام را خبر دادند کہ پدرشان در چه حالت است چون شیخ الاسلام
 رسید پدرشان تمام شدہ بود و زرخش را بستہ بودند و خلقی بگردش
 جمع گردیدہ بودند شیخ الاسلام برخواست و وضو بجای آورد و نماز پیشین گزارد
 و در بالای بالین پدر نشست و حال شان متغیر شد چنانکہ کسی را شناختی و مردم از او
 ہراس کردند بعد از ان در مناجات شدند و گفتند خداوند این طبع را بدستم
 کہ من حاضر باشم و روح پدر مرا قبض کنی و من ندانم کہ با او چه معاملہ نمودی چنانکہ تا نماز
 دیگر در مناجات بودند بعد از ان دست دراز نمودند و زرخ پدر خود را باز کردند
 خواجه ابوالحسن بنیشت و سخن گفتن آمد و فرمود کہ احوال آن جہان و کار و بار سپر
 خود را دیدم ہمہ کسے را آن باید کرد کہ پسر من می کند را د آن است کہ او میرود
 بعد از ان پرسید کہ ای پسر چه باید کرد حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اول باید کلمہ
 شہادت را تازہ بگوئی حضرت شیخ الاسلام از برای پدر خود خواجه ابوالحسن نور اللہ
 مرقدہ توبہ را تازہ نمود چنانکہ کلمہ شہادت بگفت بعد از ان شش روز در قید
 حیات بودند چنانچہ شیخ می خواستند کرامت دیگر آنکہ وقتی حضرت
 شیخ الاسلام قدس السدرہ التامی از کوه نامق زیارت مزارات نیشاپور
 آمدند چند نوبت در مجلس شان گفتند اینکہ قطب الاقطاب کہ بیخ زمین است در قید
 حیات نیست و رفتن او از علامات آخر الزمان است حضرت شیخ الاسلام فرمودند
 کہ در آن ایام در میان گورستان در کنار شہر یار می کردم این سخن بیا آمد از خدا تعالی در خواب نمودم کہ
 قطب را بینم چون در پیش رو خود نظر کردم از جانب مغرب قطب را دیدم کہ بر من کوه قانشہ بود
 و جانی من قصد نمودم کہ بخدمت او بروم و بدعا وصیت کنم ایشان

مرا فرمودند که ای بچہ سہمت ہمہ عالم باید کہ بر تو حاجت آورند تا تو شفیع ایشان
 باشی و حالاً تو از ما چہ خواستی کہ نہادیم کہ بغیر التجات کنی من خجل شتم و تشویب
 نمودم کرامت دیگر نشان نیست کہ امام محمد غزالی رحمتہ اللہ علیہ
 فرمودہ کہ روزی از حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ و زجوت
 نمودم کہ بیرون آمدن شما از کوہ چگونہ بود فرمودند کہ بعد از مدت دوازده
 سال کہ در کوہ نامق بودم روزی ناگاہ آوازی شنیدم کہ یا احمد بیان خلق
 رود خلق را از راہ طبیعت و ہوا براہ حقیقت و خدا دعوت کن و آن آواز در
 بالای من سخت و عظیم و شوار آمد زیرا کہ موانع حقیقی بمخالفت خلقی بدل میگردد
 نیست نہ کردیم سلام برخلائق و این راہ کلیب مشکل است و چشمہ آبے بود کہ
 از بالای کوہ فرودی آمد مناجات کردم کہ خداوند اگر این آواز حملے ستی
 دہ کہ آب این چشمہ رو بہ بالا رود و زیرا کہ این کار جز تو دیگری نمیتواند کرد و شیطان
 را در این فعل تقریفے نبود مہنوز در مناجات بودم کہ آب چشمہ روی بہ بالای کوہ
 آورد من عرض نمودم کہ خداوند معلوم شد تا بجای خود باز رود و اکنون عالم
 فراخ و بزرگ است بفرمای تا در کجا روم روشنائی پیدا شد لبان مشعل
 آواز آمد کہ در پیے این میرد تا اینکہ ناپدید شود کوہ بکوہ در پیے این میرفتم تا اینکہ
 بکوہ بزد حساب رسیدم بدانجای تا پدید شد و من بدانجای مسجدی بنا کردم
 لهذا آن را مسجد نور نام گذاشتم و مدت شش سال در آن کوہ بودم و کسانے
 کہ از اطراف و جوانب می آمدند و می رفتند از ائمہ و مشائخ اطراف نوشتہ نامی
 آوردند و جواب می بردند و عنایات حق را ازین فقیر شلہ می کردند شیخ الاسلام
 ظہیر الدین قدس اللہ سرہ در کتاب رموز الحقایق می فرماید کہ بعد از مدت
 کہ حضرت شیخ الاسلام در کوہ ریاضت کشیدند ایشان را اندر سید کہ بیان خلق

می بایز رفت ازین سخن مدت نامی اگر لیت می گفت آلهی احمد چه کرده است که او را
از حضرت خود بمیان خلق می فرستی ندانے شنید که چندین هزار خلق در راه
هوا و طبیعت مانده اند همه کے را منتظر داشته ایم تا از نفس تو نجات یابند و در
طریق خدائی و حقیقت و شریعت روند چون بمیان خلق آمدند آنچه این فقیر را
معلوم شد این است که ششصد هزار مرد و بیگانہ بدست حضرت شان تو بیایند

بایبیم در بیان کرمانی که از حضرت شیخ الاسلام احمد حرم
قدس الشرح و العزیز در بلد شرس ظاهر شد

حضرت شان فرمودند که بعد از شش سال که در کوه بزد جام بودم شبی وقت سحر بود
مناجات می کردم و امت محمد صلی اللہ علیہ وسلم را از حضرت حق درخواست می کردم
تا تھے آواز داد که یا احمد بشتاب بطرف شرس رو که بیماری را بر اهل شرس
گماشته ایم و شفای شان را در نفس تو نهاده ایم برو که ما را در آن تعبیه
ایست که کس بطرف آن راه نہ برد در آن وقت بزخواتم و روی بطرف شرس
آوردم و کس ندانست که من کجا رفتم روز ما در میان بازار شرس می گردیدم
و آواز میدادم که طیبسانیم حکیمانیم و کس بمن التفات نمی کرد تا اینکه روزی بزرگ
از معارف شهر بمن رسید که او را رشید الدین ابو سعید می گفتند از برای
من گفت یا شیخ این چه شید است که بزخواتم و در دست و روی کشید
و این سخن را می گوئی اگر طیبی کتاب و داروسکے تو در کجاست من گفتم
فائده طیب در برودن ببالین بیمار چیست گفت تا اینکه بیمار بشود گفتم بر بیمار
که ام بیمار بردند که بش گفت عجب دعوی می کنی بعد از این که بالین بیمار
بروند که یک ساله بجای افتاده بود و او مدتی بود از معارف آن شهر

در بالین او شستم و فاتحہ خواندم و دعا کردم و گفتم بر خیز باذن اللہ تعالیٰ خدا تعالیٰ
 در ساعت اورا شفا بخشید بعد از آن حضرت شیخ الاسلام گفت کفش در پای کن تا نیک
 بیرون رویم گفتند کہ او مدت یک سال است کہ بیرون نرفته و برپائے تخت
 کفش از کجا باشد شیخ الاسلام فرمود کہ کفش دیگری در پای کن تا بیرون رویم
 بعد کفش دیگری پوشید و بیرون آمد آوازہ در شہر افتاد بعد ہمہ گے مردمان
 روی حضرت شان نہادند و بسہر ہر بیماری کہ ایشان امی بردند خدا تعالیٰ اورا شفا
 می بخشید با اینکہ عیان قاضی شہر بیمار بود و کیل دار القضاہ عرض نمود کہ یا
 مولانا شیخ پیدا آمدہ کہ اورا در بالائی بالین ہر بیماری کہ می بردند خدائے تعالیٰ آن
 بیمار را شفا می دید چنانکہ اگر بیمار دست اورا بہر می خود بکوچہ می برد و اگر زنت
 اورا بجانہ دیگری می فرستند گرمی فرماید اورا حاضر کرد و انم قاضی کیل را جفا گفت
 کہ مرا ہم از جملہ این گروه مجال میدانی و کیل غاموش شد و بیمار رنجور تر گردید تا کہ
 بجائے رسید کہ بہت شبانہ روز آب و طعام بگویی عیال رفت و قاضی بسیار دل
 شک شد کہ زن را دوست میداشت تا روزی ہمیں کیل گفت یا مولانا این مرد را
 بفغان جای می برند و گذراو بدرب سرای شاستا اورا در بالین عیال آور اگر بہ
 نشو و بازی ہم نمیرد آخر الامر قاضی جامہ در پوشید و دستار بر سر نہاد و در
 پس دور کعبہ مقام کرد چون حضرت شیخ الاسلام وہر رسید قاضی در کعبہ باز کرد
 و سلام نمود حضرت شیخ الاسلام جواب گفتند و فرمودند کہ چہ ادب پس در رب توقف
 کردی ما توقع استتقبال نکردیم برو و چادر و سر آن عورت کش کہ اورا بسیار حمت
 دادی چون خدائے تعالیٰ شفا می اورا در نفس احمد نہادہ است تو چہ خواستی
 کرد قاضی حضرت شیخ الاسلام را آورد و ایشان در بالائی بالین بیمار شد بعد از آن
 حضرت شان دست رہت قاضی را گرفت و فاتحہ خواند دعا کرد و بردست قاضی

انگشت و قاضی دست را بر سینه عیال بالید بعد از آن شیخ الاسلام قدس
 سره قاضی را فرمودند که اجازت میدهی که چادر را از روی خود بردارد و سلام
 کند باز نشیند که حق تعالی او را شفا بخشید پس از آن شب شادی که بقلب
 قاضی آمد فرمود که چه جای اجازت است که او کنیزک شماسست حضرت شیخ الاسلام
 که بنشین و چادر باز کن و سلام نمایی عورت دست بر آورد و چادر باز کرد و نشست
 و سلام گفت بعد از آن شیخ الاسلام قدس سره قاضی را فرمودند که عصای بدست او
 او ده تا بخواند دیگر رود عورت عصا بدست گرفته و بخواند و دیگر رفت و صحت و شفا
 یافت کرامت دیگر این است که چون حضرت شیخ الاسلام از خانه بیرون
 آمدند گذرشان بدرب فائقه محمد منصور خرسی افتاد که او در بالای کرسی
 نشسته بود و مجلس کرده بود قاضی بخدمت حضرت شیخ الاسلام آمد و عرض
 نمود که خلقی از مردوزن از نفس مبارک شما صحت یافته اند و امام محمد منصور مردی
 بزرگ و عالمی است و از پیر و پایی مفلوج است که او را بر کرسی می بنهند چون
 مجلس تمام شد او را فرود می آورند اگر چنانچه به نفس عظیم شما خدای تعالی او را
 صحت دهد عظیم کاری است شیخ الاسلام فرمودند که او منکر است قاضی عرض نمود
 که یا شیخا من نیز منکر بودم چون بدیدم مقرر شدم شیخ الاسلام قدس سره
 فرمودند که تو منکرے بودی که چون در حق غیر دیدی مقرر شدی و او چنان
 منکر است که اگر در حق خود مشاهد کند منکر تر گردد و قاضی عرض نمود
 که یا شیخا اگر چونکه سخن شما صدق است اما عقل من قبول نمی کند اینک که
 حق خود مشاهده کند و مقرر نگردد حضرت شیخ الاسلام فرمودند که از برای
 تو می نمایم تا اینکه قبول کنی لهذا باز گشتند و بخوانند در آمدند چون چشم حضرت
 شیخ الاسلام بر محمد منصور افتاد و دعا نمودند و نفس بجانب محمد منصور افتادند

و فرمودند کہ قَسْبِ اِذْنِ اللّٰهِ اُو در ساعت بیامی خواست و مشور و فرمای
از مردمان بر آمد محمد منصور لگد بر کرسی میزد و بانگ میکرد و کہ ای یاران بدانید
و آگاہ باشید کہ حق را با ظاہر و باطن محمد منصور فضیلت های نامتناهی بود
و هست و خواهد بود و یک چندی با ما عذاب داشت ما را بنشانند اکنون نظر حمت
او صادر شد ما را بر انگیخت تا کسی گمان نبرد کہ بقول ہرز راعی و طراری
و اباحت رنگی بمثل این کار تا بر می آید شیخ الاسلام بیامی خواستند و فرمودند
کہ چون ترا این اعتقاد نیست کہ حقیقتاً بعد از اذن خود بدرخواست فلحان
خود این کار نمی کنند بنشین و دست بر ہم زدند و فرمودند کہ خاموش باش
در حال سیر کرسی بلرزید و نشست و زبانش ہم گنگ شد و شیخ الاسلام
قدس سرہ بیرون آمدند و این بیت فرمودند طیبتا آن را کہ دیدہ

باشد و اند کہ ما چه مردیم : منکر بود بحالم آن را کہ نسبت دیدہ : احمد نیم کہ اویم
از خود سخن چه گویم : در سپکیم نظر کن کنز قدرت آفریدہ : محمد منصور سب اشارت
میکرد کہ او را باز گردانید خلائق رفتند و حضرت شیخ الاسلام را استدعای
بسیار می کردند کہ یا شیخا زبان او بند شدہ حضرت شیخ الاسلام باز گشت
فرمودند کہ بگوی و از علم گوی و از کاری کہ ندانی بدان کار منکر کہ کار اولیاء است
بیازوی تو نیست ولیکن ہرگز بزنجیرین بعد از ان شیخ الاسلام بیرون آمدند
و برتسند چون شب آمد محمد منصور کس فرستاد و ائمه و معارف شہر را طلب
کرد و گفت تا حال در این شہر ما اباحت و زرقے بدعت نمود شمارا چه شد
کہ ہمہ گے شما خاموش شدید تا اینکه زرقے پیدا شد کہ ہمہ خلق را از راه می
برو قاضی گفت یا مولانا چہ گوئے در حق کسے کہ اگر ترا می گوید بر خیز نمی توانی
نشست و اگر می گوید خاموش نمی توانی گفت و اگر گوید بگوی در گفتن می آئی

و این جملہ را در حق خود مشاهده می کنی محمد منصور گفت خاموش او با تو و تو با او بعد از اہل شہر یکے برخواست و گفت توجہ می گوئی او گفت من میگویم کہ ہر کس احمد بن ابی الحسن را بکشد ثواب او با ثواب وہ ملحد کہ در معرکہ کشته باشد برابرست بدینوجب فتویٰ نوشتند سید زبیدی و او او نوشت کہ ما سبق جواب و بدست آن جوان داد او گفت من فردا اورا بقتل می آورم شما گفتگوی در باقی کار کنسید محمد منصور گفت فردا مجلس کنیم چون اورا منفرد سازیم تو اورا ہلاک گردان روز دیگر در خانقاہ آمد سید زبیدی مجلس کرد و کس بہ نزد حضرت شیخ الاسلام فرستاد کہ شمارا ہم باید حاضر شوید مریدان بگریہ شدند و عرض نمودند کہ یا شیخا شمارا مصلحت نیست کہ در آنجای حاضر شوید حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ بارسلطانی است کہ تا آن سلطان بشہر باشد از غوغای بیچ کس باک نیست بیت زحمت غوغای شہر بیچ تبیینی بد چون علم پادشہ بشہر در آید بعد از آن شیخ الاسلام روانہ شدند و آنہا قرار دادہ بودند کہ ہر کس در مقدم روی شان بیای نشود چون حضرت شیخ الاسلام در آمدند بیچ کس بیاسے خود نماند مگر محمد منصور کہ او برخواستن قیادہ نمود حضرت مغفور فرمودند کہ مارا از برای چہ کار خواندہ اید قاضی عذر با تمہید می کرد و ہر کس چیرے می گفت سید زبیدی گفت چرا مدامت می کنسید ما ترا بدین سبب خواندہ ایم کہ تو نے کوئی خدائے را بخدا شناسم و ما می گویم کہ ہر کس چنین گوید کافر باشد شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ من چنین میگویم کہ کس نہ چنین گوید و نہ چنین داند کافر باشد توجہ میگوئی گفت می شیخ الاسلام فرمودند کہ ہی ہی جواب احمد نباشد جواب بلوی تاسہ مرتبہ ہمیں ہی می گفت بعد حضرت شیخ الاسلام انگشت بروی زدند و فرمودند

کہ اسے بے ادب خاموشی کہ علم تو از میان پائی زن مستحاضہ بیرون نرود
 و تو با احمد علم توحید میگوئی بعد ازان شیخ الاسلام از جای برخاستند
 و کسانیکہ کار و بدلاکت شان برداشته بودند کار در زمین می انداختند
 و در قدم های شان سے افتادند و فریادی نمودند و توبہ می کردند چون
 حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ از خانقاہ بیرون آمدند زیادی ہم چنان
 ہی میسزد پدرا و کہ پیر معمری شده بود خدمت شیخ الاسلام آمد و پیر و
 گیسوی سفید را بدست گرفته بود می گریست و فریاد میکرد کہ یا شیخ ترا بجز من
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم قسم کہ جان فرزند من در کار من کن کہ غیر از من زندگی
 ندارم حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ ای سید عزیز حقیقے جان فرزند
 تو در کار کردی تو او فرمود کہ یا شیخا رضاندھم تا اورا از خانقاہ بیرون
 نیاوری و در میان خانقاہ بغیر از سید زیاد و محمد منصور هیچکس نماندہ بود
 و سید زیاد ہنوز ہی ہی میزد حضرت شیخ الاسلام در خانقاہ آمدند و اورا
 بخواندند او بیاید و سر در قدم لگے حضرت شیخ الاسلام نہاد و عرض نمود کہ
 یا شیخا توبہ کہ دم از جرم من در گذار حضرت شیخ الاسلام دست بر پشت او
 میزدند و می فرمودند کہ یا اباعلیسی آیا شاندا سنۃ آید کہ کار او لباء اللہ کا
 بازو سے شانیت حقیقے جان ترا در کار پدرا تو کرد کہ راست
 و پیر امام رضی اللہ عنہ جمال الاسلام تایبادی قدس اللہ سرہ العزیز
 فرمودند کہ بروے از حجلہ صحاب حدیث کہ پنج بسیاری کشیدہ بود و مجاہدہ با بجای
 آور و چنانکہ چشم و دل می را بکرامات روی زمین کشادہ بودند روزی حضرت شیخ
 الاسلام از برائے او گفتند کہ در ولایت نیروز سجود سیستان مانگرتا آنجا بی بی
 در ساعت وی سر در پیش افگند و سر بر آورد و فرمود کہ خانہ دیدم کہ ازان خانہ نوری

برسے آید چنانکہ تابعان آسمان سے رسید پر سیدم کہ این چه طاقت گفتند
 کہ این خانه ایست کہ ولادت امام زاهدان ابو عبد اللہ قدس سرہ کرام آنجا بودہ و
 این منہ کرامات روی زمین بید بعد عرض نمود کہ یا شیخا از کرامات بالاجیز بمن نما
 شیخ الاسلام قدس سرہ فرمودند کہ تو طاقت آن نیاوری او در ان باب التماس کردو
 بالغہ نمود و حضرت شیخ الاسلام باو سخن می گفت چون یک ساعت بگذشت شیخ الاسلام
 فرمودند کہ ببالانگر چون ببالانگریست بانگے کرد و بیفتاد چون ہوش آمد حضرت شیخ الاسلام
 ازو سے پرسیدند کہ یہ دیدی فرمود کہ چشم من بر قنادیل عرش فتاد طاقت دیدن آنها
 نہ شتم و این مرد بعد ازین ہفتہ روز بزیست بعد خون و کشادہ شد و ہلاک گشت در خبر آمد کہ
 عرش خدا تعالی را ہفت صد ہزار برج است و در ہر برج ہفتاد ہزار قنادیل و نختہ ستارین
 جہان و آن جہان اند کہ در میان یک قندیل است و قندیل ہا و برج ہا دیگر معلوم نیست
 کہ چیت دریا ہا سے فضل حق و کنوز غیب اورا کس در نیابد و اسرار ربوبیت اورا
 از ہزار یکے نتواند دانست کرامت و دیگر روز سے ترکمانی پیر سے بہ نزد حضرت
 شیخ الاسلام آورد و عرض نمود کہ یا شیخا ہمین یک پیر دارم و بیمار است کہ مفلوج شد
 حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اگر پیر توبہ شود توبہ کنی ہو عہد کرد کہ توبہ کنم حضرت شیخ
 الاسلام چیزے برو سے خواند و فرمودند کہ یک ساعت اورا بگذار کہ بہ شود و بر
 خیزد ساعتے بگذشت شیخ الاسلام بہ نزدیک پیر آمدند و فرمودند کہ آیا در حقو دقوتے
 مے بینی کہ از جاے برخیزی و فرمودند کہ ساعتے درنگ کن پیر سے دیکر برو
 خواندند و فرمودند کہ حالا برخیز او برخواست و روانہ شد بعد از ان مرد نمہ آورد و ہمیشہ
 افتاد چون ہوش آمد خواست کہ پیر ابر شہ نشاند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ دست باز دار
 تا اینکه یک فرنگ اہر و دو بعد از ان پیر بر شہ سوار شد و پیر ہا کو کہتے ہا سلامت نشند
 باب سیم در بیان واقعاتے کہ از حضرت بزرگوارشان در بلکہ جام

و نیشاپور و غیر ذلک بوقوع آمده و در سفر و حضر دیده شده
 روزی دو آینه بخدمت حضرت شان آمدند و عرض نمودند که یا احمد یا دنا و وقت سخن
 ملک شاه را بموسیروم ترا باید که از حال او واقف باشی و او را دعا گوی من گفتم آنچه حق است بگو
 ما او بجا آورم فرمودند که وقفک الله و رفتند و بگذشت روز قبل از زوال آن هر دو
 آینه بیابند و گفتند یا احمد یا پس سخن باز را که امر روز هر سه ترتیب کرده اند که
 امشب در قح شربت او افکنند من گفتم تدبیر چیست گفتند بیای تا با تو باز گویم
 پیش از نیم روز مراد رو از شهر مرو بردند و گفتند بسراے سلطان در آن
 قح شربت که در میان او زهر تعبیه کرده اند در بالاسر بالین سخن نهاده اند
 تو بردار و بچاه صحن سرار بزد آن قح را نگون ساز بنه و شمعدان زر را بیایان پاک
 و شمعدان نقره را بیالانه بعد ساعتی توقف کن تا چمی بینی و چمی شنوی بعد بمقام خود باز آی
 حضرت شیخ الاسلام فرمودند که هم چنان کردم که آنها گفته بودند کنیز کے کہ پاکستان سخنم
 چشم شمعدان با افتاد دید که روان شد و مرا نمیدید هر اس کرد و دست بر رو خود نهاده
 و صلوات گفت چون ساعتی برآمد سلطان سخن از خواب بیدار شد خواست که شربت
 خورد و قح را بروی افتاده دید کنیز که گفت که شربت را چرا خوردی گفت
 من نخوردم و مرا چه زهره و طاقت که شربت خورم سلطان گفت قح نیفتاده شربت
 ریخته نشد نه من نخوردم و نه تو پس که خورده و کجا شده لهذا کنیز که را دو تا زانیه زد که
 آیا ترانه گفتم که بیدار باش کنیز که گفت بیدار بودم اما شمع دان ما را دیدم که بخورد
 روان شد و دیگر نمیدانم چون سلطان نگاه کرد شمعدان ما را گردیده دید تعجب نمود
 کنیز که را گفت که اگر این سرفاش شود ترا هلاک می کنم حضرت شیخ الاسلام
 فرمودند که چون حال بد نیجا رسید من بمقام خود باز آمدم و شربت در عیال قراچه
 ساتی بود و قراچه که زهر در شربت تعبیه کرده بود عیال او که کنیز که سلطان بود

زہر و شربت را در بالای سر سلطان نهاد و ہمیشہ منتظر خبر مرگ سلطان بود
 چون صبح شد و این حال واقعہ نگرید او پنداشت کہ سلطان واقف شدہ بود
 بحکم الخائن خائف برخواست و عیال را سوار کرد و بہ جانب قبیلہ خود رفت
 و در آنجا سے بود تا اینکه سلطان کس فرستاد و او را طلب کرد او نیامد و ساختگی
 مصاف و معرکہ نمود چون بدتے شد و او نیامد سلطان سخرت کرد بجانب عراق کشید
 قراچہ بہر اہی سلطان بہر مصاف و معرکہ نمود سلطان گریز خورد و حضرت شیخ الاسلام
 و رکوبہ بز و جام بود مردمان عرض نمودند کہ یا شیخا سخرت شکست یافت اوراد
 یا بید تا چینیکہ حضرت شیخ الاسلام رسیدند سلطان سخرت شکست یافتہ بود حضرت
 شیخ الاسلام عنان اسپ اورا گرفت و فرمودند باز گرد تا اینکه قراچہ را بدست
 تو دہم سخرت بازگشت و حملہ کردند قراچہ را بسینہ اختدو بہ گرفتند سلطان سخر
 بدان موضع کہ حضرت شیخ الاسلام را دیدہ بود باز آمد شیخ الاسلام ہم در آنجا بود سخر
 پیادہ شد و پیش آمد و پرسید کہ تو کیستی حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ مرا احمد
 بن ابوالحسن می گویند سخر پرسید کہ این چہ حال بود شیخ الاسلام فرمودند کہ چند
 سال می شود کہ ترا بمن سپردہ اند و من ترا دعائے گویم و محافظت می کنم سخر پرسید
 کہ نشانہ چیست حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ چون قراچہ را سخری آرزو شود
 وزن اورا ترکان خاتونے کہ او بفرمان شوہر خود زہر و شربت تعبیه کند احمد ابران
 اطلاع دہند تا اینکه بفرمان حق شربت را بریزد و قرح را نگون سار کند و شمعدان
 نار را بگرداند و ایہ پانمال را چہ گناہ باشد کہ اوراد و تازیانہ زنی سخر گفت آری چنین
 است اما من بعد ترا در کجا یا بم فرمودند کہ آنجا می کہ فدای خواہد سخر خدمت بجای آورد
 و بازگشت بعد از آن سخر در بالای قراچہ آواز کرد کہ چرا عصیان نمودی او گفت مرا
 ہوا سخری آرزو شد و عیال مرا ہوا سے ترکان خاتونے لہذا زہر بہ زن دام

تا بخور و سلطان و بد مبین بود که سلطان واقف شد و ندانم که او را خبر کرد
 که او از جان خود به ترسید و نخورد کرامت دیگر خواجه ابراهیم بن علی سعیدایت
 کرده که حضرت شیخ الاسلام از قریه زور آباد بقریه استماری زور آباد آمدند و در آنجا
 صومعه بنیاد کردند چند گاه در آنجا بودند بعد از آن بفرمان خدای تعالی بقریه آمدند
 جام آمدند و در آنجا می ساکن شدند تا اینکه خلق از اطراف رومی بطرف شان بها
 و حالات و کرامات بسیاری مشاهده کرده و چون این خبر بسمع سلطان سخر
 رسید او از مرو بقریه آمد و بزیرت حضرت شیخ الاسلام قدس لدرسه التا اند چون
 بدر خانقاه فرود آمد و در و زگران چوب تراشیدند شیخ الاسلام آستین مبارک را
 از تراشه های چوب با پر کردند و بر کنار آن جوی که بدر خانقاه بود بسلطان افشاند
 و فرمودند که سلطان را اشارت این است و آن همه تراشه نازر گردید و تا وقتیکه آن جوی
 بود مرو مان ازان جوی زرمی یافتند و در آن روز بام خانقاه رومی اند و در سلطان
 سخر بخدمت شان عرض نمود که یا شیخ التماس دارم که آنچه فعل نمایم مرا مانع نشوید و باز
 نداری حضرت شیخ الاسلام اجابت کردند بعد از آن سلطان سخر ناوه گل بزدن گرفت و در بام
 خانقاه بالا برد حضرت شیخ الاسلام فرمودند که چرا این چنین کردی سلطان فرمود که یا شیخ
 و سیله در آخرت ندمت لهذا بقلب خود گفتم که اگر در قیامت پرسند که یا سخر چه وسیله داری
 که ناله کشتل حمد جانی ام الله هم لا تخرمنا من برکاتهم کرامت دیگر شان این است که شخصی
 مدعی از قهستان در بلده مرو آمد و خود را شیخ سعید عراقی نام نهاد و بهر آچار سلطان سخر
 که او را ابو الفتح قاینی گفتند دوستی گرفت چون بد بگذشت و بر آن اعتماد تمامی
 گرفت روزی از برای ابو الفتح گفت که به نزد تو حاجتی دارم اما باید که سوگند
 برداری که این رازیکه آشکارانه کنی او قبول کرد و سوگند برداشت بعد ازان
 از برای ابو الفتح هزار دینار داد و کار روز بهر آلودی ابوی تسلیم کرد که این رازیکه

سلطان سخر در آن روز در آنجا بود و در آنجا بود و در آنجا بود

بلالین سلطان بنہ و سلطان چہ دانند کہ تو نہادہ و دیگر اینکه اورا چہ زیان دار و جامہ
 دار بجهت زرفریفته شد و کار در گرفت و بوقت جامہ انداختن در زیر بالین سلطان
 نہاد چون روز دیگر سلطان کار در از زیر بالین خود دید خوف کرد از جامہ
 دار پرسید کہ این چیست او گفت من جامہ را انداختم و رفتم دیگر خبر ندارم
 سلطان سخر گفت این کار دہنہید و این سہرا نگہدارید چون ازین واقعہ چند
 روز سے برآمد رسولے از قہستان در رسید و ازیر اسلطان تخفہ ما آورد و گفت ترا
 باید کہ با ما صلح کنی و ما را بولایت خود راہ دہی و اگر نہ چنین کنی ترا خلل رسد و خود را
 نتوانی از مانگہ داشت کنی زیرا کہ ما در سال گذشتہ بزیر بالین تو کار دی نہادہ ایم
 اگر مے خواستیم بآن کار و سلطان را ہلاک می کردیم سلطان از شنیدن این حال
 متغیر شد و فرمود کہ آن کار در حاضر کردند و بسگی فروردند در حال سگ آہاس کرد
 و بعد چون سلطان سخر این حال بدید ترسید و بہر اہی شان صلح کرد و ایشان را
 بشہر ہاسے خراسان راہ داد چون رفت و آمدشان بسیار شد علماء و امر او عوام گفتند
 کہ بلحان را منع باید کرد چون این خبر بسمع کردہ ملاحظہ رسید داعی فرستادند کہ اورا
 خطیر کیاہ سالار مے گفتند و اولیحد فاضلے بود کہ در علم طب و نجوم کامل و بغایت
 مکار بود سلطان را گفت کہ ائمہ خراسان را حاضر کنید تا مسئلہ گوئیم کہ شما یان
 ما را بچہ حجت از خراسان منع می کنید سلطان ائمہ را حج کرد و گفت یا جواب
 او گوئید یا من بعد در باب شان صرف نگوئید ائمہ گفتند کہ با یک دیگر مشورت
 مے کنیم آنچه صواب باشد عرض می نمایم چون مشورت کردند چنین مصلحت
 دیدند کہ ایشان را بولایات راہ دہند و مسئلہ نگویند زیرا کہ این بر حق سلطان
 نزدیک تر بود چرا کہ از گردہ ملاحظہ عنلیم می ترسید و رعنا شان را می طلبید از سببہ کہ
 کار در زیر آلود را در زیر بالین خود مشاہدہ کردہ بود و از سہرا این کار واقف نبود

چون یک چند سے برآمد بلاحدہ در بلده مرو دعوت خانہ بنا نهادند و شہر ہماچ
دیگر نیز و کس ازین کیفیت خبر نبود تا روز سے حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ کہ در بلده
نیشاپور بودند فرمودند کہ برآکشف شدہ کہ در بلده مرو رویم و از برای سلطان
آن شہر سے آشکارا کنیم لہذا حضرت شیخ الاسلام روانہ شدند چون در بلده مرو
رسیدند سلطان و علماء و اکابر استقبال کردند و حضرت شیخ الاسلام را با عزا
تمام شہر بردند و ارادت مانمودند و روز سے دیگر حضرت شیخ الاسلام از سلطان
بازخواست بلیغی نمودند کہ چرا چنین کردی و گروہ بلحدان را باین شہر ماراہ دادی
سلطان عرض نمود کہ یا شیخا ہرچہ کہ دم باتفاق علماء کردم اکنون شما چہ فرمایید
تا بگفتہ و فرمودہ شما عمل کنیم حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ مذکورہ فرمودند کہ ہمگی علماء
را جمع کنید تا مسئلہ گویند و فساد آنچه در ایام گذشتہ رفتہ بشما و ایشان بنمایم
لہذا ہمگی علماء و ائمہ را در بارگاہ سلطان جمع آوردند و آن داعی بلحدان بیامد
و در میان جماعت علماء بہ نشست و نکتہ ایراد کرد علماء بیکدیگر قرار دادہ بودند کہ باید
حضرت شیخ الاسلام جواب گوید زیرا کہ این فتنہ را او برانگیختہ است بعد از ان حضرت
شیخ الاسلام روی بطرف سلطان آوردند و فرمودند کہ علماء را تنگ می آید کہ جواب
این سگ را بگویند نصیرک کہ نام کفشدار حضرت شیخ الاسلام بود بر در بارگاہ
ایستادہ بود و کفش ہاے شان را در بغل داشت شیخ الاسلام فرمودند کہ اے نصیرک
بیا جواب این سگ را بگوئی نصیرک در آمد و ہم زانوی داعی بلحدان بہ نشست و فرمود
کہ بگو سے ہرچہ میگوئی چون سخن بنیاد شد و مقدمہ تقریر کردند و مقدمہ سیم
داعی بلحدان سکوت کرد بعد مردم مرود را آمدند و نصیرک را بہ گرفتند
و طبل شادمانی را فرود کو فتنہ و نعرہ زدن گرفتند و گرد شہر برآمدند و داعی بلحدان
در بارگاہ سلطان سر در پیش ماندہ بود و سلطان از ہلاکت او خوف داشت

حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ عجب کارے ست چون میدانی کہ ترا بمن سپرده اند و ما
 باذن اللہ تعالیٰ ترا محافظت داریم و می کنیم امروز ترا چه پیشده کہ سست عقید و
 تا فرمان شده بی اگر ابو الفتح جامه دار را از سر غفلت بزر فریفته گردند و به تزویر
 ملحدان او کار دزیر آلود را زیر بالین تو می نهید چرا تو چنین خائف و پراسان باشی
 آیا شرم نداری کہ تا من در قید حیات باشم تو خوف نکنی ملحدان را به قتل
 رسان سلطان فرمود تا اینکه آن داعی ملحدان را قتل آوردند بعد از آن حضرت
 شیخ الاسلام فرمودند کہ سرسنگی را از اهل این شهر بخوانید سلطان امر کرد اینکہ محمد مردزی را
 حاضر کردند شیخ الاسلام فرمودند کہ برو و ده سرسنگ را با خود به بر کہ در فسلان
 محلہ و فلان کوچه و فلان سرا صفا ایست و در پیش آن صفا پرده آویخته است
 و در پس آن پرده خانه ایست در او بسته تو در را بکشای و درون شو کہ در
 قبلہ آن خانه پرده دیگریست آویخته و در پس آن پرده طاقیست در میان
 آن طاق صندوقیست قفل اورا بشکن آن دفترهای که در میان اوست
 را بنجا حاضر کن چون سرسنگان بر قند حضرت شیخ الاسلام چند کس را از معارف شهر
 نام گرفت و فرمودند کہ اسامی نشان بدفترهای ملاحظہ ذکر است و بسیاری دیگر
 نیز ذکر است چون ساعتی بگذشت سرسنگان بیامدند و دفترها را آوردند چون ملاحظہ
 کردند اسامی آن جماعتی را کہ حضرت شیخ الاسلام ذکر کرده بودند در آن دفترها ثبت بود
 ملحدان این حال را مشاهده کردند سلطان و انما از حضرت شیخ الاسلام غذا خواستند
 شیخ الاسلام فرمودند کہ اشخاص اکہ اسامی شان در این دفتر است حاضر کنید و توبہ
 هر کہ توبہ نہ کرد اورا به قتل آوردید بعد ہمگی آن اشخاص حاضر شدند و از
 قیدہ ملحدیت توبہ و رجوع کردند گویا کہ توبہ نہ کردند و بیخ تن از
 ایشان از جمله معارف شهر بودند کہ حضرت شیخ الاسلام نام برده بودند

کرامت دیگر شان این است که در آن وقتے کہ سلطان ملک شاہ فوت
 نمود از شیخ ابوطاہر نقل کردند کہ فرمود اینکہ از فرزندان ملک شاہ بیک باریق
 سلطان خواهد بود و دعای او مے گفت شیخ الاسلام نیز بمواخفت شیخ ابوطاہر
 اورا دعایے کرد شبے آن دو آئندہ آمدند و گفتند کہ دعایے سبخر گوسے
 کہ سلطان او خواهد بود و آنکہ تو دعای او مے گوئی تربیت ملحدان می کنی اینک
 بنگر چون حضرت شیخ الاسلام نظر کرد در دبر یک جانب دوسرا پرده دیدند گفتند
 یکے از این باریق است و دیگرے از ملحدان کہ باتفاق قصد سبخر کرده اند و
 یک سرا پرده بر جانب دیگر بود کہ مسلمانان را در تحت آن آسایش ما باشد
 کہ دیگران فروشوند و او بر جاسے خواهد بود کرامت دیگر شیخ محمد دیش کہ
 فرمود کہ شبے ابوطاہر شیخ الاسلام را دعوت نموده بود و وقت شان بسیار
 خوش گردید اشارت کردند کہ ہمہ در رقص آئند ہر چہ در آن خانہ بود از کوزہ
 و کاسہ و عصا و غیرہ ما ہمہ گی در رقص آمدند کرامت دیگر ہم او فرمود کہ روز
 حضرت شیخ الاسلام سر بز انوی من بہاوند آب از چشمہای شان ز انوی من
 بسوخت چون نظر انداختم دو جای آبلہ شدہ بود کرامت دیگر دشمنند
 اسمعیل اشتوی فرمود کہ روزے شخصے بخدمت حضرت شیخ الاسلام آمد
 حضرت از براسے او قرصے دادند و او در میان بست چون در عرض راہ قرص را
 از کمر نمود باز کرد قرص او ز ر شدہ بود کرامت دیگر استاد عمر معد آبادی نقل کرد
 کہ شبے بخواب دیدم کہ حق تعالی بامن چند کلمہ گفت چون بیدار شدم ہنوز لذت
 او در جان من باقی بود اما سخنان را فراموش کردہ بودم و حضرت شیخ الاسلام در بوزہ
 جان بودند بخدمت شان رفتم چون چشم ہامی مبارک شان بر من افتاد پرسیدند کہ
 چہ خواب دیدی و آن کلمات چہ بود کہ حق تعالی ہا تو گفت حال بچنان بود کہ حضرت

شیخ الاسلام فرمودند کہ امت دیگر وقتی عسرت بود شیخ الاسلام بر بان الدین نصیر
 در کار بزرگ صاعد فرج بے اندازہ می کردند شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ و کلمہ پدیشا
 بودند خادم خود را بنزد او فرستادند کہ گوش نصیر را باز و اگر چه چرخ بے اندازہ میکنی
 شیخ بر بان الدین نصیر فرمودند کہ آن درسی را کہ بروی شیخ کشادہ اند برانہ بستہ اند
 خادم بازگشت شیخ زادہ ازین گفتہ پشیمان شد و ناخوش و گریان گردید و این کیفیت
 یافتیم کہ در پنج صبا ئے نایم * پر مشعلہ و تہی چہ قرص بائم * ہ اندم کہ حساب نقد مران طلبند
 آن ذرہ کہ در حساب ناید بائم * بعد شیخ زادہ این دو بیت را بر کاغذی نوشتند و
 بدست خادم خود دادند و فرمودند کہ برداگر در عرض را خادم شیخ الاسلام را دیدی
 بوسے وہ بگوے جواب تو این است و اگر ندیدی بخدمت خود حضرت شیخ الاسلام
 و این نوشتہ را در مقدم روی شان در بالای سجادہ شان بنہ خادم روانہ شد خادم
 شیخ الاسلام را در راہ دریافت نوشتہ را بہ برد و در بالای سجادہ حضرت شیخ الاسلام
 نهاد چون حضرت نوشتہ را بخواند تبسم نمودند و فرمودند کہ ہر چند نصیر غدر خواستہ
 اما بہ بسند کہ در کشادہ است یا بستہ و خادم بازگشت چون دوسہ ماہ بر آمد
 شیخ زادہ را بھیج نمایند و ہزار و ہزار ہم قرض شد بعد روی بخدمت شیخ الاسلام آورد
 چون بخدمت شان رسید غدر خواستہ و باستغفار مشغول شد حضرت شیخ الاسلام اورا
 بنواخت و فرمودند کہ دل فارغ دارو کہ ما قرض ترا دادا کنیم و امور ہمیشہ ترا ساز گردیم
 اما دلتی کہ آن در بروے تو کشادہ است یا بستہ بعد با ہم روی بکار بنہادند چون
 برون خانہ کار نیز رسیدند جمعی کثیر از اہل کار نیز باستقبال آمدند حضرت شیخ الاسلام سائے
 آنجا نزول کردند چون مریدان کار نیز استماعی کار نیز کردند حضرت شیخ الاسلام
 فرمودند کہ قرض بر بان الدین نصیر را ادا باید کرد و تا بعد برویم و یکس ادا کند تا اینکہ ما شب
 ہمان او با شیم مردی بود در آن مجمع بوالفتح ہنام کہ ہزار دینار در کوزہ داشت در میان یواری

بناوہ بود بخاطر گذرانید کہ من قرض را ادا کنم باز اندیشید کہ نباید عیال من بامن جنگ
 نماید این خبر بابرہیم رسید کہ او واسیے کاریز بود فی الحال آمد و گفت شیخ الاسلام امشب
 مہان من خواهد بود کہ من قرض ادا کنم حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ باز گرد ساختہ
 کن تا مابیان پیامیم بجانب کاریز روانہ شد چون بدانجای رسید میان او و عیال
 او گفتگوی افتاد عیال اومی گفت کہ من از میراث پدر خود ہزار و تیار وارم ازان قرض
 شیخ زادہ را ادا می کنم امیر ابراہیم می گفت من از مال خود ادا می کنم چون این مقالہ سمع
 حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ رسید فرمودند کہ امیر قرض نصیر ادا کند و خاتون
 او ہزار و تیار بختہ خرج بہ نصیر دید خاتون او گفت فردا شیخ مہان من باشد
 حضرت شیخ الاسلام اجابت نمودند چون ابو الفتوح دہقان بخوانہ رسید عیال اواز برای او
 فرمود کہ ای مرد آن ہزار و تیار کی کہ در میان دیوار بخواہ ترا بجز ازین جا بے در کجا
 بکار خواهد آمد اکنون بخدمت حضرت شیخ الاسلام رو اگر چنانچہ قرض شیخ زادہ داشتہ باشی
 شاید کہ بختہ خرج شیخ زادہ قبول کنند و روز مہان با کردند ابو الفتوح از در درآمد
 شیخ الاسلام فرمودند کہ زنان با شوہران از ہر ماچین خصوصتہ کنند چنانچہ تو در
 رودخانہ ازین می اندیشیدی اکنون برو و دعوت را ساختہ کیے نمائی و زرتار را
 از میان دیوار بیرون نہ کنی تا حین کہ مابیان زسیم چون شیخ الاسلام بسیرای ابو الفتوح
 درآمد ابو الفتوح عرض نمود کہ یا شیخ از اینجاست و از آنجا زرتار را بیرون آورد
 و نزد برتان الدین نصیر بردند آنگاہ بعضی یاران با یکدیگر می گفتند کہ بسا باشد کہ ملا
 قلب جنس را از شیخ باز گرفتہ باشند و اگر نہ چرا احتیاج بزرفاتون و ابراہیم ابو الفتوح
 بودی حضرت شیخ الاسلام بکرامات این سخن را دریافتند ہالتی عظیم از برائے شان پیدا شد
 چنانکہ حاضران مجلس متغیر شدند و ہراس کردند در مقدم روسے حضرت مشان
 کوزہ بود حضرت شیخ الاسلام دست بر آن کوزہ زدند و بعد سر از کوزہ برداشتند

و در نزد پسران الدین نصیر انداختند ز سارا شده بود و فرمودند که ولایت
 جنس از احمد نگرفته اند اگر احمد سنگ و ریگ در دامن نصیر افکند قرض او ادا شود و اما
 ابراهیم راجہ دولت دہند و عیال او چہ خلعت باید و ابو الفتوح راجہ فتوح باشد
 کرامت دیگر دشمنی امام محمد نام پداری داشت منصور نام کہ منکر شیخ الاسلام
 بود او پسر خود را می خواند و سلامت باہے کرد کہ از وے دور باش دشمند محمد نام عرض نمود کہ
 یا شیخا چہ شود کہ پدرا مرا چیرے بنائی تا اینکہ انکار او باقرار بدل شود یک چندی بگذشت
 روزی حضرت شیخ الاسلام از جای برخو استند و بغایت کوفتہ و رنجور بود و چند
 قطرہ خون در بالای کفش شان بود مریدی کفشش را برداشت کہ بشوید زیر کفش ہم حملہ گے
 خون بود حضرت شیخ الاسلام امام محمد را بخوانند و فرمودند کہ آنچه می خواستی وقت
 آن شد تو برا و پدرا خود را بگوئی اما با او شرط کنی کہ تا نیم ماہ بکس مگوید کہ راہ دورست فرمودند
 کہ سخن این است کہ بیت المقدس را قوم کفار گرفتند و چندان از مسلمانان قتل
 آورده اند کہ اندازہ ندار و من ہم خود را در میان شان دیدم این خونہا کفش
 من ازان است و ہنوز در حالت کار روز را اند محمد رفت و این حال را با پدرا خود
 در میان آورد چون ازین تاریخ مدت پنجاہ بگذشت روزی خواجہ منصور
 بدر ب مسجد بود کہ مروی آمد و بتازی سخن می گفت خواجہ منصور از وے پرسید
 کہ از کجای آئی گفت از بیت المقدس گفت از آنجا کہ روان شدی گفت مدت
 پنجاہ ست گفت و آنجا چہ حادثہ واقع شدہ گفت شما خبر ندارید کہ مدت پنجاہ ست کہ کفار
 بیت المقدس را غارت کردہ اند و مسلمانان را قتل آورده اند خواجہ منصور گفت در چہ
 تاریخ و کد ام روز او گفت در فلان وقت و همچنان بود کہ حضرت شیخ الاسلام فرمودہ
 بودند کہ پیچ کم و بیش نبود بعد خواجہ منصور گریان و نیاز مند آمد و در پائی حضرت شیخ الاسلام
 افتاد و گوید کہ کرامت دیگر استاد امام علی یزدی فرمود کہ در روز عید حضرت شیخ

الاسلام عیال سپہ سالار را گفت کہ سپہ سالار را در سفر حادثہ واقع شدہ از چہ شوی خود
 صدقہ دو و سہ صدقہ ہای بسیار داد بعد از ان معلوم شد کہ سپہ سالار عمر و رحمان و ز
 از اسپاقتادہ بود چنانکہ از آنجا بے اورا بجام بخانہ او برودہ بودند و از جان ہی
 هیچ امید نمی ماندہ بودہ و تکفین و تجہیز اورا مہیا کردہ بودند چون در اینجا صدقہ دلودہ
 بودند او در آنجا بہتر شدہ بودہ در روز و نیم عبید سوار شد و سلامت بخانہ خود آمد
 کرامت دیگر خواجہ احام شمس الدین رحمۃ اللہ علیہ فرمود کہ در روزہ جان
 یوم بخدمت حضرت شیخ الاسلام عرض نمودم کہ فرزندم مسعود را فرزند ہی متوقع است
 پس آید یا دختر شیخ الاسلام فرمودند کہ بنویس اینکہ سپہ سالار و اورا بمقیم نام کنند من این واقعہ
 نوشتم و بہ نزد سپہ سالار بردم در ہماں روز کہ نامہ بوی رسیدہ بود فدایتعالی اورا
 پسری عطا کردہ بود و اورا اہلبیم نام گذشتند کرامت دیگر آنکہ حضرت شیخ الاسلام
 قدس اللہ سرہ بباختر تشریف بردند بقریہ اشٹو مردم آنجا بدست شان توبہ کردند
 روزی مردم آن قریہ گفتند کہ از برائے ما کاریزی است کہ آب اندکے دارد چہ می شود
 کہ حضرت شیخ الاسلام در بالای آن کاریز گذری نمایند تا اینکہ از برکت قدم مبارک شان
 آب کاریز اضافه شود حضرت شیخ الاسلام اجابت کردند و بہر آن کاریز رفتند و دعا
 کردند فی الحال آب آن کاریز اضافه شد وقت نماز پیشین حضرت شیخ الاسلام بر کنار
 طرح نشسته بودند کہ در میان طرح آب اندکے باقی بود و اطراف او خشک و در ہر جا
 او نشان پای اشتران بود از ان جنبندگان کہ حیات شان بآب ست مردہ و خشک
 شدہ بودند و بعضی ادنی رمقی داشتند چون حضرت شیخ الاسلام از طہارت فارغ شدند
 مشتی آب برگرفتند و بر آن جانوران پاشیدند و فرمودند کہ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ
 كُلِّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ہر جا کہ از ان آب قطرہ رسید آن جانوران زندہ شدند
 و خویش تن را در آب افکندند کرامت دیگر امام علی ہسین رحمۃ اللہ علیہ فرمودند

طریقیہ جائے را گویند کہ آب کاریزی کہ اندک بود در آنجا جمع شود کہ بعد جمعا داخل زراعت ہا کردند و بفاہرس آن موضع را بنامند ۱۲

کہ یا شیخا مردمان مرا می گویند تو با این همه علم و بار نامہ از شیخ چه دیدہ کہ این همه توضیح
 و اراوت می نمائی و من ہر چند کہ از کرامات شما با ایشان می گویم باور نمی کنند چہ می شود
 کہ از برائے شان چیزے بنمائی کہ دست از من باز دارند حضرت شیخ الاسلام فرمودند
 کہ اگر خدا بقائے بخواد ہر بیسند و آامن نتوانم کہ با ایشان بنمایم تا اینکہ روزی
 امام علی باشا گردان خود و جماعتے چند از دانشمندان از قریہ فشا در بقریہ و امنان
 می رفتند امام علی فرمود کہ امروز دانشمندان حاضر اند و سوگنندات عظیم یاد نمود
 کہ یا شیخا اگر امروز کرامات بنمائی چنان از اینجا بروم کہ ہرگز باز نہایم و عنان گنبد
 چون پارہ راہ رفت در قلب حضرت شیخ الاسلام آمد کہ آن را باز گردان کہ ہر چہ خواهد
 درست آید لہذا او را باز خواندند امام و دانشمندان آن جماعتی کہ حاضر بودند دیدند کہ
 تمام دشت و صحرا و سنگ و فاشاک ہر چہ موجود است زرگشتہ لہذا ہمگے را حالت عظیم
 پیدا آمد و مدہوش شدند و از ستوران بزیر آمدند چون بہوش آمدند حضرت شیخ الاسلام
 فرمود کہ در آن وقت کہ آن را خواستم و دیدم اگر می خواستم ہمہ گے خرابی دریا
 شان نشستہ بود پیدا سہمی شدند و این واقعہ تا قیامت مؤرخہ شدی نظام الدین
 عبدالشد و امنانی رحمۃ اللہ علیہ نقل کرد کہ من سنگی گرفتہ دو رتو برہ انداختم بعد از
 چند روزی کہ او را بیرون آوردم طلا بود و نڈت ما شدہ کہ من و فرزند ان من
 از ان طلا خرچ کردیم و ہنور قدری داریم کہ راست دیگر دانشمند عبد الصمد
 نقل کرد کہ در ابتدا حال کہ حضرت شیخ الاسلام بقصبہ برنیاں میرفتند بجز در بجا
 رسیدند و ہنوز بیچس را حال شان اطلاع نبود کہ ہوز جان رسیدند و رفائقاہ
 عثمان نزول فرمودند و من در آنجا ساکن بودم شیخ الاسلام در فائقاہ شستند و
 پارہ بر زیر جامہ خود مید و خند من قلب خود گفتم کہ این مسافر عزیز می نماید جامہ
 ہاشتم برگرفتم و بخدمت شان بروم و سلام عرض نمودم ایشان قبول نمودند

و من در ایشان نگاه می کردم چنان حالتی مرا پیش آمد که به پوشش گشتم چون بهوش
 آمدم دانستم که این مرد ولی خداست قاضی ابوالقاسم که استاد من بود مرا وصیت
 کرده بود که در ایشان را دوست داشته باشی و اگر وقتی مردی را در پای می
 خبر دهی چون این حالت را دیدم به نزدیک او ستاد خود دویدم و این حال را
 باو گفتم قاضی بهر اسی جماعتی روی بزیارت شان آوردند و در راه می آمدند
 و با خود می گفتند که هر چند عزیز و اولیاء بسیار باشند اما کسی را آن مقام نباشد
 که پیر ما شیخ ابو زر را میسر شده و رحمتہ اللہ علیہ و می گفتند که اگر این مرد از آن
 مردان است باید که ازین مقالات ما خبر دهد چون نزدیک حضرت شان آمدند حضرت
 شان فرمودند که قاضی آمدی و با خود ترازو سے آوردی باری به بین که آن مقدار
 سنگ داری که ما را در ترازو نخی ابو زر هر چند گران است با ما برابری نمیکنند زیرا که چون
 پلے از دروازه بوزجان بیرون نخی تا حین که با بوزری پای بر سر خنید بوزری
 نخی اتا در صحر چهار صد سال خداوند چون احمد مردی بیرون می آورد همه گے
 باید که بوی ضایح دهند و او را متابعت کنند و هر چه در عرض راه گفته بودند حضرت شیخ الاسلام
 همه گے را بیان کردند و به نزد قاضی نقل نمودند بعد قاضی آن جماعت همه گے مرید و
 معتقد شدند کرامت و بیکر استاد علی تاباودی که در قریه نزد جام نقیم بود
 او نقل کرده که در اول عهد حضرت شیخ الاسلام برابر در ایشان انکار بود اما آنکه وی
 از حضرت شیخ الاسلام سوال نمودم که از وقت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم تا با امروز که مردمان
 از هر کفر و فسقی تو به کرده اند که در این حالت نشان نداده اند که من امروز می بینم
 حضرت شیخ الاسلام سر در پیش افکندند ناگاہ نوری از عرش فرود آمد و قلبی جذب
 چنانکه هیچ جای بے باقی نماند که گوئی در مشاہدہ اقامت از جای برستم و در ایتمه جہا
 ناره دیشتم باره باره نمودم چون بخود آمدم به نزد حضرت شیخ الاسلام شاه توت بود نزد

نهادند و فرمودند که بخورتا اینک صفر از تو کم شود من عرض نمودم که یا شیخا چه بود اینک
 در سر پیش افکندید حضرت شیخ الاسلام فرمودند که با خدا متعالی مناجات می کردم که الهی
 اورا از حالت درویشان نصیبی ده تا خود را هلاک نکند که امت دیگر هم او نقل کرد
 که روزی من و شاگرد من پای برهنه از بزد جام بضاغومی رفتم بجهنم زیارت حضرت شیخ الاسلام
 چون حضرت شان را دیدیم در من حالتی پدید آمد که مدهوش شدم چون بخود آمدم حضرت شیخ
 الاسلام فرمودند که برادر من بر تو رحم نمودم زیرا که بیش ازین طاقت نداشتی که امت دیگر نقل کرد
 که روزی انشمندا بو مطیع بقریه نزد جام آمد و او در حق حضرت شیخ الاسلام انکار و شتم و گفت
 که مریدان رقص نباید کنند و می کنند و در حضور حضرت شیخ الاسلام رقص می کنند و بیت
 می خوانند لهذا در آن شب حضرت شیخ الاسلام را خواب دیدم که بهمراهی من درشت سخن
 می گفتند بعد از مدت بیت روز که بخدمت شان رفتم عرض نمودم که یا شیخا در این شب تا
 خواب دیدم که با من درشت سخن می گفتند اندام سبب چه بود شیخ الاسلام فرمودند
 که در این شبها نبود بلکه در آن شبها بود که دانشمندا بو مطیع آنجا بود ترا می فرمودم
 که بهراه او مردانه سخن کوئی و دماغت مکن که امت دیگر هم او نقل کرد که در ماه
 رمضان حضرت شیخ الاسلام در قریه و امغان بودند مایان جماعتی زیارت
 شان رفتم چون وقت بازگشتن شد من عرض نمودم که حضرت شیخ الاسلام
 را بقا با ماه رمضان ست در این ماه که تیران بر خوان بهترین روزی که کشانید
 مایان هم خادمان و کفتران این مجلس ایم امید و اریم که از خلعت تا و نواخته بلبه نصیب
 نباشیم حضرت شیخ الاسلام فرمودند که نیکو آید چون از آنجا بیرون شدم مرا حالتی پدید شد
 که ندانستم در آسمانم یا در زمین تا آنکه ایام عید بگذشت و هر گاه که در آنجا حضرت شیخ
 الاسلام را حالتی بودی اثر او در اینجا در مایان پدید آمدی که امت دیگر استماع
 نقل کرد که خواب دیدم که بشهر ستانے درونی میرفتم و در آنجا آتش عظیم بود گفتم این

چه جای است آوازی شنیدم کہ وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَاِیْرَادُهَا عَلٰی رَبِّکُمْ
 حَتَّمًا مَّقْضٰیًا اَنَسْتُمْ کہ این دوزخ ست من بدل خود گفتم کہ عجب ست اینکہ مرا
 نمی سوزد ندا آمد کہ بعزت و جلال من قسم اینکہ آتش دوزخ بر احمد جامی و دوستان
 او حرام ست پیت فردا کہ زنده کوس ناکامی نیزه مردان گویند شاہ بطامی نیز چند
 کہ ہمہ خلق ز دوزخ ترسند دوزخ ترسید ز احمد جامی نیزه کر است دیگر شیخ
 عمر حاجی گفت وقتی حضرت شیخ الاسلام را دعوت کردم چون وقت خواب شد از برائے
 درویشانی کہ بہان من بودند در میان سراجامہ خواب باز کردم و از برائے خود
 حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ در میان بادگیر جامہ باز کردم و من بہر ای
 قوم خود بیام رفتم چون شب نیمہ شد در میان سراروشنی پیدا شد کہ ہرگز ہمچنان شنائی
 ندیدہ بودم لہذا بکنار یام آدم کہ معلوم کنم کہ این چیست چون در بادگیر نظر انداختم
 دیدم کہ ہمچنان مشعلہ است بسائے کہ آتش افروزند چنانکہ از پرتو او ہمہ سر روشن
 گشتہ بود کہ است دیگر خواجہ محمد عابد کاریزی نقل کرد کہ روزے حضرت
 شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ در مجلس دانشمند حسین در قریہ تابیا داشتہ بودند
 دانشمندی بود کہ اورا ابو بکر جعفری گفتند بہر ای حضرت شیخ الاسلام آمد حضرت
 از برائے او فرمودند کہ تو چرا چندین بہ نزد ما می آئی و در دل انکار داری اگر بگویم
 کہ امر وزیہ در خواب دیدی و تعبیر او چیست آیا انکار از دل بیرون می کنی او عرض
 نمود کہ یا شیخا مدتی ست کہ من بہین می طلیم حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اول تو خواب
 خود را برد و کس از معتمدان بگویی کہ چہ خواب دیدہ تا اینکہ انکار نتوانی کرد لہذا او
 باد و کس ز خفیہ خواب خود را نقل کرد بعد از ان حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ ذکرہ خواب
 و تعبیر اورا بیان فرمودند کہ خواب و تعبیر بہان بود بعد دانشمند بزخواست و بدست شان تعبیر کرد
 کہ است دیگر انکہ وقتی مدعیان ز نیشاپور یا یکدیگر گفتند کہ شیخ الاسلام را کہ امت باقی ماندہ و پنی

بودہ از دست وے رفتہ تا اینکه ائمہ و اکابر شہر دعوتی ساختند و تمام اشیاء
 آن دعوت را از حرام محضاً کردند تا یک نان از حلال و کاسہ سرکہ نیز در آن سفرہ حاضر
 آوردند کہ نان با کاسہ نای سرکہ دیگر شکل و مقدار و رنگ مانند باین کاسہ حلال بود
 کہ حلال از نزد حضرت شیخ الاسلام دورتر بود چون حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 در آن طعام ناظر کردند فرمودند کہ آن نان و آن کاسہ را بہ نزد من نہید و آن نان
 و آن کاسہ را بہ نزد خود آوردند و تناول نمودند و سخن میگفتند اغلب مردمان
 شفاعت می کردند کہ ازین طعام چیزی بخورید حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اگر ازین
 طعام با چیزی بخورم مرا زیان دارد و هیچ از باقی طعام ناخوردند چون سفرہ برداشتند
 حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ این معاملہ را بہر ای کوران توان کرد و آن کسی را
 کہ فدائے عز و جل قلب اورا نورانی گرداند و بصرا آوردش باشد هیچ چیز در ملک او
 نرود کہ او بر آن مطلع نباشد و آن کس حلال و حرام را از یکدیگر بتواند کہ جدا کند
 بعد آن قوم ازین احوال خجل شدند و عذرخواستند و مرید و معتقد گردیدند مؤید
 کرامت و دیگر دانشمند عبدالصمد نقل کرد کہ در اول عهد کہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 سوارا درہ نمودند اینکہ بجانب برنیان روند شبی در زانو بی بودند و یارہ از جامہ نائی
 شان بہ نزد من ماندہ بود شبی آن یارہ را در زبانی آتش جریغ دہستم و گفتم خداوند
 اگر این مرد را در نزد تو مقداری ستابن یارہ را از آتش نگاه دار و بسیار بہ نزد
 آتش نگاه دہستم بقدر یکسر موی ازان خرقہ نسوخت و متغیر ہم نگشت * *
 کرامت دیگر آنکہ روزی کہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ بقریہ زور آباد بودند
 دختری بہ نزدشان آوردند کہ از چشم نائی خود نابینا بود شیخ الاسلام پرسیدند کہ از
 کدام وقت نابینا شدہ گفتند از جین کہ طفل بودہ و حالاً بحد بلوغت رسیدہ حضرت
 شیخ الاسلام چیزی در بالائی و سہ خواندند و دست از نزدشان برفت چند روزی کہ

برآمد دختر بندازاری را پیاپی خود مباحثت و بخدمت حضرت شیخ الاسلام فرستادند
 هر دو چشم او روشن شده بود کرامت دیگر روزی حضرت شیخ الاسلام در قریه خود
 در میان خانقاه نشسته بودند رئیس آن قریه مرد صادقی بود او بخدمت حضرت شیخ
 الاسلام آمد حضرت شیخ الاسلام فرمود که ای رئیس قریه نگاه باش که لیلان کس را از قلعه خود بیرون
 فرستادند بجهت قتل من نماز دیگر در اینجا میسر شدند چون در اینجا رسیدند از تو سوال میکنند
 که خانه شیخ کجاست زیرا که ما بیان عزم زیارت او داریم باید تو ایشان را برای ما آوری
 چون نماز دیگر شد دو تن آمدند و از رئیس قریه خانه شیخ الاسلام را پرسیدند رئیس آنها
 به نزد شیخ الاسلام آورد چون نظر حضرت شیخ الاسلام بر ایشان افتاد فرمودند
 که ای بیچارگان آنچه مقصدی که شما بیان میزنم او آمده اید از براسه شما بگویم گفتند بگوئید
 حضرت شیخ الاسلام قدس اندر سره قصه را از سر گرفت و جمله مقاصدشان را از بر
 شان بیان فرمود تا که اول دو شخص دیگر را با این محسم نامزد کرده بودند
 بعد از آن شمارا اختیار کردند در عرض راه یکی از شما باد دیگری گفتید که مردمان
 می گویند که او چیز ما میداند نباید که چون قصد ما را بدانند ما را بگیرند و بقتل آورند فرقی
 دیگر گفتند که بار بقتل نمی آورند چرا که مردمان می گویند که او مرد نیک است و هر چه با خود
 گفته بود در خدمت شیخ الاسلام قدس اندر سره همه را باز گفت و حالا اگر شما بیان از
 الحاد باز گردید چه تکیه است و الا شما بیان را بقتل می آورم بعد هر دو تن
 اقرار دادند و عرض نمودند که یا شیخا نشانی ما صدق است و توبه کردند و سخنان خوش
 رفتند و در آنجا حکایت کردند چند شخص دیگر هم مسلمان شدند کرامت دیگر روزی
 دو از ده تن النملحان در قریه نامتق آمدند و بهر اسی حضرت شیخ الاسلام مناظره کردند
 حضرت شیخ الاسلام همه گه را ملزم کردند لیلحان گفتند که این شیخ را نباید کشت
 بکی از آنها تیغ برداشت حضرت شیخ الاسلام فرمودند که شما بیان نه همانا اید که خدا تعالی

تیغ شمایان هلاک کرد اند او تیغی در نهایت تیزی بر شیخ الاسلام فرود آورد و هیچ
 نه برید چون بار دیگر زو هم نه برید در سیم دفعه تیغ او چون کمان شد و بیشتر گزید
 خون بخدان این حال بدیدند مسلمان شدند و توبه نمودند و گفتند راه صدق اینست
 همه گیه مرید شدند کرامت و بگردان شدند عبد الصمد نقل کرد که شیخ زیارت حضرت
 شیخ الاسلام فرستم پنج کبشعلیه تا بعبان آسمان رسید بود که تاحین که نماز گزارم
 در روز برآمد همچنان میدیدیم که آن نور در بالای سر قریه مغد آباد ایستاده بود و عفت
 لثیر از مردم مغد آباد نیز این حال بدیدند کرامت و بگردان شدند و کوشکی نقل کرد که در ضری
 بخدمت حضرت شیخ الاسلام آوردند که بگردان شدند و خشک شده بود و یکسال هم برآمده بود
 نگران قریه بزرگ گفتند که شیخ از کرامات دور شده و این علاج نتواند کرد حضرت
 شیخ الاسلام قدس الشریکه ذکره چیزی بروی خواند و فرمودند که دست بجنیان
 آن نوشته را بیاورد دختر بهمان دست نوشته را بیاورد و در فی الحال دست او
 صحیح شد چنانکه هیچ اثری باقی نماند کرامت دیگر روزی آنکه در اول عهد خود حضرت
 شیخ الاسلام بقریه و امغان آمدند در خانه دانشمند ابو بکر طبق حلوانی قرانه بود او را به
 نزد حضرت شیخ الاسلام آورد حضرت فرمودند که این طبق بر طاق نخید زیرا که پسری دارم
 پنج و شش ساله در برش ابو الحسن نام دارد او بگوش من رسید که او این حلوار را از
 من طلب کرد در آن قریه دانشمند دیگری بود که پایدار نام داشت حضرت شیخ الاسلام
 او را طلب نمودند و آن طبق را بوی سپردند که تو برو و این طبق را با ابو الحسن رسان
 در همان روز فخر الدین ابو الحسن در قریه بر سر که از ناحیه ولایت ریخ می باشد
 فرموده بودند که با باز آنچه در نزد شماست نصیب مرا هم بدید این آواز او بسمع
 حضرت شیخ الاسلام قدس الشریکه رسید بود مریدان از فخر الدین ابو الحسن پرسیدند
 و گفتند که بابای شما در کجاست و چه در پیش دارد شیخ زاده نشانیهای تشریح

و امتحان باز گفته بودند که بابائی با چیزی میخورند که مانند جلو است و جلو این است
 و از قریه و امتحان تا بقریه برس از بیست و پنج فرسنگ راه زیاده است که امت میگرد
 ابو القاسم سنج نقل کرد که حضرت شیخ الاسلام قدس الله سره بسفر حجاز می رفتند از برای
 من فرمودند که شجاع الملک احمد را بگوی که من دیدم اینکه اشتران ترا سبیل می برد و او یک
 شتر را بار کند و سنانه ما فرستد در قریه صاعه تا اینکه آن بلار را بگردانم
 چون این پیغام به نزد شجاع الملک رسید او پانزده درم زده کنی بیرون
 آورد و گفت اشتر حاضر نیست اینک بهائی اشتر حضرت شیخ الاسلام تبسم کردند
 و فرمودند که مقصود ما آن بود که خادمان بر در خانه اشتر را ببینند و دعا
 کنند تا بلا گردد و اما از قبول نکر دو بعد بسفر حجاز رفتند بسفر شجاع الملک
 با والی قریه خصومت افتاد تیری والی قریه زد که بیم بلاکت بود شحنة بیاند آن
 ده شتر را به برد و قریب هزار و بیار دیگر خرج شد چون حضرت شیخ الاسلام از منار
 حج فارغ شدند در سایه دیوار کعبه به راهی قاضی ابوسعید نیشاپوری نشسته بودند
 آفتاب گرم شد بعد هر کس بجای خود رفت حضرت شیخ الاسلام قدس الله سره
 بدرب کعبه آمدند وقتی و حالتی از بر لئ شان پیدا شد و عرض نمودند که خداوند
 من که بنده ام اگر کسی را همچنان خوانم رواندارم که بروی شان در بنیدم
 و از گرمی تو نسزد اینکه همچنان خوانی و آنکه بروی در بسته کنی در این وقت ندانی
 شنید که هر که همچنان طاست و رب خانه ما بروی وی بازست چون دست بدرب
 خانه نهادند بروی شان باز شد در خانه رفتند و وقت شان خوش گردید
 و دعا نمودند که خداوند اوستان و یاران و فرزندان مراد و همچنان
 عزیز دار و این سخن بر زبان مبارک شان بسیار رفتی مقبری محمد کاسکی
 رحمته الله علیه نقل کرد که من بطلب حضرت شان رفتم بودم و این سخن را از

زبان مبارک شان بسیار شنودم و چون دیدم که از کعبه بیرون آمدند در حالتی
 و غلیانی بود که آنرا صفت نتوان کرد کرامت دیگر حضرت شیخ الاسلام قدس
 الشدره در قرعہ صاغو بودند شخصی را بخدمت شان آوردند که از ہر دو چشم
 نابینا بود حضرت شیخ الاسلام احوالات وی را سوال نمودند او عرض نمود کہ یا شیخ
 فرزندان من فوت شدند من چندان کہ بستم تا اینکه از ہر دو چشم نابینا شدم حضرت
 شیخ الاسلام آب ہن مبارک خود را بر چشم او مالیدند فی الحال ہر دو چشم او بینا شدند
 کرامت دیگر امام محمد مہم تا بیاد می شکر حضرت شیخ الاسلام بود و او گفته بود کہ
 شیخ الاسلام را در قرعہ نمی گذارم ابن سخن بسبح حضرت شیخ الاسلام قدس الشدره رسید
 فرمودند کہ او را گردن بستہ بیاورم در همان ساعت کہ ابن سخن شیخ الاسلام بسبح او رسید و را
 و غلغله پیدا شد چنانکہ بے اختیار متوجہ قرعہ معداً باد کرد دید چون بنزد یک قرعہ رسیدم
 شیخ الاسلام خواستند کہ در نزد شان سفرہ آورند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ توقف
 کن تا اینکه امام محمد مہم برسد چون ساعتی بگذشت امام محمد مہم در رسید و سلام نمود
 نشست حضرت شیخ الاسلام دست مبارک خود را بطرف خود حلقہ نمودند کہ مردمان
 را چنین سرگردان بیاورند در آن صین در آن خانہ کوزہ پیر آبی بود او بوقت
 دست حضرت شیخ الاسلام سر مرتبہ در گرد خانہ حلقہ زدہ بگردید چنانکہ ہمہ گے مردمان
 دیدند امام محمد کہ این حال را بدیدہ گریان شد و سر در پای حضرت شیخ الاسلام نهاد
 و توبہ کرد و از مردان شان گردید و التماس نمود تا اینکه حضرت شیخ الاسلام را بقرعہ
 تا بیاد برو کرامت دیگر خواجہ علی بھئی آبادی نقل کرد کہ شبی رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 سلم را بخواب دیدم کہ مسجد قرعہ زاہد آباد را عمارت می کردند من عرض نمودم کہ یا رسول
 دست بر سیدہ من فرود آورید چون دست بر سیدہ من آوردند بعد گستاخ شدم و عرض
 نمودم کہ یا رسول اللہ این سخن کہ مردمان می گویند کہ دیو قادر نیست اینکہ خود را بشکل شما

کنند صدق است فرمودند آری بعد ازین حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
را دیدم کہ در همان مجلس شسته اند و این سوال می کنند من تعجب کردم کہ درین ساعت کہ
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در این مسجد اند حضرت شیخ الاسلام ہم ہستند آوازی شنیدم کہ
یا شیخ تعجب چیست من اویم و او است کرامت و دیگر ہم او فرمود کہ روزی حضرت
شیخ الاسلام از قریہ بقریہ بزد آمدند و در مسجد شسته بودند وقت ربالاتی
شان بسیار خوش گشت دست بر پیشانی خود مالیدند خاک نائے پیشانی شان
ز سرخ گشته بود و بر زمین سے پاشیدند و من بر میداشتم و هنوز از ان ز یادگار
کرامت دیگر اخی محمد نقل کرد کہ وقتی حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ رختا ہوتا
میں خیاط بود و در سیمان ہارا از زیر سجادہ بیرون می کشیدند و می انداختند بسیار ہا
نقرہ می گشت چنانکہ ہمہ گے مردمان میدیدند و نوری از روی وی می یافت چون حضرت
شیخ الاسلام از آنجای برخو استند کہ دوکان آن نقرہ ہارا برداشتند و تاملتے
خرج می کردند کرامت دیگر امام ابراہیم بن علی سعید از خواجہ عثمان جو زندی روایت
کہ در اول عہد کہ حضرت شیخ الاسلام بولایت جام آمدند من در قریہ جو زمد بودم
شی جاسے دیدم بر مثال مرغ زاری کہ چون کوہ بلند می بود و سر پرودہ بلند داشت
کہ خلقی ابنوہ آنجا حاضر بودند من پرسیدم کہ این چہ جای است گفتند سر پرودہ
ست من در آنجا رفتم حضرت شیخ الاسلام را دیدم کہ بر در ب آن سر پرودہ ایستادہ اند
طناب ہارا بدست گرفتہ دارند بدل خود گفتتم کہ آیا مرا ہم در آنجا راضی خواہد بود فرمودند
کہ ہر کہ را کہ چاہی راہ دہد دستورست و ہر کہ را راہ ندهد دستور نیست کرامت دیگر
یاران از حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ سوال نمودند کہ یا شیخا مایان کہ
مقامات مشائخ و طبقات ایشان را خواندہ ایم از ہمکس مثل این حالات نقل شد
کہ شیخ مارا موجودی شوند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ ہمہ گے اولیاء اللہ را این چنین

حالات بوده اما در وقت ریاضت کشیدن ہر جا کہ بازار ریاضتی روشن شد کہ آنرا اولیاء اللہ فعل کرده بودند مانع از فعل گردیم و مزید تر از آن بجای آوردیم حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ہر چہ برایشاپور آئندہ عطا کردہ بود ہمہ گے را بیک بار در احمد عطا کرد و در ہر چہ ہر صد سائے یک دفعہ شخصی چون احمد در وجود آید کہ راست و پیکر در آن روزی کہ حضرت شیخ الاسلام باغ زاہد آباد را دیوار می کردند شیخ علی نیشاپوری کہ از جملہ اصحاب شیخ الاسلام بود مرد جلد کاری بود و نیکو کاری کرد و حضرت شیخ الاسلام را از کار او بسیار خوش آمد و او را تحسین کرد و فرمودند کہ یا شیخ علی چہ خواهی او فرمود کہ کار آن جہان خواہم حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ بعد از دو ازہ سال از وفات من دو آئینہ بیامیزد و ترا از کار جہان خبر دہند کہ در آن زمان وفات تو ہم نزدیک باشد نشانی آنکہ انگشت بزرگ تو بگیرند چون مدت دو ازہ سال از وفات حضرت شیخ الاسلام بگذشت دو آئینہ از طرف لاہور آمدند و شیخ علی را طالب شدند چون او را بدیدند فرمودند کہ حضرت شیخ الاسلام محمد ترا سلام میرساند باین نشانی کہ گویا انگشت تو در دست راست و میگویند دل خوشدار کہ ہر کہ روزی با خلاص با اعتقاد بر اسلام کرد یا بر میدی از مریدان یا یا بفرزند می فرزندن یا از جہتہ ما حضرت حق سبحانہ تعالیٰ ہمہ کے را در کار ما کردہ بشارت باد ترا و ایشانرا این بگفتند و غایب شدند بعد شیخ علی بیہوش شد و در آن نزدیک با فوت شد و اکثر مردم قریب بہ آنجا آمدن این حال را مشاہدہ کردند اللهم لا تحرمنا من برکاتہم آمین آمین یا رب العالمین

باب چہارم در بیان کراماتے کہ از حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ العزیزہ در بلدہ مصرات مشاہدہ شد
چون در اول حال حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ عزم مصرات نمودند آمدند تا اینکہ بقریب شکیبانی رسیدند و در بیان کراماتے کہ از حضرت شیخ الاسلام احمد جام

ہرات خواہد رفتید فرمودند کہ اگر بہرند آری زیر آگہ مشایخ زمان ماضی ہرات را
 باغیچہ انصاریان گفتہ اند ما ہم ایشان را خلاف نمی کنیم در ہمان شب بربن حضرت
 خواجہ عبداللہ انصاری قدس اللہ سرہما پدید بزرگوار خود را بخواب دیدند کہ فرمودند
 یا جابر حضرت شیخ الاسلام احمد جام میسرند ایشان را استقبال کنسید محضہ مبارکہ برید
 ایشان را در آن محضہ نشاند و نشانہ ہر در آورید جابر نور اللہ رود فرمودند تا اینکہ محضہ
 شان را حاضر کردند و در شہر منادی نمودند کہ علماء و مشایخ و اکابر و صدور شہر جبکہ استقبال
 حضرت شیخ الاسلام بیرون شدند چون بقریہ شکیبان رسیدند و بخدمت حضرت شیخ الاسلام
 مشرف شدند و نظر مبارک شیخ الاسلام بر ایشان افتاد و کئی را حالت مای عظیم پیدا شد
 چنانکہ خواہن عوام ہمہ گے پیرنگ بودند و ارادت شان زیادہ شد و دیگر روز محضہ آرا
 حاضر آوردند و از حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ التماس نمودند تا اینکہ در آن محضہ
 بدوش خود ہر شب بر نفس شیخ الاسلام التماس شان را بجا بست کردند و در محضہ نشستند
 دو بازوی مقدم محضہ حضرت شیخ زادہ جابر انصاری و قاضی ابوالفضل سحی قدس اللہ سرہما
 گرفتند و دو بازوی مؤخر محضہ را امام محضر اللدین مہیم قدس اللہ سرہما گرفتند و
 روان شدند چون قدری را در رفتند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ محضہ
 بہ نہید تا سخنی بگویم بعد محضہ را بنہادند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ ارادت ما
 فرمان برداری ست حالانکہ سوار شوید تا دیگران بردارند و ہر کس را ازین نفسی باشد
 بعد ایشان سوار شدند و دیگران محضہ را برداشتند و روانہ شدند و در آن روز
 چندان خلایق از مردم شہر در وستائی لاری بصر آوردند کہ عدو شان
 خدا یتعالی داند و بس امام محمد غزنوی رحمتہ اللہ علیہ فرمودہ کہ اگر حالتی کہ در آن
 صدور یافت بکتابت آن نام مشغول شویم سخن بسیار دراز کرد و حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 آمدند تا اینکہ در شہر در فائقہ مقرب در بار حضرت باری خواجہ شہداء اللہ انصاری نور اللہ

مردہ نزول فرمودند کرامت و یکر قاضی ابو الفضل رحمۃ اللہ علیہ دعوتے مہیا کردہ بود
 لہذا بخانقاہ حضرت خواجہ انصاری قدس اللہ سرہ آمد تا اینکه حضرت شیخ الاسلام را
 بخوانہ برد چون خادم کفش را بنہاد حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ ساعتے توقف
 نما سے بعد از زمانے ترکمانے کہ حضر نام داشت و عیال و راخدیجہ در آمدند و پیر از وہ
 سالہ را با خود آوردند کہ آہستہ و با جمال بود بخدمت حضرت شیخ الاسلام حاضر کردند و عرض نمود
 کہ یا شیخا جقتعالے یاران را اموال و نعمت بسیار دادہ و غیر ازین فرزندے نداریم و حقیقہ
 تعالیٰ بحر از روشنائی چشم بیچ چیز ازین فرزند ما در لیغ نہ کردہ و در بہر گجا کہ آوازہ طیبی ما
 مزار یا زرگے شنیدیم اورا بربانجامی بر دیم و بیچ فائدہ نہ بخشیدام روز بخدمت شما آمدہ
 ایم کہ مستجاب الدعویہ اید اگر چنانچہ در حال فرزندمانظر سے کنی تا اینکه خدای تعالیٰ اورا
 روشنائی چشم بخشد آنچہ مال و ملکے کہ ما را باشد فدای تو و مریدان تو سے کنیم
 و مایان ہم بندہ تو باشیم و اگر نہ خود را در مقدم روی تو بر زمین می زینم تا ہدک شویم
 کہ ما را بیش ازین طاقت نماندہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ عجبت
 زیر کہ مردہ زندہ کردن و نابینا را بینا گردانیدن و ابرص را علاج نمودن از معجزات
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام است احمد کجا قادر این فعل است بعد از ان حضرت شیخ الاسلام
 از جاسے برخواستند و روان شدند و آن مردوزن خود را در میان خانقاہ بر زمین
 نروند و درین مجلس از علماء کبار از چہل تن اضافتہ تر حاضر بودند اما عدد و خلاق مای دیگر
 معلوم نہ بود چون حضرت شیخ الاسلام بیان واللان خانقاہ رسیدند حالتے عظیم از
 بر لے شان پیدا شد چنانکہ مردمان ہر اس خوردند و حضرت فرمودند کہ مای کنیم ما
 بعد از ان حضرت شیخ الاسلام باز گشتند و در کنار صدفہ نشینند و فرمودند کہ
 کو دک را نزد من آورید مردمان کو دک را پیش آوردند و حضرت شیخ الاسلام ہر دو
 گشت مبارک را بر چشم ہاسے اوبالیند و فرمودند کہ انظر یا ذن اللہ تعالیٰ

در حال ہر دو چشم کو دک بینا شد حضرت شیخ الاسلام بسرا قاضی ابو الفضل رفتند
 و از طعام خوردن فارغ شدند حضرت شیخ الاسلام در خلوت خانہ رفتند بعد از نماز جمع
 گرویدند و خادم را گفتند کہ بخدمت حضرت شیخ الاسلام رو و عرض نما کہ امکہ با شما چند
 کلمہ عرض دارند چون خادم عرض نمود حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ در آئینہ چون علماء
 در آئینہ بنشینند و عرض نمودند کہ یا شیخا مایان را مشکلی است زیرا کہ چون حضرت بزرگوار
 شما کہ در علاج ترکمان فرمودید کہ احیاء موتے و علاج ابرص بانند اینہا از معجزات عیسے
 علیہ السلام است این پسندید و مشروع است و آن حالتی کہ آخر بر شما ظاہر شد چنانکہ جملہ خلق
 ہر اس خوردند و فرمودید کہ ما کنیم یا کنیم و باز گشتید و چشم آن کو دک بینا شد و ما
 آن حال را مشاہدہ کردیم آن چہ بود حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ آنچه اول گفتم
 چنان است و سخن احمد آن است و فعل او و جواب دویم فعل حق بود فرمان او اما بفرمان احمد دست
 حق بود کرامت دیگر وقتے حضرت شیخ الاسلام قدس سدرہ بقریہ بار آباد رسیدند
 کہ در آن قریہ گروہ گبران سکنی داشتند شیخ الاسلام ایشان را باسلام دعوت نمودند
 آنہا بہرہ حضرت شیخ الاسلام مناظرہ کردند عاقبت بخدمت شیخ الاسلام عرض
 نمودند کہ یا شیخا اہل سلام می گویند کہ تو صاحب کرامتی یکے از ما چیزے بدست داری
 اگر بدانی کہ چیست ما را صدق دین تو ظاہر شود حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ چہ نہیں
 مقرر باشد اما بشرط آنکہ دو مرد را از مسلمانان گواہ گیرید تا اینکہ نتوانید انکار کنید
 گبران بیرون شدند و بحضور دو نفر مسلمان یک گبر سنجدی بدست گرفت بعد از
 حضرت شیخ الاسلام آمدند و گفتند یا شیخا بگوی حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ
 تعلیست گبران شادی کردند کہ سخن صدق نیامد و ما دست یا قییم و آن مسلمانان
 نمکین شدند چون گبر دست باز کرد سنجد بدست او لعل شدہ بود کہ حق تعالی
 او را لعل گردانید تا این حجت زیادہ تر شد و این برہان قوی تر گردید

کرامت دیگر خواجہ امام طہیر الدین بہیقی رحمۃ اللہ علیہ کہ از مشاہیر علماء و حکماء عصر لودھی
 و صاحب تفسیر بہیقی ست رحمۃ اللہ علیہ اعتقاد او بحضرت شیخ الاسلام قدس سرہ
 ازین سبب شد کہ روزے مجوسی بخد مت حضرت شیخ الاسلام آمد و باداے در
 دست گرفت و گفت یا شیخا اگر بگوئی کہ چہ در دست دارم ایمان آورم و جماعت
 از مسلمانان در بیرون در ب دیدہ بودند کہ باداے بدست دارد حضرت شیخ الاسلام
 تامل نمودند و بعد فرمودند کہ بلخی بدست داری مجوسی سخنندہ شد و گفت ہر گاہ تو
 باوام را از بلخ فرق نکنی من چگونہ بہ سخن تو ایمان آورم چون دست باز کرد آن باوم
 بلخی شدہ بود از دست مجوسی بقدرت خدا عزوجل طیران کرد و آن مجوسی مسلمان شد
 و امام طہیر الدین بدین سبب مرید و معتقد شد و فرمود کہ در حکمت قلبا شیا جز حقیقتا
 دیگرے قادر نیست کرامت دیگر روزے قاضی ابوالفضل سجی ہر وہی امام طہیر الدین
 زیاد و خواجہ امام فخر الدین بہیم رحمۃ اللہ علیہم در میان شہر و خانقاہ حضرت شیخ
 الاسلام خواجہ عبد اللہ انصاری نور اللہ تعالیٰ مرقدہ در باب توحید معرفت
 سخن می گفتند حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سرہ فرمودند کہ شما بقلید
 سخن می گوئید بہ تقلیب کہ سخن تحقیق چگونہ درست آید ایشان عظیم متحیر شدند
 و گفتند ہر یکے را از بایان بر اثبات ہستی صانع ہزار دلیل بر خواطرت و شما ہا را
 مقلد بخوانید محقق گرامی گوید حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اگر وہ ہزار دلیل با
 خاطر حفظ دارید جز مقلد چیزے دیگر نیستید آنہا فرمودند کہ یا شیخا بدین سخن ہائے
 باید حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ کس بر مان طلب سازد زما چہ نور حق
 در جان با بر مان ماست ہ بعد از ان فرمودند تا سہ ازہر وارد و نشست
 حاضر کردند حضرت شیخ الاسلام سوال کرد کہ شما چہ می گوئید اصل این ہر وارد ہا چہ بودہ
 ہا فرمود کہ قطرہ آب نیستانے کہ اسراف گرفتہ است و تقعا لے بہ مال قدرتی خوا

در حوصلہ آن صدف انہارام وارید گرو ایندہ بعد ازان حضرت شیخ الاسلام ہر
 واہ مر وارید را در طشت انداختند و فرمودند کہ ہر کد ام از روئے تحقیق درین طشت
 نظر کنسید و بگوئید بسم اللہ الرحمن الرحیم این مر وارید با آب گردو علماء فرمودند
 کہ شما بگوئید حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اول شما بگوئید
 چون نوبت بن رسد من نیز بگویم چون ہر سہ امام رحمہم اللہ تعالیٰ گفتند
 مر وارید چنان بحال خود بود چون پیش شیخ الاسلام نهادند آنہا در روی طشت نظر
 کردند و گفتند بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ آب در دریا نہان شد گشت دریا زیر آب
 چون زخم شان بازواریم کہ توان گفت این آن ہر دو عالم اندرین معنی بجز
 یک قطرہ نیست۔ این برون از عالم آمدست سری جاودان + اندرین کجا وقت
 احمد بعون خاص + نہ بجمدی خود فنا و نہ بسعی دیگران + بقدرت حق تعالی
 واہ آب شد و در میان یکدیگر و دید و آن آب در میان طشت سے گشت بعد
 ازان حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ اسکن باذن اللہ بعد
 آب ہر سہ واہ آب گشتہ منعقد شدند و یکدہ شد تا سقہ جملہ کے متحیر شدند
 و فریاد از حاضران برآمد و حالت پائیداشت علماء درین حال شیخ الاسلام را نصیحت
 کردند و عرض نمودند کہ یا شیخا ہر چه فرمائید ہمیں تحقیق است و بر آن بیچ فریدی
 نیست و چون در اول سخن از تحقیق و معرفت بود درین کرامات رفی ازان بیان
 شد تا ایکہ اہل تحقیق و توحید بدانند کہ کرامت دیگر چون حضرت
 شیخ الاسلام قدس اللہ ذکرہ در قریہ قشکان کہ قریہ ایست از نواحی
 ہرات فرود آمدند و چند روز سے در آن قریہ مقام گرفتند آنہا را خیر
 دادند کہ حضرت خواجہ بود و چشتی قدس سرہ بامریان بسیاری می آید تا ایکہ
 حضرت شیخ الاسلام را از ہرات بیرون کنند روزی سفر آوردند حضرت شیخ الاسلام

فرمودند کہ ساعتی توقف کنید زیرا کہ از طرف قریہ مارا آباد رسولان خواجہ مودود قدس اللہ
 سرہ میرسند چون ساعتی برآمد حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ سفرہ را حاضر کنید کہ رسید
 چون خادم سفر را حاضر کرد عرض نمود کہ یا شیخا جماعتے از طرف قریہ مارا آباد می آیند حضرت شیخ
 الاسلام فرمودند کہ رسولان خواجہ مودود انڈایشان را در آورید چون در آمدند سلام کردند حضرت
 شیخ الاسلام جواب گفتند وایشان از در مجلس بنشانند تا طعام خوردند چون سفرہ را
 برگرفتند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ شما می گوئید یا من بگویم کہ بچہ مقصد آمدہ اید
 میدان فرمودند کہ شما بگوئید حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ خواجہ مودود شما یان
 فرستادہ کہ احمد را بگوئید کہ بولایت ما بچہ کار آمدہ خود سلامت بازگردو اگر نہ ترا
 باز می گردانیم رسولان عرض نمودند کہ ہم چنین است کہ فرمودید پیغام ہمین بود حضرت شیخ
 الاسلام فرمودند کہ اگر مراد از ولایت ہمین قریہ ہاست نہ ملک اوست و نہ ملک من اگر مراد
 مروماند آنہا رعایے سخراند پس شیخ الشیوخ سخرست و اگر مراد از ولایت آن است
 کہ من و اولیایے خدای میدانیم فر و ابشما بنمایم کہ کار ولایت چون است چون
 این سخن تمام شد بزرگواران سحر شدت گرفت چنانکہ تمام شب و روز
 ببارید و منقطع نشد روز دیگر حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اشتران ایماوت
 تا اینکہ برویم خواجہ ابوبکر صالحی کہ خلیفہ شان بود عرض نمود کہ یا شیخا اگر بہ تقدیرے
 کہ سہ روز دیگر باران نیاید ممکن نیست کہ از دریا گذشتہ شود و بیچ ملاحی بتوانند کہ از
 دریا بگذرد حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ امروز ما ملاحی میکنیم بعد چون بصر ابیرون
 شدند حضرت شیخ الاسلام مردم بسیاری را با صلاح دیدند و پرسیدند کہ این ما
 کیستند خلیفہ ابوبکر فرمود کہ این ما میدان و خدمت کاران شما اند کہ می آیند
 زیرا کہ جماعتے بچہ ہمدانست شما جمع شدہ اند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ حق
 جزا سے شان را بچہ کنید ایشان را باز گردانید کہ صلاح کار سخرست نہ کار ما و این

جماعت زیرا کہ سلاح این گروه چیز دیگر است و کار این جماعت دیگر بعد از انہار الس کونینہ
 و خود حضرت شیخ الاسلام با چند کس روی براہ آوردند چون نزد یک بک سید پید پیچ کس
 از نہایت بسیاری و غلبہ آب نتوانست کہ پامی در آب نہد بعد از ان حضرت شیخ الاسلام
 سخن با معرفت را اساس نہادند کہ چندان ذوق بدہا نشان قرار گرفت کہ جملگی الہ و متحیر
 شدند بعد از ان حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ چشم ہا بر ہم نہید و بگوئید بسم اللہ الرحمن الرحیم
 و تہ مرتبہ این را تکرار کنید ایشان فرمودہ شیخ الاسلام بر بجای آوردند ہر کس چشم
 خود را زد و ترو از نمود پامی خود را تروید و ہر کس دیر تر از گرد پامی خود را خشک یافت و خود را ہلہ
 خدایتجا در آن طرف در یادید و کس نہ دانست کہ حال چون بود و بدین صفت از آب دریا
 عبور کردند رسولان دوتن بودند بہ تعجیل تمام بخدمت حضرت شیخ الاسلام خواجہ مود رفتند
 و حال باز گفتند و عرض نمودند کہ یا شیخا ہمشیا رہا باش کہ احمد رسید و حال و باین
 عجب است و گذشتن شان را از دریا بآن صفت نقل کردند ایشان فرمودند کہ این چنین
 نخواہد بود زیرا کہ این صفت معجزہ موسی علیہ السلام است مریدان عرض نمودند کہ آنچه دیدیم
 عرض نمودیم کہ در این ہیچ شک نیست و نوایم بعد حضرت خواجہ مود و قدس اللہ سرہ
 و یاران او برخاستند و دو ہزار مرد را با سلاح کردند و آمدند تا اینکہ در رباط مادر امیر
 با ہم رسیدند چون نظر حضرت شیخ الاسلام بر خواجہ مود و افتاد قدس اللہ سرہ ہما
 خواجہ مود و از اسب پیادہ شد و در پامی حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ
 سرہ بوسہ داد حضرت شیخ الاسلام دست مبارک بر پشت شان می کشیدند و فرمودند
 کہ یا ابا عیسی کار مردان خدای را چون می بینی آیا ندانستی کہ ولایت مردان سلاح
 و حشم نباشد حالابر و سوار شو کہ تو کو و کی نمی دانی کہ چہ می کنی بعد رفتند تا اینکہ بقریہ
 مارآباد فرود آمدند حضرت شیخ الاسلام با مریدان در محملہ فرود آمدند کہ اورا قصر خراسان
 میگویند و حضرت خواجہ مود در محملہ اسفل فرود آمدند کہ در آنجا منزل و مقام داشتند

بعد یاران بخدمت حضرت خواجہ مودود آئند و عرض نمودند کہ یا شیخا مایان آیدیم کہ احمد جام را از ولایت بیرون کنیم اکنون بہمراہی ما بقریہ آید و ساکن شدہ ازین بہتر باید اندیشید حضرت خواجہ مودود قدس السدرہ فرمودند کہ بہتر آنست کہ بہ نزد او رویم و سلام کنیم و اجازت خواستہ باز گردیم زیرا کہ کار او بقوت و زور بازو و مانیست مریدان شان عرض کردند کہ یا شیخا این را صواب نیست مایان دوش مشورت نمودیم صواب اینست کہ چون وقت قیلو لہ شود و شیخ الاسلام بقیلو مشغول گردند مایان از خدمت تو برویم و خود را در پیش و افکنیم و سماع را بنیاد نمایم تا اینکه او در میان بلا شود حضرت خواجہ مودود قدس السدرہ فرمودند کہ این را نتوان کرد زیرا کہ او مرد حساب کرامات است و معنی او بر حیلہ ہا و شمانا غالب می گردد مریدان گفتند تو کو دکی و ندانی بعد از ان گوش کردند تا اینکه یاران از خدمت حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس السدرہ تفرقہ شدند و خادم در خلوت بخدمت حضرت شیخ الاسلام ایستادہ بود تا اینکه جامہ خواب افگند حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ ساعتی توقف نمایی کہ باراکار در پیش است در این سخن بودند کہ کسے در بکوفت خادم در ب را و از کرد حضرت خواجہ مودود با جمع انبوه در آئند و بخدمت شیخ الاسلام سلام کردند و نشستند و سماع را اساس نهادند و نعرہ زدن گرفتند و قصد بلاک حضرت شیخ الاسلام نمودند حضرت شیخ الاسلام آواز بر آوردند و فرمودند کہ ہے ہے سہلا در کجائی و این سر بلامرہ بود در سرخس از جملہ عقلاء مجاہدین اوز سرخس فی الحال حاضر شد و بانگ برایشان زد چنانکہ ہمہ گی شان کفیش و دستار مے انداختند و میگریختند چنانکہ در حضور حضرت شیخ الاسلام بغیر از خود حضرت خواجہ مودود دیگر کسے نماند او ہم از جا برخاست و سر بر مہنہ کرد و استغفار نمود و عذر فرمود و عذر نمود کہ یا شیخا میدانید کہ بر این فعل اضنی نبودم و بدر آمدن شما نیز رضاندادم بد کردم از جرم من در گذار حضرت شیخ الاسلام

فرمودند کہ در گذشتہ ما تو سہ روز توقف کن تا اینکه کار تو راست شود آن گاہ
 حضرت خواجہ فرمود و بالتشویش و خجالت ہای تمام بیزن آمدند و قوم را گفتند کہ
 قول مرا فرمان نہ بردید تا اینکه دیدید حالاً باز گردید کہ من سہ روز در اینجا مقام
 میکنم چون قوم باز گشتند روز دیگر حضرت خواجہ فرمود و بخدمت حضرت شیخ الاسلام
 آمدند و عرض نمودند کہ یا شیخا مرا چہ می فرماید تا چنان کنم حضرت شیخ الاسلام فرمودند
 کہ سجادہ بر طاق نہ و علم آموز کہ زاہد بے علم مسخرہ شیطان است خواجہ فرمود
 قدس اللہ ذکرہ فرمود کہ قبول کردم دیگر حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ چون از علم
 فارغ شدی ای جہای خواندان خود نما ی کہ آباد اجداد تو مردمان بزرگی و صاحب
 کراماتی بودہ اند خواجہ فرمود و قدس اللہ ذکرہ فرمودند کہ چون مرا ایجا خواندان
 می فرماید شما از راہ بزرگی و تبرک بطرف من نظر افکنید حضرت شیخ الاسلام
 اوراد پیش خوانند چون پیشین ہند دست شان را گرفت و در بالای مصلی خود
 بنشاند و سہ مرتبہ تکرار فرمودند کہ بشرط علم بشرط علم بعد سہ روز در خدمت حضرت
 شیخ الاسلام بودند و نوازش ہای بیکرانہ یافتند بعد مرفہ الاحوال باز گشتند اللہ اعلم
 بابت نجم در بیان کراماتے کہ بعد از فوت حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ
 ظاہر شد اول آنکہ چون حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سر بر حمت لی پویستند
 ایشان را در خانقاہ معداً باد در میان صفہ کہ بجانب شمال است دفن
 نمودند و خلایق ہائے کثیر جمع گردیدند چون مردمان می گریستند آن صفہ
 نیز می گریست و از بہر عشتے کہ در سقف آن صفہ بود بمشال اشک آبان شد
 و این در وسط تابستان بود و بعد از آن سال ہا این اثر ظاہری شد کہ ہمہ خلقتے
 دیدند و تا آن صحن کہ تانیہ خانقاہ را عمارت کردند این اثر ظاہر بود و بعد کہ ہمہ خانقاہ در گل

گرفتند این اثر ناپید شد و چند ہزار کس این اثر را دیدند کرامت دیگر شیخ ظہیر الدین
علی بن حضرت شیخ الاسلام احمد قدس اللہ سرہما نقل کرد کہ در خدمت برادر خود
خواجہ برہان الدین نصیر بودم در قریہ بسرحداوالدہ خواجہ محمد صالح ندت و سال مرض
جای ماندہ بود کہ علت خفقان برو غالب گشتہ بود و جاکوے در میان تہ بالش بود
کہ بہ ہیچ وجہ قادر نبود کہ حرکت کند این عورت نقل کرد کہ شبے حضرت شیخ الاسلام
را بخواب دیدم کہ بار کنار جوی گذشتند چون آنہا را دیدم فریاد بر آوردم کہ از بہر
مرید و مرید زادہ شمام و سچین علتے گرفتار شدہ ام مرا فریاد رس فرمودند کہ در
کنار جوی پیش آئی پیش رقتم مشتے از آب جوی برداشتند و بر ہوا انداختند
آن آب بان شکر طبرزد و دانہ شد و دانہ در کنار من آمد برداشتم و خوردم صحت
یافتم و از نہایت شادمانی از خواب بیدار شدم و بر پا خواستم و لغرہ زدم چنانکہ ہمگی
اہل سرای از جای بر جستند و بہ نزد من آمدند و این حال را مشاہدہ کردند بعد وضو نمودم
و دو رکعت نماز ادا نمودم چنانکہ تیج رحمتے باقی نمازہ بود و این آوازہ در قریہ افتاد
چون بامداد مردمان بیدین اورفتند اورا صحیح یافتند چنانکہ اثرے از بیماری برو
نمود این ہمگی از تفضلات حق بود در حق شان تا ہم کنان بدانند کہ اگر صورت شریف
شان از میان برفت حقیقت معنی شان ہم چنان باقی ست کرامت دیگر امام محمد
غزنوی رحمۃ اللہ نقل می کند کہ سپہ سالار درویشان در قریہ مانند و نقل کرد کہ ہد ہما
در آن اندیشہ بودم کہ کار ما و حضرت شیخ الاسلام چگونه خواهد بود تا شبے صبح اقامت
بخواب دیدم کہ خلق بسیار جمع اند و علمی اوزان میان دیدم چون نزدیک رفتم دیدم کہ
شیخ الاسلام و مریدان بزرگان علم اند من ہم رکاب شان را گرفتم و عرض نمودم کہ ای شیخ
چرا ایستادہ اید فرمودند تا اینکہ ابو بکر و سہیل برس من عرض نمودم کہ یا شیخ ابو بکر غفرتے
شائستہ نہ کردہ انظار او از بہر حبیت حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ اوروز در پیش

پاسے فرزند سے از فرزندان ماکفش نہادہ من بدون کور بہشت نئے روم
کرامت دیکر از براسے ملک مؤید کہ جامی او در نیشاپور بود بخاندان حضرت شیخ الاسلام
اعتقاد تمامی بود چون او فوت گردید ملک طغان شاہ پسر او بعد از مدت چہل و پنج
سال از فوت حضرت شیخ الاسلام عزم نمود و اینکہ لطرف مرو بہ جار بہ پسر خوارزم شاہ رود
حضرت شیخ الاسلام عماد الدین عبدالرحیم قدس لدسره طغان شاہ را فرمود کہ بجانب مرو
مرو و با سلطان محار بہ کن زیرا کہ من بخواب دیدم کہ حضرت شیخ الاسلام احمد قدس
سره سلطان شاہ را خلعت تشریف دادند چون طغان شاہ را بخاندان شیخ الاسلام
عقیدت ہا می تمام بود عزیمت خود را فصیح کرد تا آخر جماعتی بہر طغان شاہ مبالغہ کردند
بر این امر آوردند کہ بحرب سلطان شاہ رود بعد او بہر اشکر با وعدت ہا سے تمام رو
براہ آورد و رفت چون با یکدیگر محار بہ کردند سلطان شاہ بہر اہی اندک مردمان
اورا بہزیمت داد و خلائق ہا سے بسیاری از لشکر طغان شاہ بقتل رسید و خود
بہزار حیلہ جان بیرون آورد و سلطان شاہ اکثر ولایات خراسان اتم شد کرامت دیکر
بعد از وفات حضرت شیخ الاسلام نور احمد مرقدہ قاضی علاؤ الدین مروزی بقریہ
آباد جام آمد و بسیار بگریست و تاسف ما خورد و فرمود کہ باین امید آمدہ ام کہ بخدمت
حضرت شیخ الاسلام علم احادیث خوانم و استماع کنم زیرا کہ بسبع من چنان رسیدہ کہ
سقیم را از صحیح جدا می کنند درینج کہ خدمت شان را در نیافتیم و نا امید شدم و در روز
یکد و نوبت بسر مرقد مطہر شان رفتی و زیارت کرد و بگریستے و در ان عین پسر حضرت
شیخ الاسلام بر بان الدین نصیر قدس لدسره ہما قائم مقام قبلہ گاہی خود بودند
دلدار می می کردند و می نوختند تا اینکہ روزے در بالائی مرقد حضرت شیخ الاسلام اور
خواب برد بر بان الدین نصیر قدس لدسره دو خادم را فرستادند تا اینکہ ہر کہ در بالائی
مرقد حضرت شیخ الاسلام زیارت آید نگذارند کہ قاضی علاؤ الدین ابیدار کنند و او دست

کہ شبانہ روز در آنجای بخواب ماند بعد چون از خواب بیدار شد کتاب اسانیدہ کہ
 در کتاب خانہ شیخ بران الدین نصیر بود بدست خود یافت و کتب حدیثی کہ در اوطاق
 خود داشت بدست و پیش خود دید لہذا حالتی عظیم اورا پیدا شد و گریان و جزع کنان
 بخدمت شیخ زادہ آمد در میان خانقاہ بہ نشست و خواست کہ خواب خود را نقل کند شیخ زادہ
 فرمودند کہ کتاب از دست کہ گرفتی او عرض نمود کہ از دست شما شیخ زادہ فرمودند
 کہ پس بہ تقریر چہ حاجت قاضی علاؤ الدین عرض نمود کہ یا شیخا این کرامت از ان کرامت
 کہ اورا مخفی توان داشت بعد بہ نزد جماعت کثیرہ از علماء و اکابر و عوام الناس تقریر کرد
 کہ من در بالاسے مرقد حضرت شیخ الاسلام بلول و نا امید نشتبہ بودم و می گریستم
 کہ دین میں خواب بر من غلبہ کر د چون خواب رقم شیخ الاسلام در جا عالی در بالا تختہ نشتبہ
 دیدم بخدمت شان رقم و سلام کردم مرا عزاز کردند فرمودند ہمیشہ کہ نومید نیستی
 وہم در ساعت شیخ زادہ بران الدین نصیر حاضر شدند حضرت شیخ الاسلام فرمودند
 کہ ہر دو کتب قاضی علاؤ الدین را ہمراہی آسانید یا و چون کتاب ہا را حاضر آوردند
 حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ بخوان من بنیاد خواندن کردم چنانکہ ہزار احادیث
 را در دم بخوانم ہر حدیثی را کہ فرمودند این منقہست رقم میزدیم چون احادیث تمام شد
 عرض نمودم کہ یا شیخا از چہ نیستید کہ اینہا منقہ اند فرمودند کہ ہم چنانکہ من استماع
 می نمودم آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم نیز استماع میکردند و من میان دو ابروی مبارک
 میان نظر داشتہم ہر حدیثی را کہ اشارہ میکردند کہ این منقہست من بر تو میگفتم و تو رقم میزدی
 بعد از ان حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ فرمودند کہ یا نصیر کتاب آسانیدہ
 قاضی علاؤ الدین دہ تا از ما بدست و یاد نگارے باشد کہ او نا یاد عالی گوید چون
 آنجای رسیدم از خواب بیدار شدم و کتاب اسانیدہ بدست خود یافتہ و من فرمود
 ان اسانیدی کہ استماع نمودم رقم زادہ بود و اول نقل کرد کہ مرا بر گزگمان نبود کہ

کرامات باین حد باشد و حضرت شیخ الاسلام را در حضرت رب العزت جل و علا در تہ
 این کرامت و قرب و منزلت باشد و اگر کسی دیگر تقریر کر دے قبول نمی کر دم چون
 خود مشاهده کر دم جز تسلیم دیگر چیزی نیست کرامت و دیگر قاضی علاء الدین واسطی رحمہ
 علیہ از بزرگان ارباب مجاہدہ بود او در عہد حضرت شیخ الاسلام در قریہ عمر آباد جام
 دایم بنزد امیر علی بود و بہ حضرت شیخ الاسلام ارادت تمامی داشت و بعد از وفات
 حضرت شان در بلدہ مرورفت و در مدرسہ ساکن شد چون خوارزم شاہ بزرگ
 در بلدہ مرز و بحر سلطان بنجر رفت و عارت کر دید قاضی علاء الدین ہم دوران مجاریہ
 چندان زحمت یافت کہ از حیات امیدنداشت و فقہای مدرسہ او ہمہ کی تفرق شد
 و او غریب و بے کس در جاکاند و جراحات او نیز ورم کر د و کسے نبود کہ اورا عنخوارگی
 او نقل کر د کہ شبے دیدم کہ در خانہ کہ جای من بود نورے پیدا شد و کسے دست بر سر من
 نہاد چنانکہ از دست و راحت یافتہ بعد از وی سوال نمودم کہ کیستی فرمود کہ منم
 احمد جام لہذا فریاد بر آوردم کہ یا شیخا حال مرا می بینند کہ چون ست کہ چنین بیچارہ
 و بکس شدہ ام مرا فریاد رس فرمودند کہ دل فانی دار کہ من ہم بین مقصد آدم بعد
 دست بر جراحات من نہادند ہر کجا دست شان می رسید درست می شد تا اینکه
 دست مبارک خود را بہمہ جان من فرود آوردند و بعد رفتند و قریب پنجاہ زخم بجان
 من رسیدہ بود چون بخود آدم ہمہ کی صحت یافتہ بود چنانکہ اثرے نبود و مرا ازین
 حالت عظیم پیدا آمد بعد از ان برخواستم و بمیان مدرسہ آدم و فریاد کر دم فقہاء
 بیدار شدند و از ہر طرف جمع گشتند و پرسیدند کہ چه حالت ست گفتم از برائے
 من پیرے محقق بود کہ اورا شیخ احمد جام قدس لدسہ می گفتند ت دو سال
 پیشو کہ از دنیا رحلت نمودہ اندا ل حال آمدند و چنین تاثیرے بخشیدند بعد حراغ آوردند
 و تمامی جسم مرا نظر کر دند و این حال امشاہدہ نمودند بعد از ان ہمہ کی مرید و معتقد شدند

بطرف کسیکه سر او از نہایت گلی سُرخ بود آن تیز لبر و جان او آمد و بیقتاد و بی مروت
 ہر اتیان گفتند صدق می باشد این چنین شخصی کہ فرمود دیدی است از ناحیہ فوج
 کہ بایان از وجوہ و تم نا دیده ہم بطرف دیوانیان رفتیم و بسے اموال خرج کردیم برفع
 او قادر نشدیم آخر الامر بسیندیشیدیم گفتیم بہ تربت حضرت پیر صاحب رویم تا
 اینکہ شتر او را از ما دفع کنند حالاً باین نیت آمدہ بودیم و اینجائی منخواست می کردیم
 چون از آنجائی بازگشتند در ہمان وقت و ساعتی کہ در آنجائی این حال رفتہ بودین
 ظالم در میان بازار ہر آنشتہ بود ناگاہی بیقتاد و ببرد ما اینکہ مسلمانان از شتر او نجات یافتند
 کرامت دیگر آن است کہ ضیاء الملک سمرقندی بقریہ معد آباد آمد و بہر ہی حضرت
 قطب الاقطاب شیخ شمس الدین مطہر خلف حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ منازعت و
 خصومت آغاز نہاد و مدتی در این تنازعہ بود آخر خواجہ عزیز الدین او حد از کار یز صا
 آمد و ضیاء الملک را ادب کرد و بند نمود ضیاء الملک بنزد شیخ الاسلام قطب الدین
 محمد کس فرستاد کہ اگر پنجصد سوار مست از طائف مغول در معد آباد نجانہ تو نیاوردم
 از پشت پر خطام لہذا چون شب آمد حضرت شیخ الاسلام قطب الدین محمد در بالائت
 قبلہ گاہ خود حضرت شیخ الاسلام احمد قدس اللہ سرہا آمد و عرض نمود کہ قبلہ گاہ تو مرا
 در اینجا ساکن گردانیدہ مرا کہ قوت پنجصد سوار مست باشد چو از این واقعہ ہفت شب
 بگذشت شبی والدہ فرزندان حضرت شیخ الاسلام قطب الدین محمد بیدار شد عرض
 نمود کہ یا شیخا خواب دیدم کہ در میان سر آما را سیاہ حلقہ زدہ بود و سر برے
 آورد و قصد شمامی کرد و من بہ ترس بودم در این حال سگے در آمد و سر اورا بدمان
 گرفت و در گدسرای می کشید آخر سر اورا بر کند و بہ برد و من در این ترس از خواب
 بیدار شدیم حضرت شیخ زادہ فرمودند کہ مترس زیرا کہ من در این باب روح پر
 فتوح حضرت شیخ الاسلام بر مانے طلب نمودم ہمین بود کہ ترا نمودند و در پانزدہم شعبان

عہ فوشیح نام توابع زندہ جان است از مجال و لایت غورمان ۱۲

می بودم و قبای نمی می پوشیدم و هر چند برف و باران شدت داشت آن روزها
 نمی گذاشتم تا بعد از چند وقت که خلوت دائمی و ذکر با حضور مراقبت تمام بود چنین واقعه
 دیدم که زن صاحب جمله که هرگز از آن خوب تر صورتی نبیند و خورشید از آن
 بر شک آید و چشم ناظران را منور گرداند و ما رخ حاضران را معطر کند از در آید و شیخ
 و از به نزد من نشست و بعد چادر خود را بپفکند و نقاب خود را بکشاد و گفت یا شیخ
 آیدام که مراقبول کنی و من این بیت گفتم که در سر کوسه تو گشتن خطرے دارد
 زیرا که سر کوسیت بافتنه سرے دارد او گفت که همه گی اهل جهان طالب من اند
 و من درین حسن و جمال طالب تو ترا چه جا امتناع است حالا مراقبول می کنی یا روم
 من گفتم قبول ترا منازعت عاشقان تو در میان است گفت هر آینه این حساب با
 چون این مناظره درین بود ترک تنگ چشمی کشاده ابرو و سرخ روی در آید و او را
 در بالای اسپ نهاد و برفت و ازین نکته چه فتنه ها و خونریزی ها در عالم شورش
 یافت زیرا که از این واقعه قبل از خروج لشکرهای ترکستان بود چون حضرت
 شیخ الاسلام عم بزرگوار من قدس سره در خلوت خانه خود این حال مرابدیدند
 بعد مر اطلب کردند و شرح این واقعه من را بمن بیان کردند و فرمودند که او دنیا بود
 و صورت دام تزویر او اما توفیق من ثابت دار و مجاہدت کن تا اینکه فضل الہی
 سرمه آرد تا الاشیاء گماهی را در دیده تو کشد و بعد از یک سال که
 در خلوت مشغول بودم و حضرت شیخ الاسلام عم بزرگوار من مراقب حال من بودند
 وقتی دیدم که سپرکنده صورته از در آید که به صورت خود سیاه بود و
 جامه و چادر کهنه خون آلوده و پشت خمیده و سیستان سپیدی و دندانها
 زردی که از دمان او بیرون آید بود که در یک دست او عصا بود و در دست دیگر
 او کاروسے که از دم او خون می چکید و ناخوش آواز که نفس باز می گرفت

چون اورادیم آواز کردم کہ ہما سجا ایستادہ باش و آواز کردم کہ ناش و ہید و باز
گردانید تا اینکه اورانہ بنیم او گفت کہ ہمہ خلق را من نان میدہم و تو مرا نان
میدہی حالاً من آمدہ ام کہ مراقبول کنی کسے از برای او گفت کہ سال گذشتہ
چون یگانہ زمان و جہان آمدہ بود او را قبول نہ کرد ترا کے قبول سے کند
او گفت کہ من ہم ہمان جو انم کہ میخواستم ترا فریب دہم چون دستم کہ مراقبول
نمیکنی آمدہ ام کہ بصورت اصلی من مرا بہ بینی ہنوز باین صورتے کہ مرا می بینی
ہنر نامی دیگرے ہم دارم یکے آن ست کہ در ہر روز شوہرے را بکشم و دیگرے را
آرزو کنم و این کار و خون آلود ہرگز از دست من بر زمین نمی افتد این بگفت
و برفت بعد از ان عم بزرگوار من مرا بخواند و این واقعہ را بیان نمود و فرمود
کہ الحمد للہ اینکہ ترا توفیق بطرف ترک دنیا روی نمود بعد ازین دنیا در تو تصرف
نکند اگر تو دروے تصرف کنی بہل باشد کرامت و پیر وقتے کہ حضرت
شیخ الاسلام قطب الدین محمد قدس اللہ سرہ قائم مقام جد بزرگوار قدس اللہ سرہ
در خانقاہ تویہ معد آباد ساکن بودند سلطان سنجان علیہ الرحمۃ را داعیہ آن شد
کہ در ولایت جام آید و در مردم جام بارشاد تصرف کند شیخ زادہ قطب الدین برداعیہ
او مطلع شد بعد سجالو احمد تیر جروی کہ از مریدان شان بود و مرد صاحب کمالے بود
نوشتہ کرد کہ سلطان سنجان داعیہ دارد و او را گذر بہ قریہ نوست کہ تیر جردست
منع کردن او بر تو حوالہ شد فالو احمد مراقب احوالات سلطان سنجان بود ہر گاہ
کہ سلطان عزم ولایت کروے فالو احمد یک پاسی بدان جانب او دراز کرد
لہذا عزم سلطان متغیر شد و سبب مانع گردیدن او شدے تا اینکه روزے
عزم جزم کرد و آبد تا اینکه در پس کوہے رسید کہ در میان جام و رخ فاصلہ است
کہ موضع بقریہ تیر جرد نزدیک است و خواست کہ در ولایت جام آید قاطع

باز گریه و با استناد و هر چند سعی کردند که مقدم برند شست سلطان دانست که در راه
 مانع است بعد از آن توجه کرد پای دراز کردن خالو احمد و مانع گردیدن او بروی
 کشف شد بعد خادوم خود را نزد خالو احمد فرستاد که پاس در کوش و الاکله با و چهارپایان
 که در نواحی توست همه گی را هلاک گردانم خالو احمد فرمود که آنها را نیز نگذارم که هلاک
 کنی اما من قاطعاً ترا هلاک کنم چون خادوم این خبر باز آورد فی الحال قاطر سلطان بنقلاً
 و پسر و بعد سلطان به نزد خالو احمد آمد و پرسید که ترا بخدا قسم که کیستی و این چه
 حال است او فرمود که من باج گیر احمد جام هم قدس لدیره و نمی گذارم که بعزم تصرف تو
 ما فی سلطان فرمود که هرگاه باج گیر این چنین باشد مقام و منزلت با جستان را
 که داند و چگونه در توان یافت و از آن داعیه خود بگذشت این دو بیت را گفت
 سه فردا که زنده کوش ناکامی نیز به مردان گویند و شاه بسطامی نیز به چند آنکه همه خلق
 در رخ ترسند و در رخ ترسد از احمد جامی نیز به بعد از آن گفت که از تصرف خود رجوع
 کردم و اجازت فرمای تا به ارادت و نیاز در آیم خالو احمد پاکو رشید و اجازت داد که
 بهجام در آمد چون به خانقاه معدا آباد رسید حضرت شیخ زاده قطب الدین محمد قدس لدیره
 از خانقاه بیرون آمدند و سلطان را بنویسند و احترام بجا آوردند و در خانقاه بروند
 و مدت چند روز با یکدیگر صحبت داشتند و سلطان از شیخ زاده فائده ها گرفت
 و تربیت یافت و چون وقت مراجعت او شد از تبرکات حضرت شیخ الاسلام احمد جام
 قدس لدیره التماس صلوات نمود شیخ زاده قطب الدین محمد قدس لدیره فرمود که تحفه و تبرکات
 که بود همه گی اعزیزان برد و بجز از یک پای شیخ نماز تبرکاتشان دیگر چیزی باقی نیست سلطان
 که همان پسندیده است بعد حضرت شیخ زاده بزرگوار همان حاضر آوردند و سلطان
 او را در بالا سر خود نهادند و باز گشتند و فرمودند که الحمد لله اینک پای افر از حضرت شیخ جام
 قدس لدیره تلج سر من گردید و حالاً آن طایفه نمیرا که سنجانیان می پوشند ازین جا است

کرامت دیگرشان این است که کوکب نام بعد از واقعه اول خجکرفان حاکم خراسان بود ملک
 مولد الدین قاضی عماد الدین که بطرف دیوان اعظم میفرستاد آنها در قریه معد آباد و بعد مرتب حضرت
 شیخ الاسلام قطب الدین محمد قدس الله سره آمدند و استعانت طلب کردند شیخ زاده
 کرام فرمودند که کوکب را بگوی که آن ندر می را که در شب جمعه در میان اردوشی پادشاه بافراتجا
 کردی فراموش کن قاضی عماد الدین عرض نمود که یا شایسته کرامتت است اگر شاه او قید
 قلم آورد بوی میرسانم شیخ زاده این معنی را بوزیر او اصیل الدین نوشت وزیر نوشته
 شیخ زاده کرام را به نزد تخت کوکب آورد که این دانشمند از نزد شیخ زاده در باب فطانت
 سخنی آورده کوکب گفت بگوی این سخن را بپادشاه بگو تا او را فوراً از جاسی در آمد گفت
 این شیخ زاده سخنی را که با هیچکس در میان نیامده چگونه میداند فطانت او گفت
 که خدایتعالی را بندگانی موجود اند که از بهر غیبی اطلاع داده می شوند کوکب گفت
 که مرالازم است که این شیخ زاده را به بنام بعد از ان اصیل الدین وزیر شد مت شالی
 نوشته نمود که امیر دین شمارا آند و در آنرا بولایت جام آید مردان شکسته با نمان
 شوند اگر چنانچه شمارت زیارت مشهد مقدس امام علی بن موسی الرضا قدس الله سره
 تشریف آورید و او هم از مرخزار را مکان بیاید و خدمت شما را در بسیار شکر می
 شود شیخ زاده عظام در جواب او نوشت که او از عهد نذر خود بیرون نیامده
 و حاشا که من زیارت مشهد مقدس بدین نیست آیم درین بین بودند که امیر
 عادل ارغوان پادشاه طایفه ایلچیان در رسیدند که از اردوشی پادشاه آمده بودند و کوکب را
 بگفتند و کار او را با عجز بردند مولانا حاج الدین می گوید که این میگوید که از شیخ زاده
 سوال نمودم که نذر کوکب چه بود فرمودند که در اردوشی پادشاه کار آمدند و در
 شب جمعه نذر کرد که اگر خدایتعالی حکومت خراسان را بپادشاه بدهد و ایشان
 قابل صلاح را نیکو دارد چون مراد او حاصل شود حکومت خراسان آید و حکومت سنن

شد آن ندر خود را فراموش کرد تا اینکه مرا گفتند که این معنی را بوسے رسان چون بوسے
 رسانیدیم نیز کار نکرد تا اینکه چنین شد و ما کثرتاً بعد بین حثی نبعت دسولا
 کرامت دیگر روزی حضرت شیخ الاسلام قطب الدین محمد قدس اللہ عنہ زیارت
 شیخ یعقوب خباز نورالہ مرقدہ آمدند جماعتی از اصحاب نشان در خدمت نشان بودند
 و شیخ زادہ کرام در مقدم نشان میرفت تا اینکه باہر ایشان را طعام لذیذی در
 نظر آمد خادم را از لقمہ چیزی موجود نبود تا اینکه بچہ پاران طعام خرید کند و آن سخن را ہفتہ
 بیکدیگر می گفتند شیخ زادہ بطرف نشان درنگ نیست و فرمود کہ درویشان ما چیزی
 نیافتند بعد دست دراز نمودند و قدسے ریگ برداشتند و بخادم خود علی نام دادند
 و فرمودند کہ ازین ہارا خرچ کن و درویشان ما را بے نوا گذار آن ریگ با
 بقدرت حق سبحانہ تعالیٰ طلا شدہ بود چنانکہ جماعتی از اکابر و عزیزیم آن حال را مشاہدہ
 کردند کرامت دیگر صاحب مرغی نقل کرد کہ روزی خادم شیخ زادہ قدس اللہ عنہ خرپوزہ
 مے برید و قسمت میکرد من با خود اندیشہ کردم کہ اگر چیزی مے بیند فلان پارہ خرپوزہ بمن مے
 دہد ایشان مرا بخوانند و آن پارہ خرپوزہ بمن دادند چون زمانے برآمد از جائے برخاست و
 یا صاحب بریق بیا چون از میان جماعت بیرون رفتم از برائے فرمودند کہ دیگر چیزی
 امتحان نہ کنی بسا باشد کہ تو چیزی اندیشی و در آنوقت بجا می دیگرے باسیم بدان و نہ
 پر داریم این حال ترا و ارادت ترا زیان دارد بعد از آن در قدم شیخ زادہ افتادم و استغفار کردم
 کرامت دیگر قبل از واقعہ منقول بعشرہ سال در ہر سال حال نشان کہ خستہ نشان بود و ہر
 ہند و ستان وزیر و بزرگے بود چنانکہ در سالے ہزار شکت زر سرخ بہتہ او فرستادی دیگر اتواد
 نیز می فرستاد ایشان را اندک زراعاتے نیز بود با وجود این حال ہرگز زکوٰۃ بر ذمہ او واجب
 چنانکہ در آخر سال قرضدار بودند کہ آن ہمگی خرچ می شد و تا آخر عمر نشان این چنین بود
 کرامت دیگر شیخ زادہ کرام فرمودند کہ در اتوائے کا و مجاہدت من مردے از مرد ان

غیب می آمد و در بهرامی من در خلوت صحبت میداشت و در همه احوالات مراجع می کرد
چنانکه از صحبت او فائده های گریتم و در آنوقت من در عقب امام فاطمه نئی خواندم و نماز
بمذہب امام ابی حنیفه رحمۃ اللہ علیہ ادا می کردم آن مرد روزی از برائے فرمود که در نماز
فاطمه را بخوان و نماز خود را بمذہب امام محمد شبانی رحمۃ اللہ علیہ ادا کن بعد ازان باین
طریق نماز ادا می کردم کرامت دیگر جماعتی از اوباشان قریہ معد آباد شرب خمر و فساد کارے
باشکارا می کردند جمعی از معارف قریہ بخدمت شیخ زاده آمدند و ازان قوم شکایت
کردند شیخ زاده فرمودند که در آن وقت که بفساد مشغول اند و انکار کردن
نمی توانند مرا اعلام دهید شبی چنان واقع شد که معارف قریہ بخدمت
شیخ زاده آمدند و قصه را باز گفتند که امشب آن جماعت در میان سرای شرب
خمر و فساد کاری مشغول اند شیخ زاده بهرامی آن معارف بطرف نشان روانه شد
چون بدر ب آن سرامی رسیدند آواز دف و نئے در قص ایشان بیروں می آمد
شیخ زاده فرمودند که من اول از بام بطرف نشان می بینم اگر در مجلس نشان خمر باشد
ایشان منع و نهی شوند چون شیخ زاده در بام بالا رفتند خواننده نشان این بیت میخواند
لے ہوشیار کر سیرت بگذری عیش کن کہ بر سر مردان خطارود چون شیخ زاده
گرام قدس شہرہ را وقت بسیار خوش گردید و نعرہ زد و خود را از بالامی بام در میان
سرای انداختند و بهرامی آن گروہ مستان در رقص و سماع آمدند چون اوباشان
این حال را دیدند ہمگی توبہ کردند و شراب ہارا بر سختند و ختم ہارا بشکستند اللہم تحریر کاظم
مقالہ سیم در بیان سخنان متفرقہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ کہ در بیان
از کتب ہاشمی نقل کردہ شد و این مقالہ مشتمل است بر بیست و چہار باب اول در
بیان تہذیب حضرت شیخ الاسلام و قطب الانام حضرت احمد جام قدس اللہ سرہ العزیز

کہ ایشان فرمودند اینکه توحید گفتن از ایمان جداست و معرفت خدائے عزوجل و صفات
 او از گفتار ایمان و توحید جدا زیرا کہ کلمہ توحید را بتقلید توان گفت و گفتار ایمان
 را از معلم باید آموخت اما خدائے عزوجل را بہدایت خود او توان شناخت
 بہرکہ را بنور ہدایت و چراغ معرفت قلب او را روشن گرداند آن دل فراخ گردد و
 و شرح و بسط در آن پیدا آید کہ ہرچہ مخلوقات است دروے ناچیز گردد و کلا و پدان نور شنا
 و عارف گردد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء کما قال النبی علیہ الصلوٰۃ والسلام
 اذا دخل لنور فی الصدر انشرح وانفسح قيل هل لذلک علامۃ یعرف
 بہا قال التجافی عن داسا العزود والانا بة الی دار الخلود والاستعداد
 للموت قبل النزول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ بخت داعی و معلما
 و لیس الی من اللہدایۃ شیء و بخت ابلیس داعی و من ویتا و لیس الیہ
 من الضلالتۃ شیء بل اللہ یضل من یشاء و یهدی من یشاء معرفت خدایتعالی
 کہ از سر این ہدایت بر خیزد بہرکہ خدایتعالی را بہ تعلیم معلم شناسد بہرگز او از ایمان
 وے را نشناخت و درست نیاید و ایمان بہ تقلید درست نیاید ایمان بہ تقلید از شرک
 خالی نباشد اما اگر ہدایت باشد و تعلیم معلم بوسے راست افتد آموختن سود دارد
 و فرمودہ اند کہ بہترین علم با علم توحید است آنکہ علم سراسر آنکہ علم شریعت و نیز فرمودند
 کہ علم بے معرفت سلامتہی این جہان بار آورد و عقوبت آن جہان و معرفت بے علم
 سلامتہی این جہان بار آورد و نجات آن جہان و علم و معرفت چون با ہم باشد
 سلامتہی دو جہان بار آورد و نیز فرمودہ اند کہ ہرکہ نہ عارف است از معرفت
 چہ خبر دارد و حضرت حق سبحانہ تعالیٰ در کتاب عزیز خویش میفرماید کہ و ما
 قدرنا اللہ حق قدرہ یعنی نشناختہ اند ما را آن کسانیکہ بتقلید و نشان می شناسند
 حق حل جلالہ را بہدایت خود حق توان شناخت این نور معرفت است یہ تعلیم غیر

و ہر کہ بہ تعلیم غیر شناسد او بت پرست است از امیر المومنین حضرت علی کرم اللہ وجہہ
 پر سپند کہ بمعرفت ربك قال عرفتم دبی بروبی ولو لا دبی لما عرفتم کئی چون
 معرفت و ہدایت تپاشد از غیر بتقلید باید آموخت و باید شناخت بہر حال نشانہا
 باید تا بدان نشان مقلد گوید شناختم و ہر چه نشان است آن بت است زیرا کہ
 خدا تعالی از ہمہ گے نشانہا و چگونگیہا پاک است اما جایز است اینکہ کسی نشانہائے
 قدرت او را یکسے بنماید و گوید کہ این ہمہ نشان است بہرستی و قدرت او
 و نیز فرمودند کہ معرفت نور و شرع قلب است و یکسب بند نیست عطای است
 از طرف حق سبحانہ و تعالی کہ ہمچس لشکر این نعمت و عطا تواند رسید اما مقتدا
 او باید ورزید تا این کہ معرفت رئے نماید اگر ہست و اگر نیست پاری
 آنچه بر تو است بچلئے آورده باشی و نیز فرمودند کہ معرفت اخلاص و صدق
 و وفا و قناعت و صبر و شکر و توکل و تقوی و تسلیم و شفقت و حرمت و نصیحت
 و زہد و خوف و رجا و مرک را حاضر دانستن و نیز فرمودند کہ ہر دلے کہ از مسلمانان
 از بغض و حسد و بخل و جمع و منح و تکاثر و تقاخر و ریا و نفاق و طمع و عجب مسلمانان
 باشد در ان دل نور و معرفت نیست و عقل امیر نے باشد و نیز فرمودند کہ معرفت
 و ہدایت و علم ہر در انجات دہد چنانکہ اصحاب اخذ و دوا اصحاب کہف را و علم
 بے معرفت ضرور انجات ندد و آن چنان کند کہ یا بکلم یا بعمور یا ہر صیبا معنی بد کرداند
 و نیز فرمودند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالی در ہمہ چیز از اصناف خلق از ہر نوع و از ہر
 جنس کہ ہست اسرار بوبیت لقب یہ نموده تا خداوندان علم و عقل و معرفت از ان
 را در ان اشیا مشاہدہ میکنند و ان اسرار ان خبر می یابند کہ دل جان و روح ایشان
 بدان پرورده میگردد و نفع بہم خسلق میرسانند و ان اسرار با خداوندان معنی بزبان
 حال میگویند کہ اصلاً مقدر از ان ہیچ فائدہ و بہرہ نباشد بگر کسی کہ بتقلید

چیزے از خداوند نظرے گرفته باشد آن تقلید زود اور بحت اہ نماید و از تقلید بیرون آورد و از اسرار چیزی آگاہ شود باب دوم در بیان آداب سنت جماعت وستی وبتدع حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سرہ فرمودہ اند کہ سنت جماعت مسابیل سنت و دانستن آن بہمہ کس فریضہ است ہم چنانکہ نماز و روزہ فریضہ می باشد اما اگر در نماز و روزہ و فرایض مثل آن ظلی پیدا شود کہ نہ بعد باشد آن معفو عنہ است و اگر در سنت و جماعت خللے افتد مرد بتدع با و بر بتدع عذاب واجب است و نیز فرمودہ اند کہ اہل سنت و جماعت اہ علامت شرط است کہ ہر کس یکے ازین وہ علامت را دست بردارد بتدع باشد اول انیکہ ترک جماعت نکند دوم اصحاب پیغمبر را صلے اللہ علیہ وسلم بدنگوید سیم بر اہل قبلہ بشیر بیرون نیاید چہارم قضا و قدر را دروغ نداند پنجم در ایمان خویش بشک نباشد ششم در دین حق ستیزہ کند ہفتم آنکہ ہر کہ از اہل اسلام بپیرد نماز برے جایزداند ہشتم آن کہ ہیچکس را از اہل قبلہ بگناہ کافر نخواند اگر چہ گناہ کبیرہ باشد نہم آنکہ در حالت سفر و حضر مسح در بالای موزہ جایزداند دہم آنکہ نماز را در عقب ہمگی مسلمان جایزداند و نیک باید شمرد و نیز فرمودند کہ سنت آن فعل است کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و اصحاب او کردہ باشند و یا خبر دادہ باشند بعضی را خبر نامند و بعضی را اثر کہ جملہ کے صدق است ہر کہ بدان طریق رود ناجی باشد چون اینہا بیان شد باید دانست کہ بدعت کلام شیئی است آگاہ باش کہ بدعت از معصیت بدست آن ہمہ بدعت ہا کہ تقریر و تحریر فرمودہ اند در بعضی عبادت ماقتد نہ در ہمہ عبادت ہا بدعت داخلے شود زیرا کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ

من سن سنة حسنة فله اجرها و اجر من عمل بها الى يوم القيمة
از علی کریم اللہ وجہ نقل شدہ کہ روزے بدر ب مسجد آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم

گذر کردند و دیدند که صحابہ کرام رضوان عنہم جمعین نماز تراویح میخوانند فرمودند کہ
 نعم البدعة بدعة عمر این را بدعت لیکن فرمودند کہ نیکو بدعتی است بدعت عمر رضی اللہ
 پس معلوم شد کہ سنتہ را نیز بدعت ہے خوانند و دیگر ہر چیزے را کہ تو آرد بدعت گویند
 رسول اللہ علیہ وسلم فرماید کہ کل بدعة ضلالة و کل ضلالة فی النار و بدعت
 آنست کہ ہر چیزے را کہ خدا تعالیٰ و رسول او صدق گفته اندا گوید دروغ است و ہر چیزے
 را کہ خدا تعالیٰ و رسول او صدق گفته اندا گوید و فرمودہ اند
 کہ اگر پشامہ ناسک بدعت فرزند و یوم سیاہ کرد و پنجواتاسے کاغذ سیاہ کرد و خونندہ
 و نویسندہ را طلال آید و مقصود حاصل نشود یا عظیم ترین شاخہ ناسک بدعت آن است
 کہ خیر و شر را بخواست و قضا و مشیت خدا تعالیٰ ٹکولی و رسول اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کہ القدریة مجوس ہذہ الامۃ امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ روزے
 در مسجد کوفہ نشستہ بود نہ مرتے بنزدیک شان آمد و عرض نمود کہ یا امیر المؤمنین
 اشاء اللہ المعصیۃ فقال یا رجل اذهب فاما بیت مظالم لا تقدر فذهب الرجل
 فجاءتہ الیوم الثالث فقال یا امیر المؤمنین اشاء اللہ المعصیۃ فقال اذهب ہذا
 بجر عمیق لا ترکیبہ فجاہتہ یوم الثالث فقال یا امیر المؤمنین اشاء اللہ
 المعصیۃ فقال یا رجل اذهب ہذا طریق ذوشوکہ
 لا تسلكہ فجاہتہ فی الیوم الرابع فقال یا امیر المؤمنین
 ما سکت حواری قلبی الشدک اللہ ان لا تحرمنی اذکنت
 کما شئت ام کما شاء فقال کما شاء فقال ان الکل بمشیت
 اللہ تعالیٰ ثم قال یا رجل ان قلتمہ مشیتنی دون مشیتہ اللہ تعالیٰ فتمد
 ادعیت الربوبیۃ فان قلت بمشیتنی و مشیتہ اللہ تعالیٰ فقد
 ادعیت الشریک و ان قلت بمشیتہ اللہ تعالیٰ فقد ادعیت الشریک بالربوبیۃ

ثم قال يا رجل تقول كما يقول المسلمون لاحول ولا قوة الا بالله العلي العظيم
 قال نعم قال تعلم معنى قول العبد لاحول ولا قوة الا بالله قال لا ادرى
 حتى تقول يا امير المؤمنين قال معنى قول العبد لاحول ولا قوة الا بالله
 يعنى لاحول عن المعصية الا بعصمة الله تعالى ولا تقع على الطاعة الا بتوفيق
 الله تعالى قال اقرهت بهذا قال نعم قال الان اسلمت ثم قال لاصحابه
 قوموا وصافحوا الحاكم فانه الان دخل في الاسلام زيرا كه او بخير وشر كه حق است
 ايمان آورد و بعدہ امير المؤمنين كرم اللہ وجہہ اصحاب خود را فرمودند كه برخيزيد و ہمراہی
 ايس مروصافح كنيد كه حالا مسلمان گرديد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند كه
 ستفرق امتی سبوحون و ثلاثون فرقة كلهم في النار الا فرقة واحد قائل
 يا رسول الله من هم قال الذين هم على ما اتوا عليه واصحابه پس ہر كس كه ظن او بران است
 كه ما برانيم كه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واصحاب او براں بودہ اند پس ما را چه سزد
 كه دروغ از دست برداريم و نه گويم كه ما چنگ در قرآن سے زيم ہر چه راست آيد ميگويم
 كه آن طريق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واصحاب او است چنانچہ حق سبحانہ و تعالیٰ
 سے فرمايد كه واعصموا بحبل اللہ جميعاً و التماسك بهتدون و ان حمل قرآن است
 اگر گویند كه بقرآن چنگ چون زيم زيادہ ہر كس تفسیر ميكند ما ميگويم كه چنگ بقرآن چنان زيم
 كه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند كه اعلمكم بكتاب اللہ تعالیٰ عبد اللہ بن
 عباس و فرمودند كه عبيد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما تاويل و تفسیر كتاب خدا تعالیٰ را بہتر
 سے دانند چون ما را حوالہ ہا قوال او كردند ما نیز بقول او تمسك ميوزيم زيرا كه ايشان از ديگران
 بہتر سے دانستند و تفسیر عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما از آفتاب روشن تر است بران
 ببايد رفت و عہد ہا و سے بايد كروتا اينكه براہ راست باشی و با وجود اينہا عبد اللہ رضی اللہ
 عنہ ميفرمايد كه شيبہ ہمراہی علی كرم اللہ وجہہ بودم و تا صبح شرع بار لبس اللہ الرحمن الرحيم

سیکر و مفرات نفسی عندک كالقطرة من البحر العظیم یعنی نفس خود را بہ نزو و
 بمثل قطرہ از دریائے عظیم دیدم و سبوا از دریائے عظیم چہ تو اند گرفت و چہ صفت وارد
 و برتر از اباجر چہ نسبت است زیرا کہ برتر از بحر چہ خبر وارد کہ خدا و اندو لا یحیطون بشئ من
باب سیم در بیان توبہ و انابت حضرت شیخ الاسلام محمد قدس القدر فرمودہ اند
 کہ بیچکس نیست اینکہ توبہ بروے واجب نیست زیرا کہ در ہر کیشے و طریقے کہ روے آوری
 فعلی است کہ ترا از آن خلل یا خبرے بنا شد چوں آن خلل یا بتور سہر تو توبہ واجب شد
 و ہر کہ توبہ نکند درین تعریف داخل است کہ **وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ**
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ لیغان علی قلبہ حتی استغفر اللہ فی کل یوم
سبعین مرۃ و آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام گفتہ ربنا اننا ظلمنا انفسنا و ان تو تظفر
لنا و تر رحمنا لنكون من الخیرین موسیٰ علیہ السلام گفت **انی تبت الیک و انا اول المؤمنین**
 و فرزندان یعقوب علیہم السلام گفتہ **یا ابا ناس استغفر لنا ذنوبنا اننا کنا**
خاطیئین و جملہ مؤمنان را خدا تعالیٰ را فرمود کہ توبوا الی اللہ جمیعاً ایہا
المؤمنون و فرمودہ اند کہ مقام تائبان از جملہ مقام ہا بلندتر است و فاضل تر
 و تاب حقیقی بہ نزد حق سبحانہ و تعالیٰ دوست ترے با خدا چنانکہ فرمودہ است کہ **ان اللہ**
یحب التوابین و یحب المتطہرین و شر الطوبیہ است چیز است اول پیشیا فی انزل
 و سیم عذر بزبان سیم باز ایستادن از گناہ و فرمودہ اند کہ کلید سہمہ ہمیشہ
 توبہ است و رأس ہمہ صداقت ہا توبہ است و اصل ہمہ دوستی ہا توبہ است
 چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ **ما من شیء یوحی الی من**
 شاب قاتب ہر جو آنے کہ توبہ نماید و رضائے حق تعالیٰ را بر رخصائے خویش آتیبان
 کند او عزیز و دوجہان گردد و ہم خدا تعالیٰ و ہم خلق ہر دو اورا دوست دارد و فرشتگان
 آسمان و زمین و مرغان ہوا و ماہیان دریا و سباع و وحوش صحرا بوسے تقرب جویند

باشد در ہمہ اوقات زبان بذكر خداستعالیٰ تر و در خاصہ در وقت باده او شبانگاہ
 کہ این دو وقت را خاصیت دیگرے است چنانچہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ فرماید
 کہ یَسْتَبِیْہُ لَہٗ فِیہَا بِالْعُدُوِّ وَالْاَصْحٰلِ وَدِیْکَرِیْہِ فَرْمَیْدُکَہٗ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ قَبْلَ طُلُوْعِ
 الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِہَا وَفَرْمُوْہُ اَنْدَکَہٗ تَابَ رَا بَا یْدَیْنِکَہٗ وَرَبِّہِ نَمَازَکَہٗ تُوْبَہٗ کُنْدَ تَادِیُوْا زُوْجَہٗ
 رَمِیْدَہٗ بَاشَدُ و در ادائے عبادت سبک گرد و بموافق حدیث شریف نبوی صلی اللہ علیہ
 وسلم عمل کرده باشد کہ من جدد الوضوء جدد اللہ الہ المغفرۃ و در سبوح وقت تک نماز
 جماعت نکند و در ادائے نماز جمعہ کوتاہی ننماید اگر چہ نیکو و فرسنگ راہ باشد و اگر تک
 نماز گاہے او باید کہ مسجد او باشد و اگر چنانکہ شیخ دیگرے بر ذمہ او نبود و اگر حق دیگرے
 ذمہ او بود یا اور و پیدے دار و کہ حق ایشان بر ذمہ اوست باده او باید کہ در مسجد رود و تا عین
 کہ آفتاب براید در آنجا باشد و انگاہ بر خیزد و در اندر کہ است نماز ادا کند و اگر فراموش
 از وسے فوت شدہ باشد بہ ترتیب قضا آورد و آنکہ اگر دنیا وارد از ہر اسب و وسے
 المحقوق خرج کند و اگر نذر کسب حلال پیشہ گیری ما باید کہ بقدر حاجت کسب
 کند تا اینکه خداے از وسے نہ پرسد کہ چہ کردی و چرا کردی و او جواب تواند گفت و
 بکسب دنیا جمع نکند و آنچه جمع کرده باشد در راہ خداستعالیٰ تصرف کرد و اندر
 وقت متفرق را جمع کند و سخاوت را پیشہ گیرد و بخل را از خود بدور اندازد و بول
 وقت نماز آید سہاب نماز را ساز نماید و اگر علم دارد بآن کار کند و اگر ندارد بہر
 حالے رود و علم آموزد و اکثر نشست و بر خورست خود را بہر اہ علماء گرداند و ہر روز
 نقدے کہ او را بدست آید در راہ خداستعالیٰ صرف کند و نیز فرمودہ اند کہ صحبت با ثناء
 توبہ در گور شود و چنانساں باشد کہ گویا از ما و رزادہ چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کہ التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ و نیز فرمودہ اند کہ صحبت با ثناء
 صاحبان دار کہ چوں ہم رہی شان باشی اگر دیگرے سبب نہ باشد بارے ندامت در

تو پیدا ہے آید و خوشی تن را بدامت میسکنی امیرالمومنین علی رضی اللہ عنہ
فرمودہ اندکہ التذات توبتہ والاستغفار زیادۃ و بہرکہ در میان قومے بودا و از جملہ
شان باشد چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اندکہ من کثر سواد قوم فہو منہم
و بہرگز نباشد اینکہ رحمت خدا نتوانے در مجلس علم و حلقہ مہمان و بر سر ایشان نثار
نمے شود و چوں آن نسیم برایشان وزد بر کار نامے بدندامت ما بر بند و در دین راغب
مے شوند و کار دنیا بقلب ایشان سر مے گرد و حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ
وسلم فرمودہ اندکہ من تأسف علی الدنیافاتتہ واقتراب فی النار مسیرۃ مائتہ
الف سنتر و من تأسف علی الآخرة فاتتہ واقتراب فی الجنة مسیرۃ مائتہ الف
سنتر پس عقل را باید کار بست و انصاف باید داد کہ با خدا نتوانے مکر و فریب راست نیاید
و این خبر بشنید تا اینکہ بدانی کار پریمہ و جہاست قرآن النبے علی اعرابی و ہو یقول اللہم
ارزقنی فقال علیہ الصلوۃ والسلام انتسأل من رزقک الذی یقدر لک فقال
نعم فقال علیہ الصلوۃ والسلام من سأل اللہ الرزق الذی قدر لہ فقد
انعم ربہ و من انعم ربہ فقد کفر ثم قال علیہ الصلوۃ والسلام سل من عطائہ
پس معلوم شد کہ ہر کہ از خدا نتوانے روزی مقدر خواہد خدا نتوانے راستم گردانیدہ
باشد و ہر کہ خدا نتوانے راستم گردانیدہ فرگرد و دین فرمودہ اندکہ اگر کیساعت ہشینی
و بر عمر گشتہ خود خجالت خوری و از بیم خدا نتوانے سختی عذاب بکچترہ آب ندامت
چشم بیرون آوری از برائے تو از تمامی دنیا و مافیہا بہتر باشد چنانکہ رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم فرمودہ اندکہ من بکت عینا من مخافۃ اللہ تعالیٰ حرم اللہ
تعالیٰ علیہ النار و ادخلہ الجنة و اہ فی الجنة جنتان ثم قرء ہذہ الایۃ و لمن
خاف مقام ربہ جنتان و فرمودند کہ خدا نتوانے از برائے ہمہ بندگان خطارا ایجاد نمودہ
و ہمگی را بظمان غفلت بجز او احق و مستحق عفو و غفران گردانیدہ و چوں از برائے سالک انبیاء و خلق

حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ کہ لیغفر لک اللہ ما تقدّم من ذنبک وما تأخر
 کے بارے میں کہ پائے انہیں امر بیروں نہ کہما قال اللہ تعالیٰ واستغفر لذنوبک والمومنین
 والمومنات و فرمودہ اند کہ پورا آدم علیہ السلام نے دو صد سال تک گریست و تپتے رہے
 تا اینکه توبہ او قبول شد و مایاں کہ یکسال و یک ماہ و یک روز و یک ساعت بر عمر اعتماد
 نیست و این امید و راز اور پیش خود نہادہ ایم و خدا تعالیٰ نے فرمایا کہ و طال علیہم
 الأمد و فصّلت قلوبهم و کثیر منہم من استغفرت و نیز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 اند کہ ہر مومن نے کہ در روز قیامت و پنج بار گویا کہ اللہم اغفر للمؤمنین و المؤمنات
 خدا تعالیٰ قلب اور از غش و غل و حسد پاک گرداند و در آن روز اور از جملہ اہل اللہ
 نویسد و در قیامت ہچکس از مومنین و مومنات نباشد مگر اینکه نے گوید بار خدایا
 اور دنیا انبرائے ما از شش طلبت کرد و امر و مایاں انبرائے او از طرف تو
 مغفرت سے طلبیم تو او را یہاں مرز

باب چہارم در بیان فضائل نماز حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ العزیز فرمودہ
 اند کہ ہر کہ در نماز جائے درست آمد و رب جملہ خیرا برے و کثرتا وہ گرد و رب جملہ بدی با برے و ک
 بستہ شود و شیطان از برے بزد و ملائک با برے یار گردند و رایت دولت دے در ملکوت
 بالا شود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ ہر کہ با دعا و بر خیزد خدا تعالیٰ فرشتہ را
 از جانب راست بوسے در گمارد و شیطانے را از جانب چپ چوں بندہ از برائے نماز
 یا برائے حاجتے از خانہ بیروں آید و گوید بسم اللہ الرحمن الرحیم فرشتہ گوید
 کہ ترا راہ نمودند چوں گوید حسبی اللہ فرشتہ گوید ہم تو کفایت شد و چوں
 گوید لا حول و لا قوة الا باللہ ان فرشتہ گوید ترا نگاہ داشتند و از
 پیمبلایا محافظت کردند شیطان گوید کہ من چہ تو انم کرد با کسے کہ او را راہ نمودند

و مہمات سے را کفایت کر دے و اور از ہمہ گئی بلا ما محافظت نمودند و فرمودہ اند
 کہ اگر خواہی اینیکہ کہ مقام نماز گزاران در پابے اول پھارت کن نماز آب بک
 از توبہ پھارت نماے و باینکہ کوئی توبہ کروم این توبہ بکس نفع نئے و بد چہ اگر رسول
 صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ خدا تخطی فرمودہ ہست کہ من دعائی بالغفل
 اجبتہ باللحنة تاکہ توبہ بر رسم علوت و نماز پے نیاز و عبادت بجاوت
 تو کہ بعضات کنی توبہ بحقیقت کن و با حسرت و ندامت بسی دورے و با اخلاص
 و نجات کام روئے بقبلہ آور و روئے دل از ہمہ گئی مخلوقات بجز روان و
 را بسوئے حضرت او فرست و از سہ ضعف و درد دل و سوز و معرفت و صدق
 و اخلاص دست بر آرد و جملہ مخلوقات را در پس پشت گردان و تمامی دنیا و
 را در زیر قدم آور و در سر این گوئے زبان صدق بکشائے و تکبیر گوئے
 چنانکہ در زبان اللہ اکبر گوئی دل را با ہم با سے راست کن و ہر چہ در مق
 رے تو آید بیفکن و بگفتن لا الہ الا اللہ و گفتن اللہ اکبر بصدق و اخلاص
 روئے آور و از اکبر با صغر رفتن فائدہ ندر و چوں زبان و تن و دل و روئے
 و عقل و نفس ہمہ یکے با تو موافقت کنند انگاہ تکبیر و پیشینیاں گفتہ باشی چنانکہ
 رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ تکبیرۃ الاولی الخیر من الدنیا و ما فیہا و
 فرمودہ اند کہ نور دل بحقیقت از نماز خیزد و ہر کہ نماز او نیکو بنا شد ہرگز نہ
 نور دل نہ بود اگر کسی گوید کہ ہست باور نکستی و ہیچنانکہ بے ایمان در بہشت و ا
 شدن ناممکن است مرد مسلمان را بے نکومی نماز مقام مردان یافتن ناممکن ہست
 اگر بیچ فضائے رانہ کنی اما باید کہ فرائض را نیکو بچلے آوری در خبر آمدہ اس
 کہ روزے رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم از برائے علی کرم اللہ وجہہ فرمودند کہ یا
 ششصد ہزار گو سفندے خواہی یا ششصد و نیا یا ششصد ہزار سخن۔

یوم المؤمنین علی کرم الله وجهه ششصد هزار سخن را اختیار نمودند فجمع النبی صلی الله علیه و آله
 ثمانمائة الف کلمة فی ست کلمات فقال یا علی اذا رایت الناس یشتغلون
 علی الدنیا فاشتغل انت بعمل الآخرة والثالث اذا رایت الناس یشتغلون بعیوب
 الناس فاشتغل انت بعیوب نفسیک والرابع اذا رایت الناس یشتغلون
 بزینة الدنیا فاشتغل انت بزینة الآخرة والخامس اذا رایت الناس یتوسلون
 بالخلق فتوسل انت بالخلق والسادس اذا رایت الناس یشتغلون بکثرة
 العمل فاشتغل انت بصفوة العمل وان ششصد هزار سخن را درین شش سخن جمع نموده
 اند و بهایان رسانیده اند تا اینکه بدانیم که کار بجزرت نیست بلکه بصفت است و نیز فرموده
 اند که نماز سه که رنگ اخلاص ندارد و مجاز باشد و هیچ رانند و چون خشوع بوسه یار
 کرد و فلاح پیدا آید و از نیکی است که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده اند قال علیه الصلوة
 والسلام رتعتان من عالم زاهدین من عبادة المتعبدین الی اخر الدهر فرموده
 اند که دو رکعت نماز آن کسی که دنیا و قلبش سر و باشد بهتر است از عبادت متعبدین
 محبت نماید و زینت است زیرا که در آن صبر نماز کند و در آن که بینه کرد که قلب و سر
 از دوستی دنیا فارغ نیست که دو چوچون باز محبت گیرد و از زور پیرمان آید و چون محبت
 عشق گیرد و از زور نماز آید و چون عشق استقامت گیرد و از نماز آید و با کسی کس
 سازد الا باوسه و محبت و رضایه و سعه حیت اگر شهر پر از فروش و غوغا باشد بر ما
 جوئی چو یار با باشد و حضرت رب العزت در کتاب مستطاب خود می فرماید که یحیی
 یلیا ذکر فی الحیوة الدنیا و فی الآخرة یحیی یلیا لکلمات اللہ ذلک هو الفقه العظیم

پانجمین در بیان فضائل

در ششمین باب سلام فرموده اند که من حدیثا اعدا فی عشر من فضائل ان یحکم علی من خیاره

ویتواضع لمن دونہ سابق الی الخیرات علی من ہو فوقہ واذا رای الخیر جاهد فیہ
 واعتصمہ ویند بر شمرتیکلم فاذا تکلم عنم واذا سکت سلم واذا عرضت فتنه
 اعتصم باللہ فیکفیر عنها واذا اصابہ نعمه شکر علیہا واذا ابتلی ببلیۃ صبر
 علیہا تفسیرش اینست کہ چند چیز صفت عاقلان است یکے آنکہ در گذر واز کے کہ رو
 ظالم کند و تواضع کند ہر اہی کسیکہ فرود تر از اوے باشد و سبقت خیرات کند با کسیکہ
 فوق او باشد چون عمل خیرے بیند اورا غنیمت واند و در ان جہد کند و چون سخن گوید ورا
 اندیشہ و تدبیر کند آنکہ گوید و چون سخن گوید غنیمت شمر و چون خاموش شد سلامتی
 یابد و چون فتنہ پیش آید جنگ بخدا سے زند تا ہم اورا کفایت کند و اورا از ان نگاہ
 باز و چون بسے نعمتے رسد شکر گوید و چون در بلا سے مبتلا گرد و صبر پیشہ کند
 و فرمودہ اند کہ عقل سہ جزو است عقل انسانی و عقل معرفت و عقل عقد و ازین است
 کہ خدا تعالیٰ عقل را در کلام مجید خود بلفظ جمع ذکر فرمودہ کہ و ما یذکر الا اولوا الالباب
 و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ اولین خلق کردہ شدہ ہمہ شیاء عقل است کہ
 بے او بچہ کار درست نیاید و ہمہ شیاء محتاج بہ علم است و علم محتاج بہ عقل است و اولین چیزے
 کہ از طرف حق عز و علا نوازش و مدحت یافت عقل بود چنانچہ در حدیث شریف آمدہ است
 کہ ان اللہ تعالیٰ خلق العقل فقال له اقبل فا قبل ثم قال له ادبر فادبر فقال وعرفنی
 و جلالی و ارتفاع مکانی ما خلقت ما هو احب الی منک بک اعطے و بک
 اعرف و بک اعبد و بک اعاقب و علیک اثیب ثم جعلہ فی قلب ادم علیہ
 الصلوٰۃ والسلام و فرمودہ اند کہ ہر کہ فریضہ دنیا است اورا عاقل بناید گفت چنانکہ
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ العاقل من لا یغزہ الدینا و الحرامن لا یستقر
 العلم علیہم پس ہر کس را در باب عقل و عاقلان سخن نہ سہ اسے آنکہ تو بندہ حرص و آزی
 ترا بسخن عاقلان چہ کار باید کہ ہمہ عالم ترا نوہ گریاستند کہ از برائے تو نوہ کنند

زیرا کہ گرفتار آنی کہ باغ و سر او فروش و او انی واسپ و حساب پیگو نہ نیکو تر گردند و
 با وجود اینها در باب محققان و عقل و دین ہنوز سخن سے گوئی و نمیدانی کہ عاقلان
 بر تو سے خندند حالاً تو بیدار عاقلان رو و ہیں کہ خود را در کجا سے بیستی و ترا در کدام
 صف جگے دہند و کدام صف بشمار سے آورند و کدام نامت میخوانند آیا نے شیخی
 کہ خدائے تبارک و تعالیٰ در کتاب عزیز خویش فرمودہ کہ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا**
تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ کہے را کہ مخاطبہ او از حضرت صمدیت خاسر باشد اور با سخن عاقلان
 و در صف ایشان چه کار باشد اما تمامی کار ہا بدل شدہ چنانکہ نابینا را بصیر خوانند
 و او جان نام را بخود محکم گرفتہ و شاوی سے کند و صبح فردات شود شمار و شب مستی
 فردا کہ عاقلان ثمرہ عقل بر وارند و چشم تو بکارشان افتد آنگاہ بدانی کہ در کجائی امر و
 این سراسے خود و چشم ہر کس خود را جلوہ میدہد اما فردا کہ پودہ را از کار بر وارند آنگاہ
 ہر کس بداند کہ در کجا است و چه دار و دایں آن روز باشد کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ نے
 میفرماید کہ **يَوْمَ تَبْيَضُّ سُرَابُ مِثْلِ السَّمَاءِ مِنَ الْفَيْتِنِ وَالْكَافِرِينَ فِي كَيْدِهِمْ** کہ دست بظن
 و رشہ عقل زند نجات یابد زیرا کہ عقل ندیم و وزیر معرفت است و جائے او قلب است
 چون وزیر خواہد کہ سلطان بجانہ سے آید اول باید کہ جائے را پاک سازد و خانہ را نیکو
 پاک نماید و ہر چه سلطان را از چشم افتاد ان بوسے بدے آید بدور اندازد و فرشتہائے
 خانہ را چنان ہمیا کند کہ سلطان را شاید بدور ان خانہ تخت سلطان بہند و باید چنان
 باشد کہ ہر چه بیگانہ را از ہرہ آن نباشد کہ گردہا گردان خانہ گرد و تا اینکه سلطان در آن
 تخت بنشیند و خانہ را بزرگ خویش کند و آن خانہ را دار الملک خویش سازد و چنانچہ
 باری عزاسمہ فرمودہ کہ **قُلُوبُ اجْبَانٍ** دارملکی پس ہر کس کہ بعقل کار کند ثمرہ او نیست
 و فرمودہ اند کہ عقل سلطانیست از سلاطین معرفت و ہر سلطانے است از سلاطین کفر

خلاف کرده و نیز رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده اند العلم ثلاث و ما سوی ذلک فهو
 فضل ای حکمت و سنت قانته و فرائضه عاده اگر کسی گفت ما و علم ما سه جهانی همه
 را بداند و این سه چیز را ندانند شاید که او را عالم گوی و اما آنکه من نشیند و نغصب
 مسلمانان در اول من نگارد و عیب مسلمانان منم گویند و بدعت بجای من نیست و من
 خود را این سخن علم نام منم گذارند این نوع را و میگویند نیست خداست ما و او و جمیع مسلمانان
 را تو پر نصوح گرامت فرماید آمین رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده اند که ان اخوف ما
 اعف عنی ای منی و جعل منافق القلب یمنهم اللسان و ان شکر منی که علم بر زبان آید و آن کار
 نمیکند و بر بدل او کار منم کند چون مثل کسی برسد که در دنیا بسیار است و در مال بسیار جمع کند
 و در گنجی نه و بر خیزد و بر دوسه رود و آن طلب کند در این جهان رنجور و شکی گشت
 و در آن جهان عذاب گنج و در آن را بیا یکشبه قال علی رضی الله تعالی عنده البخیل
 يستعمل الفقر بعیش فی الدنیا بعیش الفقراء و یفاسد ثوابه العقیبه حساب
 الاغنیاء مثل ان عالم هم چنان باشد و فرمود که هر که در عالم نگریدند که علم چه بسیار است
 و عالم کیست و آن کسی که در دنیا گوید من عالمم و علمم او را بگذردم حرام او را باز نماند و در
 خوردن و پوشیدن حرام باز نماند و از غنیمت مسلمانان مانع نشود و آن را علم است
 بر که انما علم و بدو اند که چنین است و نیز فرموده اند که انما یستعملون العلم فی الدنیا
 لیسیرید اگر چون که دیدید که ایشان نماز منم گذارند و روز میسردند و در عمل با من
 غیر غنیمت منم کنند اول نصیحت منم استماع منم و کفر منم استماع منم و در دنیا این دنیا
 دنیا منم از دوزخ گویند و منم از دوزخ استماع منم از دوزخ و منم از دوزخ استماع منم از دوزخ
 بر که قاصب آنها صدق نیست و منم و ایان این جهان استماع منم از دوزخ استماع منم از دوزخ
 منافقان با منم دنیا که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده اند که عذاب المنافق ثلاث
 ان یمام و یصل و ینضم الله و من اذا حدثت فکذب و اذا دعیت فکفرت و اذا

او تمن خان و نیز فرموده اند که ویل لامتی من الامت المصلین و فرموده اند که عالمان
 و قوم اندو اندگان و نماندگان و دانش آن است که هر شے چنانکه هست
 و تعلق گیر و و را دانش توان گفت و هر چه ندان است نمایش باشد که
 نمایش پنداشت و گمان است و دانش که او را نام نهند مجاز است و تحقیق این است
 که امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ فرموده شعران الغنی هو الغنی بقلبه : لیس
 الغنی بملک و مالہ : و کذا الکریم هو الکریم بخلقه : لیس الکریم بقوله و فضاله
 و کذا المرید هو المرید لربه : فی حال کان من احواله : و کذا الفقیه هو الفقیه
 بفعله : لیس الفقیه بقوله و مقالہ : و قوله تعالی ان تتبعون الا الظن
 و نیز فرموده اند اینکه هر فتنه که در میان امت محمد صلی اللہ علیہ وسلم پیدا آید ازین است
 که داند و نمانده و دانش و نمایش را یک نزع گرفته اند و مثل دانش هم چون آب است
 و مثل نمایش هم چون سراب و مثل طالبان دانش چون تشنگان است که بطلب آب
 بروند اگر چنانچه آب یابند و اگر سراب دیدند و در پی او رفتند از تشنگی
 هلاک گشتند و هیچکس تا تشنه نباشد آب بخورد و تا آب بخورد از پی سراب نرود
 لهذا چون نیکو بگری همه جویندگان نیازمند اند که هلاک می شوند و از پی سراب
 میروند و آن چنان است که خدا تعالی می فرماید که وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ
 كَسْرَابٍ يَافِقُ يُجْسِبُ الظُّمَانُ مَاءٌ حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَرَسُولُ اللَّهِ
 صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند که الناس عالم و متعلم و سائر الناس هم و نیز فرموده اند
 که آن قومی که میدانند اینک بد می کنند و از آن می دارند و از راه راست و در افتاده اند و از
 ایشان عظیم تر خواهد بود و اکثر جهوداں ایام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و آنستند که
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گویند و رسول خدا تعالی می باشد و ایشان بد میکنند که بوی
 ایمان نمی آوند و همگی درین عدالت از دنیا فنا شدند و دیگران را نیز هلاک گردانیدند

همچون نطق
 است که
 راند
 گویند
 بگویند

آرے باشند تا فرود آید کہ این دانشندان طامع را فرکشند و داد علم و خلق را از ایشان
 ستانند ابلیس ملعون احوال قیامت و عذاب قیامت و آن خویش را میداند کہ چه خواهد
 بود اما انکار و کفر و جود پیش گرفته است و مع ذلک آن علم و انبرائے او چه سود و وار و بجز از
 خسران و لعنت دیگر چیزی نمے آورد و نیز فرموده اند کہ ہر کہ در راہ مسلمانی میرود باید کہ از
 کافر گفتن او دست بردارد زیرا کہ نمے داند اینکہ چه میگوید پس لے مفتیان بے علم و
 بیخرد و بے تقوے اگر شمایاں را علم و تقوے و خردمے بود اصلاً در باب بیخ مسلمانے بکفر
 فتوے نمیدادند زیرا کہ یہ چکس از دل کس خبر ندارد کہ او رول چه دارد انے بے باگان دست
 از چنین فتوے بردارید کہ خدا متعالے و رسول او و جملہ انبیاء شمایاں خصم اند و این ہمہ گفتہ
 را روزی خواهد بود آیا از گفتہ کار بیرون مے آید و من از سر تحقیق و یقین فتوے میدم
 کہ ہر کہ این مسلماناں را بکفر فتوے میدہد ہرگز از عہدہ آن بیرون نتواند آمد حضرت
 حق سبحانہ تعالیٰ ایشان را توبہ نصوح کرامت فرماید

باب ہفتم در بیان علم لدنی حضرت شیخ الاسلام احمد حاکم قدس اللہ سرہ فرمودہ

کہ فرق میان علم لدنی و علم تعلیم آن است کہ علم تعلیم را ہر چند بیشتر آموزی عالم تر شوی و چو
 دست از تعلیم بداری بعضے را فراموش کنی و بعضے مشوش گرد و علم لدنی برخلاف نیست
 و ہر چند در کتاب کتر نگری این علم بیشتر گرد و چوں مطالعہ نمودی در حجاب رود
 اما چوں دل را عمارت کنی علم لدنی ہر روز زیادہ تر گرد و زیرا کہ علم لدنی از صفائی دل
 مے خیزد و ہر کہ مے خواهد کہ این علم او را روسے و بہ ہماں باید کرد کہ نقاشان چین میکنند
 در ایام پیشین امیرے خانہ ساختہ بود خواست کہ اورا نقش کند بنوعیکہ از برائے سہ چکس
 چین خانہ نباشد لہذا کیسے را چین فرستاد تا از آنجا نقاشے آورند و استادان
 دیگر کہ در آنجا سے بودند گفتند کہ با من شرط کنسی کہ نصف ہمانہ را یک قوم

نقش کند و نصف دیگر را قوم دیگر استا و چین گفتند که با من شرط کنید و پرده
 در میان خانه بر بندید تا اینکه من کار ایشان ببینم و ایشان کار من و کسی تماشای
 کار من نباید تا چیزی که تمام شود بعد پرده را از میان بردارید تا نظارگیان ننگند بدین
 طریق مشروط کردند و پرده کشیدند استا و چین شاگردان را فرمود که یک نیم
 خانه را سفید و روشن کنید و هیچ نقش ننندید بجز آنکه سفیدی را ببالید و روشن
 گردانید و چمنان گردانید و این استا و ان و دیگر هر کجا نقش نیکو تر و عجیب تر
 بود بر آن نصف خانه و دیگر نقش کردند چون خانه از نقش پرده ختم شد پرده از
 میان برداشته شد هر نقشه که ایشان کرده بودند در رویشمالی و سفیدی با نظرات
 خانه همه نمود و همه را در رویشمالی و جمله صورت انسان و نیکو و نیمه چینیان بود
 و در نصف دیگر خانه هم صورت خوب و زیبای او با نصف او رویشمالی آن طرف
 دیگر نبود چون کسی در صورت دل محکم شد هر عمل که در قلب او در آید نمود که در
 نیامده باشد در صورت او معلوم باشد و هر چه در کل عالم بود همه را میداند
 و همه بیند و دل او آینه است که در او میان عالم و معرفت چو آینه تابان شد و
 اینست چو آینه که در عالم است و هر کس که در عالم است و هر کس که در عالم است
 اند که هر که در عالم است و با علم لدنی و با صاحبان او پاسداری آورده اند که هر کس که در عالم است
 السلام کلام خداست عز و جلال را است شنیدید و هر چه خواست از او سوال
 می نمود و گستاخی نمیکرد و کرم باری عز و جلال او را منع ننمود و خواست
 تمام که موسی علیه السلام را ادب کند فرمود که یا موسی خضر علیه السلام را تلمیذ شو و گفتی
 حق سبحان و تعالی که ادب او بود تا بدانند اینست که این هر چه بود سوال نباید کرد و دیگر
 اینست که آید که ما را اینست که گاه که در عالم است و ایشان چون آینه در صفا است
 گفته است که هر کس که در عالم است و هر کس که در عالم است ایشان را در عالم است و هر کس که در عالم است

و خبر یابد چنانکه موسی علیه السلام اصلاً ندانست که آنها صدق است که حضرت علی علیه السلام فعل می نماید
 بنا وجود آنکه از شریعت هیچ بر موسی علیه السلام پیش نیاید و حکم که بر شما مشهور از تورات حفظ
 داشت از علم لدنی که فرمود از صحبت حضرت علی علیه السلام معلوم شد زیرا که حضرت علی علیه السلام از جاهای
 حکایت موسی علیه السلام از جاهای دیگر و آنچه حضرت علی علیه السلام فعل نمود و عمل فرمود زیرا که در حدیث آمده است
 خایز نبود اینکه در روی خطار و در علم یقین و عین یقین و حق یقین که هر سه جمع کرده
 سهود خطا چون راه یابد و امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند که لو شفت الخطاء
 ما اذ ددت یقینا و تا این بر سه یقین نباشد علم لدنی که باست و تفسیر این
 تفسیر رضی الله عنه روایت نموده که خیر یقینان بین الحکمة و النبوة
 و اختار الحکمة علی النبوة مفسران در تفسیر این آیه که است که شیخ محمد باقر
 یثیاء و من یثیاء الحکمة و تفسیر آن که خیر از نبی و خیر از اولاد نبی است
 گفتار آنکه هر از حکمت السلام است و گفته اند که نبی است
 و گفته اند که حفظ است بعضی گفته اند که هم است و قرآن را نیز گفته اند و علم را نیز گفته اند
 و نیز گفته اند که صواب است و کردار است و گفتار را بعضی گفته اند و گفته اند که نبی است
 علم لدنی است و فرموده اند که بسیاری از اولاد انبیا عالی با مشفق که از اولاد انبیا است
 لدنی و حکمت نباشد زیرا که علم و حکمت با نبی است و علم و حکمت با نبی است
 هر که قلبه او را بگنج حکمت و علم لدنی پدید آید و در حدیث آمده است که
 که اسم نبوت بر سه چیز است و هر از اینها در حدیث آمده است که نبی است و علم لدنی است
 و الهام بجایه وحی باشد خداوند تعالی را در حدیث آمده است که نبی است و علم لدنی است
 هر از قرآن در آن چیزها که در حدیث آمده است که نبی است و علم لدنی است
 چنانچه گفتن خطا باشد و این نوعی که در حدیث آمده است که نبی است و علم لدنی است
 چه که بدست او بیاید و در حدیث آمده است که نبی است و علم لدنی است

و مشایخ و عزیزان دین دنیا را دیدہ ایم و تجربہ نامے بسپاے کر دیم و چشم
 در بسپاے کار ملاقات و مابین را نہ بر مراد خود و نہ بر مراد قوم دیگرے گوئیم بلکہ از
 اللہ سام حق است و چنان تو انیم گفت کہ مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم را نیز اللہام مکرّم
 اگر گویند کہ تو این سخنان را از کجای گوئی ماے گوئیم کہ در حدیث شریف آمدہ است
 علمنی دبی و ادبنی و تصدیق این سخن را خدا عزوجل فرمودہ کہ و لکن جعلناہ
 نسوّا اھلنا بد من عبادنا و نیز فرمودہ اند کہ ما دعوی لغت و اعراب
 نمیکنیم اگر کسے لغت و اعراب را نداند هیچ خللے بدین اورا نیامد ما دعویے
 اصول دین و معرفت میکنیم اگر چنانچہ ہمہ کے مشایخ و خداوندان معرفت و حقیقت
 و طریقت خواہند کہ چیزے بگیرند یا انگشت بر حرفے نہند جواب آن برابار شد کہ از عہدے
 بیرون ایم این سخن بآنہ ازان ماست کہ دست زدہ و زبان زدہ ہر کس باشد
 این علم لدنی است کہ ہر کس این را نداند و نیز فرمودہ اند کہ روزے رسول اللہ صلی
 علیہ وسلم و از ہارتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ پرسیدند کہ یا ہارتہ کیف اصیبت یا حادثہ قال
 اصیبت مؤمنّا حقاً قال نظر ما نقول فان لكل حق حقیقۃ فاحقیقۃ ایمانک
 قال عرفت نفسی عن الدنیاحتی استوت عندی حجرها و مدرھا
 و ذھبها و فضتها و اطھات ہاری و اسہرت لیلے و کانی انظر الی عرش
 ربی بارزاً و کانی انظر الی الجنۃ یترا و درون فیہا و کانی انظر الی اھل
 النار و یتعاوون فیہا قال علیہ الصلوٰۃ و السلام یا ہارتہ اصیبت
 فالزم و قال من اراد ان یری رجلاً نور اللہ تکلم قلبہ بالایمان فلیتظر الی
 حادثہ سر کہ چنین دعویٰ کند باید کہ از عہدہ بیرون آید چنانکہ ہارتہ رضی اللہ عنہ
 بیچ کاسے و بیچ شئی بے علم باطنی چیزے نگرود یک مسئلہ از علم باطن بہتر است
 بسپاے علم ظاہر قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لدرہ من اعمال الباطن جبر من اعمال الظاہر کالجبال الروامی

باب ششم در بیان بیداری دل طلب طالبان حقیقی حضرت شیخ احمد جام قدس سره

سره فرموده اند

بیداران کسی که در خواب نباشد و یاد خواب بود بیدارش کردند و او کار بیداران بدست گرفته باشد چنانکه این مرد محبت را از خواب غفلت بیدار نموده باشد و آتش محبت در جان و افتاده باشد و او از سردی نیاز رفته بطرف محبوب خود آورده است و عاشق تمام در هر جا که پیرے یا امایے یا کسی را که گفتند که از دوست و خبر می داد کرد همه برمی آید و از هر کس خبرے می پرسد و هر چند ریش کردید کم یافت و آن آتش شوق او هر دم زیاده ترے گردد و سوخته کے بر سوخته کے می افزاید تا آئینکه از همه کے رفندگان این راه عاجز تر کردید و هیچ جزئی نیافت و هر کس را که دید آئینکه راه بری میگردند همه کے در بند خویش بودند یاد در بند چون خویشتے چون این مشتاق دل سوخته را که از سر آن درد و سوز و محبت برخواستے بود چشم بر این راه روان و بر منازل شان افتاد از سر سوز و درد آهی بر کشید و روئے از طرف این رونده گان بر تافت و از سر سوخته کے بساختے کے آواز داد و گفت آهی ترا از کجا جویم تا آئینکه بقلب در آند که داود علیه السلام ہم این سوال مے نمود که انا عند المنکسرة قلوبهم و چون این ندا بر آن درویش رسید ریجائے بر حبست و چون والہ کہ نہ قرار و نہ آرام یافت ہر جاد دل شکستے یا غمگین بلا رسیدے یا کوفتے روزگارے بود بہ نزدیک ایشان مے رفت و مے نشست صفت نوبی و نیکومی محبوب خویش را میگرد تا از مے سخنے گوید یا از مے خبرے بد و بدیش دوید کم یافت و ہمہ در گفتگوی بودند از ایشان هیچ خبر نیافت بعد کہ اورا خانہ ایست مرد محب برخواستے در رفت تا آئینکه حاجیان را دید

رسید کہ شہادہ پنج چہ می کشید و چہ می جوید آتہا گفتند فیہ آیات بینات
 مقام ابراہیم و من دخلہ کانت امنہ ۵ گفتند در این خانہ نشانی است
 مگر در این خانہ نشود از عذاب امین گردو آن درویش از صف حاجیان باز گردید
 و آہی کہ آورد در دستش بیخود و کویہ بصف باکعان و ساجدان آمد و پرسید کہ شہادہ
 کجا آید و چہ شد کہ کشید و چہ می جوید فرمودند کہ خدا تعالی در کتاب عزیز خویش
 فرمود کہ یا ایہا الذین امنوا اذکونوا واعبدوا و اعبدوا و اربکم و افعلوا
 الخیر لعلکم تفلحون انما انزلنا الذکر علیک لعلک تعلم انما انزلنا الذکر علیک لعلک تعلم انما انزلنا الذکر علیک لعلک تعلم
 پس ہم تا اینکہ از جملہ سستہ کاران ہاشم بر و محب را در زیادت کردید جزا
 نخواستن را بیچ و از و نیافت بعد بصف تا بیان و عابدان و صالحان
 و شاگردان و امران معروف و عاقلان عرود اللہ آمد و گفت شہایان چہ دارہ
 آہنا گفتند کہ نماز تہا سہ مارا شناسے گوید کہ التائبون العابدون الحامدون
 الساکنون الزاکنون الساجدون الامرون بالمعروف و الناهون عن
 المنکر و الذین یؤتوا الصدقات و یحرمون الفحشاء و الباطل و الذین یؤتوا الصدقات و یحرمون الفحشاء و الباطل و الذین یؤتوا الصدقات و یحرمون الفحشاء و الباطل
 رسیدہ کن سوختہ را آتش محبت زیادت گردید و آمد تا اینکہ بازار نیکو کاران
 رسید کہ گفت شہایان در چہ طلب آید آہنا گفتند کہ مارا آن بس کہ حقیقتا سہ
 میفرماید کہ من و منو نیکو کاران را جمیع نے کنم کما قال فی کتابہ العزیز
 انما لانضیم اہل من احسن عملا این محبت سرگشتہ را آتش بر آتش ریختند
 و کس ہر بالائی سوختہ کہ بیخند و سوختہ و گزیدہ و نالیدہ آمد تا این کہ بسر
 کوئی صابران و صادقان و مستغفران و منفقان رسیدہ پرسید کہ شہادہ
 می جوید و چہ وارید آہنا گفتند کہ را باشد آنچه مارا است خدا کے تعالی
 صابران را میفرماید انما یوفی الصابرون اجرہم بغير حساب و صادقان را

می فرماید رجال صدقوا ما عاهدوا الله مستحقان را می فرماید و با الله استعصم
 هم استغفرن ومنفقان را می فرماید که مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل
 الله کمثل جبة انبتت سبع سنابل فی کل سنبلت مائة حبة
 والله یضاعف لمن یشاء والله واسع علیم این محب سوخته را که آتش
 محبت از خواب غفلت بیدار کرده بود ندو غذائے وے بجز از شربت محبت
 دیگر چیزی نبود و مقصود جز طلب محبوب دیگر چیزی نداشت هر کس را دید
 چیزی داند و سخته دید و انداخته مطلوب او بود هیچ کس سخن نگفت پس درخواست
 که جگر این درویش و کریش پاره پاره شود و زهره وے آب گرد و بعد متحیر و گشته
 و فرموده گفت آیا آخر این کار را درمانی پاست و آیا مرده ای با شنید که ایشان را
 از حق خبری باشد و آمد بسر کوی شان تا آنکه در خواب را در مانے پیدا کنند آنرا
 و او که آیا از دوست و مطلوب من خبری دارد گفتند بایان دست از دنیا
 پاک شسته ایم و بیج و تجارت را بدیگران گذاشته ایم و هر چه بایان را از طرف او
 باز دارد و از خود دور افکنده ایم ما باینکه خدا یتعالی بایان را در کتاب عزیز خویش
 ذکر نمود که رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله باز گفت آن خزان
 چگونه خواهد بود آنها گفتند که والله یوزق من یشاء بغیر حساب
 مرد مشتاق آهی بزد و گفت درینجا که شمایان از جنة روزی او را پرستش میکنند
 و بعد آنکه بسر کوی عالمان و مقتدایان شریفین را دید و پرسید
 که شمایان چه می کنید و در مان باین مرد من به نزدیک شمایان چیست آن ها گفتند
 که هر چه میخواهی بایان را موجود است کما قال الله تعالی والذین امنوا
 و عملوا الصالحات لعلنا یتیم جلت اگر در خویش او مان بیجوی بروتم از کن دروزه دار و مسلم
 و کار خیر پیشه که تا خدا یتعالی ترا پیامرزد و بعد آن فقیر را در ویر و در

و خستہ گئے برخستہ گئے افزود بعد دست غیرت بر آورد و پیرا من امیر پارہ
 گردانید و دستار پنداشت بر زمین زد و خاک بر سر کرد و از سر حسرت
 و تدامت گفت الہی این اجل کس ندائے بس این عاشق رسید
 مارا از جائے تہمت زدہ نیابت مارا از خانہ مقلسان و نیاز مندان
 جو سید زیرا کہ سرمایہ مقلسان مائیم و زیم سکتہ دلان مائیم کسیکہ بامہ سعید
 داشتہ باشد او قضا را بخوید اگر طالب مائمی بگوئے قلاشان و مقلسان رو
 و بر نزدیک عاصیان و شکستہ دلان روئے آور زیرا کہ آنہا شرم دارند کہ بگویند نزدیک
 زبان غدر ندارند و آب روئے ندارند و مال و نفقہ ندارند و علم و عبادت ندارند و شرم ندارند
 کہ در میان سبطیعال آئید سرافکنندہ جرم خویش و آتش تدامت و دل آب حسرت
 در دیدہ و کرد معصیت بروئے و بار نشویر براب نخل و در و مند در کنجی افتادہ ہی دست
 و نیاز مند و مقلس و حیران کہ آیا با من چه خواہند کرد ما در خانہ این مقلسان و نیاز مندان
 باشیم زیرا کہ سرمایہ مقلسان مائیم و حقیقتاً در کتاب عزیز خویش فرمودہ کہ و من
 یعمل سوءاً و یظلم نفسہ تم لیستغفر اللہ یجد اللہ عنفوداً و حیما حقیقتاً الی میفرماید کہ مارا
 از جہائی کہسے جوئے کہ بسیار بد کردہ باشد و بر تن خویش ستم کردہ باشد بعد از ان از خوب
 غفلت بیدار گردد و آتش تدامت در قلب او شمر زد و بطلب ما برخواستہ باشد
 بار اور آجائے بیاپے و آنجائی کہ معرفت و عقل گوہی میدہند بینی چون امیر پادشا
 ارادہ نمود کہ باہمی بنا ہند در آنجائی درختان گوناگون بنشانند و اما در جہائی کہ موضع
 حکومت او باشد و تا ہر جائے کہ چشم او افتد ہمہ کے خار باشد و چون آن امیر در
 باغ رود بہ ہیچ درخت میوہ دار نظر نیسند از دور سایہ آن نیز نشینند زیرا حمل
 در نخل پے ہمتی آدمی شود اما باکل نظر کند و نزدیک او نشیند و دست بطرف
 او دراز کند و بگوید باکل تماشا کنند و در غار نکر و ہر چہ خاز بدست او

تریان رساند کل را از بہر خازن ترک نکند و ہمہ سال رنج خار کشد تا اینکه یکبار کل
 بانہ آورد اما چون کل بار گرفت و رنگ پیدا کرد بالکل نشیند و در کل نکرود منزل
 سے زیر گلستان باشد و ہنوز باین بسندہ نکند خادمان خود را امر کند این کہ گلہا
 گیرند تا از بہر کجا عزیز می یا بہتری یا خواصی برسد برایشان نثار کنند و مخصوصاً از باغ
 گل بو و امانا تا داتان خار بیسند و قد سے گل ندانند و چون در باغ درون شوند
 ملامت کنند کہ این ہمہ خار را از بہر چیست چہ درخت میوه دار نشانیہ آید
 از خار چہ آید و ندانند کہ خداوند باغ را با خار کارناست و سومی است کہ با
 درختان دیگر نیست و اما خدا بتعالی را با سہرین عاصیان و کنہ کاران مومنان
 کار ہاست کہ مطیعان و عابدان ندانند و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 فرمودہ اند کہ فضل و عنایت او مرغیست کہ در بلای ہر درخت نشیند و ہر صیادی تواند کہ
 اورا امید کند و ہر بھی اورا در نیاید تا ہر کجا کہ خواہد نشیند کسے قادر نباشد کہ اورا
 در بند خود آورد و ہم اورا با و گیرند و ہم شکار آنجا کنند کہ کس را ہم و گمان نباشد
 ملوک را با شکار کرگسان چہ کار باشد کہ در آہنا غارت کند ہر گاہ ملوک عسارت
 یا غے یا بوستانے یا سرائے خواہند در موضع مشترک ہم تصرف کنند زیر اکہ تمت
 عجز است ہر کجا خواہند خداستانے یا ویرانہ کہ ہمہ خلق از تعمیر او عاجز باشند
 چنانکہ در آنجا سے بیچ چیز نتوان پناہنا در ہمان جائے مرکب باز کشند و گویند
 کہ مارا می شاید بجا می با غے بنا ہنیم و بعد فریاد تا ہمہ را بر ہم گویند و بر ہم شورند
 و چنانکہ خواہند بفرمایند کہ بسا رند تا اینکہ ہر کہ در نگرڈ و اند کہ اینجای را ملوک تواند
 ساخت و این جامی سلطان ست و زور رعیت کرد او نتواند کردید کہ اناعداً المنسہ
 ہلوم و از آنجای باشد کہ چون در خود نکر و از خود بیچ نہ پند الا تقصیر و بد بندہ کے
 بے مرتی و خطا و ذلت چون از سوی دیگر نکر و ہمہ کے فضل و کرم و وجود احسان
 بیند

دشمن و تشویر و بیم گناہ قلب اور اچنان شکستہ میدارد کہ چپ را از راست نمیب راند
 و اور اور سوخته کے و محبت خویش چنان متحیر و سرگردان سازد کہ ہر کہ دروے
 نکر و گویدستی بہت کہ از خرابیات بیرون آمدہ و ہر زمان آتش محبت او زیادہ تر
 می شود تا اینکه اور ابدیائی ہر غرق میکند و جل وصال بوسے دست میدہد ہر زمان
 موج محبت او زیادہ میشود و آن مرد شکستہ دل تناب وصال محکم تر می گرد تا بجای می
 کہ جبل از میان بر سے خیزد و مردمان از میان دور میشود و ہمہ گے می ماند کما قال اللہ تعالیٰ

واعلم صوابا لله و من لیکم نعم النور و نعم النضیر و فرمودہ اند چون مرد را طلب
 گیرد و خواست کاسے بیرون آید و از سر دور و محبت و شوق بطلب مطلوب خویش
 رونے آید و چنانکہ چون ابرامہ صلاوت الیہ سلامہ کہ ستارہ را دید از بس کہ
 دوستی و آتش شوق کہ در قلب او بود ہر چہ دید اور از بیت دوری آتش جان
 بہارم - اندوہ گریا دہم دارم - از بسکہ بیل و صفت تو می نیگارم - در سر چہ نفس
 کتم تو می بیدارم او ہر چہ دیدہ جمال عشق میسہ پیدتا اینکہ برق ار او سے در آمد و
 آتش خلعت در جان ابرامہ علیہ السلام افتاد تا اینکہ ہر چہ سوئے بالاد
 رنگہ آن برق پنداشت و گفت ہذا رخ ستارہ را بہمان گفت و ماہ را بہمان گفت
 و ہر چہ طلب زیادت میکرد آتش خلعت او بالا تر می گرفت و ابرامہ علیہ السلام ہر چہ
 شہادت چون کتاب سرانگہ برد و فرمود کہ ہذا بر ہذا آید و چون طلب محبت
 کرد از ہر چہ ہائے کسوف گفتہ و ہر چہ ہر مطلوب سے بود در راہ سے مشرک
 کہ دیدہ ان دیدہ سے برتا اہل طلب سے افتاد و ستارہ و ماہ و آفتاب ہشت
 اورا بہمان داشت کہ فرمود اھی اسلمت لرب العالمین انوار و جہت و جہی للذی ہے

فذل السجود و الارض حنیفا و الذین الشکین باب نہم در بیان فضیلت گنہگار ان شخص
 حضرت مسیح الاسلام فرمودہ اند کہ در بیان بن اسرائیل فرسے بود کہ

کتابیائے میگرد و توبہ نیز بسیار بجائی می آورد روزی دلش از خود گرفت
 از بس که خطا و معصیت کرده بود از سرگشته گے روئے بصبح آورد و گفت خداوند
 از بس جفا و بی حرمتی کرده ام قلب من در گلو رسید و شرم میدارم که توبه بجائی
 آورم ندائے شفیق که اے بنده من تا میدانی که من خداوند ام و آمرزگارم و برگزیده
 آمرزیدن تو انا ام از کرم من شرم می آید که ترا عقوبت کنم و فرموده رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم نیز بدین گواهی میدهد کہ من اذنب ذنبا و علم ان اللہ
 اطلع علیہ غفله وان لم يستخف ترجمہ چنان باشد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرموده اند کہ ہر کہ گناہی کند و بداند کہ خدایتعالی بر حال او مطلع است خدایتعالی اورا
 پیامزد اگر چه آن کس بگردار خویش استغفار و ندامت نماید و خدایتعالی کار ہر مومنان
 مخلص را بیار است بدین دوا یہ کریمہ کہ فرموده کہ ان اللہ اشترے من المؤمنین
 انفسہم و دیگر فرموده کہ انہ کا ظلوا جہولہ کہ در معنی این دوا یہ کریمہ
 از سر تحقیقی بگرد میداند کہ حق بجانہ تعالی در ضمن این دوا یہ چه تعبیر فرموده کہ ہمہ
 عذر مانے ما خواستہ و ہمہ گفته ہائے را بجائے آورد و سر ہمہ کوئے ما گرفت
 و در شرع ہمچنین است کہ ہر کہ بنده را بہرامی علیے کہ در او باشد و بداند و بخرد
 بسبب آن عیب رد کردہ نئے تواند چون مارا بظلومی و جہولے ما بخردند آنچه از
 دست ما برآید کہ بد باشد از نادانی میکتیم اگر آن عیب بدست مشتری افتاد ہم رد
 نئے شود و اگر بدست با لعی عیب ناک بود ہم مشتری بیدہ است و بخرد است الہی
 تو مارا بہرامی این علیے کہ دیدی خریدی از کرم تو نسزد اینکہ رد کنی ابو ذر نور جاسن
 رحمۃ اللہ علیہ می فرماید بیت تو بعلم ازل مرادیدی دیدی آنکہ بعیب بخردی تو بعلم
 ان و من بعیب ہمان و امزن آنچه خود پسندیدی و این خبر در ہمیشہ نوشتہ
 کہ امت مذنبہ و سبب عفو را آوردہ اند کہ با دشاہی سکا کے را فرمود کہ

کار و نیکوئی بساز او برقت و کار و زیاده سوسه ساخت و به نزد پادشاه آورد
 پادشاه کار و را بگرفت و بشکست و بینداخت و گفت ندانسته که در
 خانه ما چنین کار و با بسیار است تو چو بدین کار نقطه ماے سیم نکشیدی
 و نقطه ماے سیاه در بالاے سفیدی ماے و نکشیدی آیا ندانستی که هر نقشی که سفید یا
 و تکمیل سیاهی ندانسته باشد زین بد روشی در مجلس آن حاضر بود
 لغز زود بیفتاد و گفت الحمد لله که بر آستین ایمان ما طرز گناه بر کشیده اند
 زیرا که پادشاهان سفیدی بے سیاهی را نمی خرید و نیز فرموده اند که در خبر آمده که
 فرداے قیامت مرے را حاضر کنند و حساب نمایند در نامه اعمال و بیج طاعت
 نه بینند از بارگاه کبریائی فرمان آید که مرے را بدوزخ برید آن مرد متحیر شود
 و عرض نماید که خداوند امر بتو این گمان نبود که مر را بدوزخ امر نمائی ندا آید که ترا چه
 گمان بود گوید که مرا گمان این بود که بر من رحمت کنی خدایتعالی فرماید که به گمان
 او عمل کنید و از راه دوزخ بگردانید و در بهشت برید و خبر صحیح آمده که حق سبحانه
 و تعالی فرموده که انا عند ظن عبداً قلیظن بی ما شاء و دیگر فرموده است
 که من ظن بی ظنا و فیتنه و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس الله سره فرموده اند
 که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده که خدائے عزوجل گفته است که اهل ذکری فی
 نعمتی و اهل شکری فی زیادتی و اهل طاعتی فی کرامتی و اهل حصیتیم انظهم
 من رحمتی و ان مرضوا فانا طیبهم و ان تابوا فانا جیبهم و ان لم یتوبوا
 فبا المصائب البلیا یا اظھروهم ترجمه یعنی ان کسانیکه مرایا دکنند در نعمت من اند
 و کسانیکه مر اشکر میگذارند و زیادتی احسان من اند و کسانیکه مر طاعت میکنند
 در کرامت من اند و کسانیکه در حصیت من اند آنها را نیز از رحمت من نا امید گردانید
 و اگر مرضی شوند طیب ایشان منم و اگر توبه کنند حبیب ایشان ام و اگر توبه نکنند

ایشان را به مصیبت با و بلا مینگاروام تا اینکه پاک کردند شمارا با ایشان رزقی
حضرت حق سبحانه و تعالی عذر گنہگار از چنین میگوید و طیب و دوست ایشان
مے باشد و بخود ایشان را از گناه پاک مے گرداند که من و تو و دیگری در میان ننگنجیم
زبان باوب پایداشت و سخن دوستان او نباید گفت زیرا که حق سبحانه و تعالی هر که را دوست
دارد بجهت حال نیل چشم زده کے بر مے وے فرد می آورد تا اینکه چون حاسدان
را چشم بر مے افتد ر مے اورا چون باه نه بیند و جمال دلکشی او در پرده باشد
و هر دم از سر پرده ذوالجلال ندای آید که احبائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری
و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اندانا عیور و اللہ اعیر منی لهذا دوستان
خود را فرو نگذار تا اینکه نامحرمان را چشم جمال شان نیفتد در مثل مے گویند
تا مرد راه زده نشود از دزدان امین نگرود و چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
آینه روشنی بودند هر کس که در ایشان نگرستی خود را دید می گفتی محمد صلی اللہ علیہ وسلم
این است که من دیدم و در حقیقت کس ایشان را ندیده بود صلی اللہ علیہ وسلم
هر کس که دید خود را دید اے مرد کوتاہ بین در هر مسلمانی که مے نگر می و در عیب او منکر
در عیب خود مے نگر که آن عیب در تو نیست زیرا که هر چه مے بینی خود را مے بینی
المؤمن مرآت المؤمن حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرموده اند که در جنب
آندہ است که چون در قیامت خدا تعالی بنده گان را حساب مے کند بنده باید
که همه روزه گار خویش را تباه کرده باشد و در نامه او چند ان نیکو مے باشد
چون نامه خود را میخواند از بارگاه کبریا ندا مے آید که اے بنده من آهسته بخوان
تا کسے نشنود و چون باین بنده بچیز مے رسد که از جمله حسنات باشد ندا آید که اے
بنده من آواز بر آرتا اینکه مردمان شنوند که من در سابق بسبح ملکوت ندا
در داده ام و بزبان محمد صلی اللہ علیہ وسلم بسبح شایان رسانیده بودم که اللہ اعظم

قال اللہ تعالی و من یحیی و من یمیت و ان اللہ اعلم بالصواب

بعبدہ المؤمن من الوالدة الشفیقة بولدها ہر گاہ عیال سر پوشیدہ لہذا جملہ
 ناقصات دین است او عیب فرزندان خود را بہ پوشتاندارحم الرحیم و اکرم الاکرمین
 با کمال لطف و کرم خویش کے بندہ مومن مخلص موحث درادربیان وحشت گناہ عیب با
 پوشد و پردہ خود را از سرے باز گیرد حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند
 کہ در خبر آید کہ در بنی اسرائیل مرے بود کہ گناہ بسیار از سرے صادر شدہ او در نزد
 پیغمبر وقت خویش آمد و عرض نمود کہ گنہگارم چہ شود کہ مرا شفیع کردی تا خداے تعالیٰ
 مرا بیا مرزدان بنی عرض اورا با خدایتعالیٰ رسانید حق جل علی شانہ فرمود کہ اورا آمریدم
 بگوئی کہ من بعد گناہ را فعل نکند چون بار دیگر در گناہ سے افتاد باز بخدمت
 ہمان نبی می آمد چنانکہ تا ہفتاد مرتبہ گناہ گاری نمود و آن نبی بحق عز و علا عرض نمود
 و خدایتعالیٰ اورا می آمرید تا اینکہ ازین گنہ کار ازین پیغمبر شرم آمد و دیگر بار کہ گناہ
 کرد بصرایرون شد و گفت خداوند ا شرم دارم کہ این مرتبہ ہم عذر خواہم زیرا کہ
 ہفتاد بار درین گناہ افتادم و تا عمر من باشد نیز خواہد افتادم کہ پیشہ من اینست
 و در این وقت ندائے شنید کہ اے بندہ من پیشہ تو گناہ کردن است و پیشہ من آمریدن
 چون تو از پیشہ خود ترک نمنے کنی من کہ خداوند من چون از پیشہ کریبی و عفارمی
 و ستاری خود ترک کنم و بگذارم تو گناہ کردہ می و می کنی من آمریدہ ام و سے آمرزم
 اے مذنب از چنین خداوندی با چنین گرمی نو میدی رو نیست و عدل سیاست
 او نیز بسیار است چنانکہ ایمنے از و سے جایز نیست از عدل او بر عذر باید بود و بر رحمت
 سے امیدوار و فرمان اورا بجائے می آور کہ برگناہ دلیری کردن شوم است حضرت
 شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ از رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم روایت کردہ است کہ انہ علیہ الصلوٰۃ والسلام قال اتانی جبرئیل علیہ
 السلام فقال یا رسول اللہ ان اللہ تعالیٰ یقرک السلام ویقول ان بینی و بین امتک

سبع شرائط اولها من اطاعني منهم قبلت طاعته ولا اكلهم كما ينبغي لي
 ولكن اكلهم كما ينبغي منهم فاذا كان يوم القيمة اثيبهم كما يليق لي لا كما يليق
 بهم الثاني انظر الى جوارحهم السبعة فاذا كان ستة مذنبه وواحدة
 غير مذنبه وهبت الستة للواحدة والثالث من تاب من الذنوب
 اخرجته من الذنوب كيوم ولدته امه والرابع من اصر على الذنوب
 ابتليته بالامراض والاسقام والاول جاع فاكفر بهاذنوبهم الخامس
 انه من اساء في معصيتي اغفر له فلا ابالي والسادس افتقر عليهم كل
 سنة اربعين يوماً باب الهاوية واربعين يوماً باب الزمهرير
 فاحرم عليهم نار جهنم والسابع اذا كان يوم القيمة اتوني بالاقوات
 من الذنوب والخطايا فاحاسبهم بكمومي ولا احاسبهم بما عصوني
 لاني لهم الملك الكريم الغفور الرحيم ترجمه آن است که معاوذ جبل رضی اللہ عنہ
 از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روایت کرده اند کہ روزی برادر من جبرائیل علیہ السلام آمدند
 و فرمودند کہ یا محمد خدا بی تعالیٰ ترا سلام میفرستد و بعد می گوید کہ میان من و است تو
 هفت شرط است اول آنکہ ہر کسے کہ از ایشان طاعت کند قبول کنم و چنانکہ فراخوز
 من باشد سخوام بلکہ آنچه فراخوز حال ایشان باشد خواهم و چون قیامت شود و در ایشان
 را فراخوز خود و ہم نہ در فراخوز ایشان دویم آنکہ اگر از ہفت اعضای شان شش
 گناہ گار باشد و یکے نہ آن ہر شش را بان یک ہشتم سیم آنکہ ہر کہ از ایشان
 توبہ کند اورا از گناہان چنان بیرون آورم بسان روزے کہ از یاد بیرون آمدند
 چہارم آنکہ ہر کہ بزرگناہ مداومت کند اورا در بیماریا و محنت ما و در روز قیامت
 گردانم تا آنیکہ گناہان او کفارت شود و سزاوار غفران من گردند ہشتم آن کہ ہر کہ
 بداند کہ او معصیت و بد میکند اورا بیا مزوم و باک ندانم ہشتم در ہر سالے

چہل روز در ب ہاویہ و چہل روز در ب زمہرید را برایشان بکشایم یعنی فضل تموز
و جدی تا بدین سبب آتش دوزخ را برایشان حرام گردانم۔ ہفتہ تم آن کہ
چون روز قیامت شود ایشان با خروار ہائے گناہ و معصیت و خطا بہ نزد من آیند
و من بنوع لطف کرم خود با ایشان حساب می کنم نہ بنوع خطا و معصیت شان زیرا کہ
من پادشاہ کریم رحیم عفو و غفار و مہربان ام و از انیکہ کہ گناہ خود را بنظر خود
داشته باشد بوسے توبہ می آید و ازین است کہ اولیاء اللہ و مردان حق اکثر از
خرابات ہا و از راہ زمان و بت خانہ ما بیرون می آیند زیرا کہ این طوائف ہمیشہ
چشم بر آلائش شان می باشد چون آلائش ہا را بدیدند بعد در پے طلب غفران
آنامی شوند و میدانند کہ این چنین آلائش ہا خیر بدریا می فضل و کرم و بود در رحمت او
بدیگر شئی پاک نمی شوند لہذا او را از سر عقل و ہدایت براہ فکر و نور معرفت
سراز بتخانہ کبری بر آورد و آتش ندامت در قلب او در گیرد و آب حسرت در دیدہ
او پیدا آید کار و قطعیت بر حلق خود بیند و زخم تیر ہیبت بر دل و جان خود قرار
و جان خود را نشانہ تیر بلا سازد و سراپا در دو سوزا کہی بر کشد کہ بوسے
پرمانی جگر او بدماغ ملکوت ملاء اعلیٰ کہ ہمہ گے بیک زبان آیند و بگویند کہ
انی عفا لمن تاب و امن و این ندا بگوش شان رسانند کہ ان اللہ مجیب
التوابعین و بہ المتطہرین و این گفتہ ہا را دلیل روشن دارم کہ تمامی علماء
و عقلای پسند کنند و این است کہ بعد از انبیا و رسل ہیچکس از اصحاب رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم فاضل تر نبود و ایشان اکثر از بت خانہ ما و کلیسا ما بیرون آمدہ بودند
و از نزد بتان برخواستند مگر امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ کہ او ہرگز بت نہ پرستیدہ
بود و جز خدا بتعالی دیگر معبودی نہ داشت و چون از بت خانہ بیرون آمدند این قرب
و منزلت یافتند و فرمودہ اند کہ در خبر آمدہ کہ روزی جامعہ کہ گناہ ہا سے بسیار مکرده

شنیده این را در کار او کریم و از بهشت بهره دادیم هر گاه دوست
خداے تعالیٰ را چنین عز و قرب باشد اگر تو مردی ساعی باشی تا
اینکه خود را به تار موے یکے از ایشان بندی یا بنوعی توانی که در قلب
ایشان جاے گیر شوی تا اینکه کار تو بزد آید زیرا که قلب ایشان قرار
گاه مالک الملک است باشد که حق باری بقلب یکے از ایشان نگرند
و ترا در آن جاے بسند و در آن وقت از دو کار یکے با تو کند یا ترا
بخود مشغول گرداند یا ترا خلعتی فرستد تا بدان خلعت مشغول گردی
زیرا که قلب آن طائفه جاے غیر نیست *

باب نهم در بیان فقر حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سره

فرموده اند که اقسام فقر دوے باشند یکے آن است که رسول الله
صلی الله علیه وآله و صحابه وسلم فرموده است که کاد الفقرا ان یکون
کفرا و دیگر آن است که فرموده است که اللهم احیئنی مسکینا

وامتنی مسکینا و احشرفی فی یوم القیمة فی زمرة المساکین
ترجمه این است که خداوند امانت ازنده ام مرا مسکین دار و چون بمیرم
مرا مسکین میران و در روز قیامت با گروه مسکینان حشر گردان
لیکن اصل هر دو یکے است که فقر و نیاز نیستی اما نیاز مند ان
و محتاجان دو فرق اند یکے فرق محتاج دنیا و خلق اند و یک
فرق محتاج و نیاز مند حق اند و آن فقیرے که محتاج دنیا و خلق
است دون همت است و آن فقیرے که محتاج و نیاز مند حق است
در نیاز و ارادت و محبت حق چنان است و چنان نیست گشته که کس حال تو را

پسند و او را در ہر کجا جوئی نیابی و ہر ہر شاخے کہ نشینندہ آنجا باشد و در ہر وطن کہ
 باشندہ وطن ایشان باشد و ہر چہ بشنوندندہ آن شنوند کہ ما شنویم ایشان
 از جوڑ مغز طلبند و گرد پوستان نگردند و ازان ہمت کہ چون خبر فقر با ایشان رسید
 راست شنوندند کہ راست بودند و مستمعان دیگر کہ خبر فقر با ایشان رسید
 بخلاف آن شنوندند و این فقر نیازی است در پے نیازی و نیستی است جوہائے ہستی
 و فرمودہ اند کہ حق تعالی کہ چون و بیچگونہ است چون در ازل ارادہ نمود کہ عالم را آفریند
 و از نیستی بہت کند آن خواست و ارادت حق بہ نیستی آمد نوری از بہت بہ نیست
 پیوست و نیست بہت شد و آن بہت نور حضرت سید کائنات علیہ افضل الصلوٰۃ
 و اکمل التحیات گردید و فقر آن نور پیدا شد و این نور ہای دیگر کہ تو مے بینی و مے شنوی
 ہمہ گی نتیجہ آن نور است و آن نور مخلوق مہیشبا و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ آن نور محمد
 صلی اللہ علیہ وسلم را بلطف نوشتن پروردگار گرفت چنانچہ عبداللہ بن مبارک رحمہ اللہ علیہ
 با سند صحیح از امیر المؤمنین علی کریم اللہ وجہہ روایت نمودہ کہ فرمودند کہ خداوند سبحانہ و تعالیٰ
 قبل از آنکہ آسمان و زمین و عرش و کرسی و آفتاب و ماہ و نور و ظلمت و بہشت و
 دوزخ و لوح و قلم و دنیا و عقبی و آدم و آدمیان و دیوان و پریان و زمان و مکان و
 فلک و ملک و روز و شب و اوقات و ساعات را آفرید پچہار عدد و بہشت ہزار سال
 نور حضرت خواجہ کائنات محمد تعالیٰ صلی اللہ علیہ وسلم را آفرید و دوازده ہزار حجاب
 ازان نور آفرید ہشتاد حجاب قدرت حجاب عظمت حجاب منت حجاب رحمت
 حجاب سعادت حجاب کرامت حجاب منزلت حجاب ہدایت حجاب نبوت
 حجاب شریعت حجاب شفاعت حجاب عزت و آنکہ آن نور را بحجاب قدرت
 رسانید و آن نور مدت دوازده ہزار سال در حجاب قدرت حق سبحانہ و تعالیٰ
 را تسبیح مے گفت ہم چنین تا بحجاب شفاعت بعد ازان حق سبحانہ و تعالیٰ

سی دریا آفرید و ریای عسوق در پائی صفا و ہم چسبین رضا و وفا و سخا و خشوع
 و خضوع و معرفت و عزت و رحمت و حکمت و محبت و سکینت و عفت و
 و حکم و علم و صبر و خوف و رجا و ہدی و تقوی و یقین و توکل و قناعت و لطفت
 و کرم و شوق و ذوق و ایمان و غیرت بعد ازان ندا آمد کہ اے نور حبیب من بدن
 و ریبا درون شو او فرمان حق عزو غلار ا بجائے آورد و بدین دریا با داحسل شد و خورا
 بدین آب ہا شست و در ہر دریائے نذرت ہزار سال خدائے سبحانہ را تسبیح میگفت
 بعد ازان ندا آمد کہ اے نور حبیب من بقدرت من بیرون آے و باینست
 در حضور حضرت مابعد آن نور بیرون آمد و بجزرت تمام در مقام ہمیت یابستاد
 و از نہایت جشمت غرت عرق کرد چنانکہ یک صد بیست و چہار ہزار قطرہ عرق
 از بے چکید و از ہر قطرہ خدا تعالی پیغمبرے آفرید و بروایت دیگر آمدہ است
 کہ خدا تعالی در میان خود و آن نور بیست و چہار ہزار حجاب آفرید و آن نور در
 ہر حجابے نوعے تسبیح و تہلیل گفتن را شروع نمود و ہر زمان و ہر ساعت نیاز او ہمیشہ
 مے شد و ہر حجابے را کہ خدمت و حرمت بجای مے آورد و اورا از انجائے دستورے
 میداوند تا نزدیک تر آمدے و حاجتے ازان نور در این منزل باز گذاشتے و این صد
 و بیست و چہار ہزار پیغمبر ازان نور در وجود آمدند و چون خدا تعالی ارادہ نمود کہ
 آدم علیہ السلام را در وجود آورد و ازان حاجتے کہ در ان منزل مے نشاند و روے
 زمین را بفرشتہ گان دادہ بود و گفت اے گروہ ملائک و زمین روید و زمین را
 بتسبیح و تہلیل منور کرو و انبید چون روے زمین بعبادت شان منور شد
 بعد حق تعالی فرمود کہ باز آئید و روے زمین را خالی کرو و انبید زیرا کہ ما را باین خاک
 کاری ست و امانتے آنجا خواہم نہاد و ملائک عرض نمودند کہ الہی اگر ترا عبادت مے
 باید عابد مایان ایم و اگر فاجرے باید جن بنی الحبان اند خدائے تعالی انبید

کہ شمایان دست تصرف کوتاه کنید کہ خلیفہ خواہم فرستم چنانکہ در کتاب کریم خود منسوخ
 کہ واذ قال ربك للملئكة اني جاعل في الارض خليفه تا آنجا کہ انی اعلم ما
 لا تعلمون چون زمین را خالی گردانیدند حق تعالی بنظر رحمت بر زمین نگریست رو
 زمین از عبادت فرشتگان و تسبیح و تهلیل شان نورانی بود و نظر رحمت نیز بان
 ملحق شد زمین خرم و تازہ گشت بعد ازان حق تعالی فرمود کہ یا جبرائیل برو و از زمین
 کف خاک کے برگیر چون جبرائیل علیہ السلام در زمین آمد زمین زینهار خواست چون جبرائیل
 علیہ السلام زمین را ہم نورانی دید اورا بر زمین رسم آمد و باز گشت و ہم چنین میکائیل
 و اسرافیل علیہما السلام آمدند و باز گشتند تا اینکه عزرائیل علیہ السلام آمد و آن کف خاک
 برداشت و چهل ذرع از روی زمین برگرفت زیرا کہ ہر چہ در روی زمین بود او نور
 عبادت فرشتگان را داشت بعد ازان حق تعالی نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم را
 بر آن خاک ریخت و آن نور و عبادت فرشتگان چون با ہم رسیدند نور علی نور
 گردیدند و در ہر جا کہ نور صافی بان خاک آمیختہ گردید خاک را بزرگ خویش مصفا
 گردانید و باران رحمت و عنایات الہی ہم بان ہا آمیخت و ہر چہ از انہا صافی تر بود
 طینت انبیاء مرسل بود و ہر چہ فرود تر بود طینت ابدالان و صدیقان و اولیاء اللہ تر
 بود و ہر چہ بان ہا نزدیک تر بود طینت علماء و عباد و مومنان مخلص بود و ہر چہ از روی
 زمین نور زیادت تر یافت در مرتبہ زیادت تر آمد و ہر چہ از روی زمین نور کمتر یافت
 در مرتبہ او کمتر گردید و برین تمایس ہر چہ از ان نور ذرہ بہرہ یافت از ایمان بی بہرہ
 نگردید و ہر چہ نہ این چنین شد اہل دوزخ گردیدند و با اللہ من ذلک و حسبنا
 خاصان حضرت ادا زین نور صافی بودند کہ یا شیخ چیز نیامیختند و پیوند نگرفتند
 و ہم در میدان نیاز میگردند تا ایکہ بوطن خویش رسند آگاہ باش کہ فقر این نور است
 و فقیر کسیست کہ قلب اورا بدین نور نور گردند و این آفتاب ہمیشہ در سینہ او منے تابد

و بیچ جایے اور اور میان نیست الا جان و بیچ نوری و رب اللہ کے این نور قلبیہ نے کند
 زیرا کہ اصل ہمہ نورنا ازین نورست چنانکہ گفتمہ اندکہ اول نوری کہ از نیستی ہستی آمد فقر بود
 و ہوارہ جای او با سر کوئے نیستی ست چہ کہ مسکن او آنجای بودہ پارہ درستی و پارہ درستی
 نیستی او بحق ہست شد و ہستی او از خود نیست شد ہستی یا نچہ مے باید و نیستی ہم یا نچہ مے
 نیستی نیاز مندی و ہستی بے نیازی کما قال تبارک و تعالیٰ انتم الفقراء الی اللہ مجنون ہمیشہ
 با سر کوئے لیلی مے گر و پیر روزے با مجنون گفتند کہ تو ہوارہ بر سر این کوئی چہ میکنی گفت در روز
 نخست لیلی را اور اینجایے و ہم شعر و صاحب لیلی را شغفن قلبی + ولکن حبیبنا سکن الدیار
 نور فقر ہم خوبی مجنون دارو کہ ہوارہ این فقر را بسر کوئی نیستی برود و در ہزار مے باشد نفس
 درستی و نفس در نیستی تا بود کہ باری و خواست ازلی در آید و پیر تو خویش را بر سر کوئی نیستی فگند
 بدیت یا ہران جوئی کہ آب آمدہ باشد رود و ارم امید کہ یک بار و گریز آید
 ہم بران وادی نیستی با امید یک روزے مے باشد و روزہ کار میکنند اند چون در نفس
 ہستی بود کہ راز ہرہ آن بود کہ ازوے سخن فر و ہند و برگیر و کہ آنجانہ جائے سخن باشد
 و نہ جائے قبل و قال و نہ کبیب و حیلست و ہند و نہ بگفت و کرد ما بلکہ لافضلس
 عنایت خویش و ہدآن را کہ و ہند و اند کہ باید و او چنانکہ حق عز و علا فرمودہ کہ یہد اللہ
 بنورہ من یشاء و یضرب اللہ الامثال للناس واللہ بکل شیء علیہ و جائی
 و گیر فرمودہ کہ التبرکیت ضربہا اللہ مثلاً کلمۃ طیبۃ کثیرۃ طیبۃ اصلاھا ثابت
 و فرعھا فی السماء تا آنجا کہ لعلمہم یتدن کرون و جائے دیگر فرمودہ ست کہ لعلمہم
 یتفکرون چوں کار و در اینجا ز سبید یعلمون گفت یقولون نہ گفت و در اینجا کار با ہم
 و فکرست حوالہ نمود و ازین ست کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ کاد الفقرا ان یکوز کفوا
 ہمہ کسان این راہ را ندانند و منکر شوند و ازین گفت گوی خوار کردن گیرند و رقم کفر بر کشند
 و ہر کہ را ازین فقر ہرہ نیست پہنچ حال باین در نیاید و ہم چنانکہ از کفر ہی میزکنند

ازین فقر نیز پرہیز کنند و فرمودہ اند کہ در صحیفہ ابراہیم علیہ السلام آیت است کہ ان احیت
 خلقی الی الفقراء الذین یتبعون امری و یحفظون وصیتی وان من کلامی تم
 علی ان لا ازلقہم ما یشغلون بہ عن طاعتی حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ
 فرمودہ اند کہ ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روایت میکند کہ دو از وہ
 چیز از افعال پنجگنہ است کہ این دو از وہ چیز از فقیران یابی و از دیگر چیز کس نیابی
 اول این بودن بوعذہ خدا تعالی و دوم از خلق نومسید بودن سوم باشیطان
 و دشمن بودن چہارم یا کار خدای مشغول بودن پنجم با خلق خدای مشفق بودن
 ششم آزار خلق برگرفتن و بار خلق کشیدن ہفتم خلق را از دنیا بہ بہشت
 خواندن ہشتم در جایگاہ حق فروتن بودن نهم کسیا با تو دشمنی کت نصیحت از تو
 باز ناگرفتن دہم درویشی را سرمایہ خویش ساختن یازدہم دایم بطہارت بودن دوازدهم
 اندک و بسیار بہ نزدیک ایشان یکسان بودن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ
 حرمۃ الفقیر اعظم عند اللہ من سبع السموات و سبع الارضین و الملائکۃ
 و الجبال و ما فیہن و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ فرمودہ اند کہ
 خدای تعالی بیچ مخلوقے را عزیز تر از قلب دوستان خویش نیافرید
 چون کسے ایشان را بیازارد چنان است کہ تمام ملک خدای را زیر و زبر کردہ باشد
 کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اذی مؤمنا فقیر بغير حق
 فکانما ہدم مکة عشر مرات و کاتما ہدم بیت المعمور عشرین مرۃ و کانما
 قتل الف مملت من المقرین و فرمودہ اند کہ چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 دعوت خود را آشکارا نمودند ہر نوع خصمان باز گوشہ ما بیرون سے آمدند و ہر نوع دشمنی
 آشکارا کردند تا اینکه کار بجائے رسید کہ جمعی از صناید فریش آمدند و گفتند
 یا محمد ما زانتگ سے آید کہ مایان بہمراہی این شتر بانان با ہم در مجلس تو نشینیم

لهذا امیر المؤمنین عمر فاروق رضی اللہ عنہ را بنزد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرستادند
 و عرض نمودند کہ یا محمد مجلس خود را دو مجلس گردان تا اینکه یکروز نمایان حاضر شویم و آنھا
 نباشند و دیگر روز کہ آنھا حاضر میشوند نمایان نباشیم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودند کہ این طور مشکل است باز گفتند کہ یا محمد ما در مجلس تو حاضر شویم و تو سخن گوئی
 روی بطرف ما آور و اشارہ سخن را با ما کن و بطرف ما اگر حضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم بدین گفتہ شان اندکے میل کردند کہ بگہ سخن خود را ندی بشنوند و
 مسلمان گردند چون این میل را بدل گرفتند جبرائیل علیہ السلام نازل شد
 و این آیه را آورد کہ وَلَا تَطْرُقُ الدِّينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاوَةِ وَالْعِشْيِ يَرِيدُونَ وَجْهَ
 مَا عَلَيْهِمْ مِنْ حَسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حَسَابِكُمْ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُقُ دَهْمُ
 فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را وہ نمودند کہ بگفتہ خدا دیدت قریش
 عمل نمایند کہ تا کہ جبرائیل علیہ السلام در رسید و فرمود کہ یا محمد آنجا کہ ما ترا برائے این کار آمادہ
 کردیم با تو قومی دیگر بودند کہ ہمگی ایشان ازین نوال و ازین کرامت و ازین شربت
 نصیب دارند تو بکار ایشان منکر بکار خود نگرد تا بچہ کار استحقاق این ہمہ اعزاز و اکرام و
 مرتبت و خاتم النبیین گردیدی و در وقت تو هر کسے از مردمان بعبادت معبودی
 مشغول بودند تو بکدام عبادت و کدام مجاہدت و بکدام کتاب مشغول بودی و چہ
 علم داشتی کہ کتاب ایمان چیست قوله تعالی مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا
 الْاِيْمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا اَنْهَدِي بِهِ مِنَ النَّشَاءِ وَبِاتُوكَ سَاءَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
 شربت خانہ ازل شراب محبت خوردند و ترا سرور و سالار ایشان گردانیدیم
 منت ما را یاد آور و دست ازین در ایشان باز مدار کہ ایشان سر این نداشتند
 و ما ایشان را بغذائے لطف خود پرورانیدیم کہ ایشان عزیزان ما اند و کسے را با دو جهان
 بر ایشان کاد نیست جان ایشان را من بخود گیرم و منکر نگیر اینز با پیش ایشان کار

نیست و نباشد و در قیامت ہم کس را با حساب شان غرضی نبود و در قیامت ایشان را
 عتابی نیست و حضرت شیخ الاسلام قدس السدره فرموده اند کہ اے عزیزان از چشم فقرا
 ہم با حذر باشید کہ چشم شان چشم خدا تعالی است و رضای شان نیز رضای خدا تعالی
 است چنانکہ در خبر آمده است کہ روزے صحیب رومی و سلمان فارسی و بلال حبشی رضی اللہ عنہم
 یا ہم نشستہ بودند با یوسفیان بگذشت ایشان فرمودند کہ دروغ باد اینکہ شمشیر و اد خود را
 ازین شخص نستاند حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ این گفتہ نشان را شنید و فرمود کہ چنانکہ
 خواجہ خود را چنین میگوید این گفت و از نزد ایشان بخدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 آمد و این ماجرا را قصہ نمود حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ یا ابابکر نیاید کہ این فقیران را
 چشم آورده باشی برو و از ایشان عذر خواه کہ چشم ایشان چشم خدا تعالی است لهذا حضرت
 صدیق اکبر رضی اللہ عنہ بخدمت شان آمد و از ایشان عذر خواست ایشان فرمودند کہ یا
 ابابکر شما از جمله آن کسانی کہ ما از شما بیزاریم مقصود این است کہ باید کہ بطرف
 این طائفہ چشم حقارت ننگرد کہ اورا از مسلمانان بہرہ نبرسد حضرت شیخ الاسلام
 قدس السدره فرموده اند کہ فقر مانند مرغی دایم در بالائے سر آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 میگردید اما نور فقر با هیچ کس نیامیخت و نخواہد آمیخت نہ در این جہان نہ در آن جہان
 و نیز فرموده اند کہ در ہر کجا نور فقر در بالائے سر کسی گشت از دین برخوردار شد و ہرگز نور
 و عظمت با ہم جمع نشوند زیر کہ خاک ہمہ عظمت است و طینت ما از خاک است و
 فقر نور است کہ در جملہ ملکات خدا تعالی با هیچ گوہری قیمتی نثر و بزرگ تر از گوہر فقر
 نیست و نبوده است نور فقر ہموستہ بدر ب وجود ازلی استنادہ است و قصد آن
 دارد کہ از انجای کہ آمدہ است باز بوطن خویش رود آفتاب از نور فقر یک جزو است
 و چندین ہزار سال است کہ او ہر روز از مشرق بمغرب و از مغرب بمشرق می رود
 و در کابہ ہائے بیوہ زمان و خانہ ہائے تاریک و در چائے صد ذریعی فرودست رود

و ہمگی راروشن میگرداند و یک ذره پاکسے پیوندے شود نور گوهر فقر ہم این چنین
از ازل در آمدہ در فضاے دنیا و عقیقے میگردد و سرکہ نور فقر با او قرین باشد او سعید و این
گردید اما مرغ غریبے ست یا هر کس انس و آرام نیگیرد و نیز حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس
سره فرمودہ اند کہ فقر نور محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم ست و آن دیگر نور تاراکہ مے بینی و مے
شنوی نتیجہ آن نور اند و آن نور مخلوق ست و قومی از نابالغان راہ گویند کہ الصوفی
غیر مخلوق را از انجا گفته اند و این سخن بہ نزد ابابطریقیت و خداوندان حقیقت کفر ست
نہ ایمان و ہم ازین طایفہ بعضے گفته اند کہ اذا تم الفقر فهو الله و این ہمہ گفته ہائے
شان از بے معرفتی ست و نیز فرمودہ اند کہ چون اصل ما نخود از مشیت اوست ما پچہ نیم
کہ نہ الفقر الی اللہ بشیم اما در اول حال خواستی و مشیتت بجز خواست زبان خاصان
نوش فر دست و این تعبیر ہا را در آن نہاد و گفت بدیت این آن شہر ست کہ من
بدو در میرم + تا خود زخم و خود کشم و خود میرم + بیج نتوان گفت کہ سر ہمہ کو چہا بستہ اند
و با سر ہمہ کو چہا نگہبانے ست کہ علم ہمہ علماء در آن جائے ناچیز ست و عقل ہمہ عقلا رہے
فضل او بی بیج ہر چہ نہ ازوے ست و نہ ازوے بینی تاوان ست و ہر چہ نہ ازوے
شنوی ہمگی حرمان ست و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ چون مشیت
حق سبحانہ و تعالیٰ خواست کہ چیزے آفریند کہ اووے را ارادت بود و اگر گوی بنود قولہ
تعالیٰ انما امرہ اذا اردت شیئا ان یقول لہ کن فیکون و خواست ما را نیاز خواند و خواست
او ما کس زہرہ ندارد کہ نیاز خواند یفعل اللہ ما لیشاء و بحکم ما یرید و خواست ما ارادت
او ترے دارد کہ از ان بالاتر نتوان گفت و نیز حضرت شیخ الاسلام فرمودہ اند کہ در
شب معراج ہر چہ فارخلفت داشت ہمگی را در نظر نور آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
عرضہ آوردند و خبر چنین دادند کہ ما زاغ البصر و ما طغ چون آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
احوال و رویشان و سر و پا برہنگان را دیدند فرمودند کہ اللهم احیینی مسکینا ف

متقی مسکینا و احشدرنی فی یوم القیامۃ فی زمرة المساکین و فرمودہ اند کہ در خیر آمدہ
 کہ زندگے از بزرگان در گاہ فرمان یافت و از دنیا رحلت نمود حق تعالی اورا فرمود کہ بیار
 ما چه آوردی کہ من ترا چندین سال عمر و اوم این بندہ عرض نمود کہ خداوند این چیزے
 آورده ام کہ در خزانه تو نیست و ہر چند کہ حق تعالی بدین گفتہ سے دانا بود و این
 یا ہمام حق تعالی بود اما فرمود کہ آن چہیست کہ در خزانه ما موجود نیست گفت الہی
 نیاز آوردہ ام کہ خزانه تو اثر نیاز خالی است حق تعالی فرمایند کہ صدق عبدی این خبر
 بشنو کہ ہر کہ بوائے نیاز آورد حال او چگونه بود قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 يقول اللہ تعالی اذا تلقانی عبدی لبشر فلقیتم بذراع و اذا تلقانی
 بذراع تلقیتہ باعاً و اذا تلقانی بمشیتہ تلقیتہ بجر و لئلا اکون سینکر کہ کار
 چون است و نیاز چه مے کند و این نیاز مندی را چه باشد تا نیاز مندی نباشد قصد
 بدر گاہ او نکند و چون نیاز بود مقصود حاصل شود و نیاز بانا زگرد و حضرت شیخ
 الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ نیاز مندر را اسید ناز است و بے نیاز
 را ایم نیاز و ہر کہ از خداے تعالی چیزے گیرد و نیاز تواند گرفت زیرا کہ در گاہ او در گاہ
 بے نیاز نیست و پانداشت چیزے بدر گاہ حق برون چون رسولان بقیس باشد
 کہ آن دو خشت زرد را بدر گاہ سلیمان علیہ السلام برون طاعت و عبادت ما ہزار بار کمتر
 از آن دو خشت است رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تا در مکہ و مدینہ عظمہما اللہ تعالی بود
 مے فرمودند کہ انا اقصر العرب و چون بجزرت کبریا رسیدند فرمودند کہ لا احصی
 ثناء علیک انت کما اثبت علی نفسک و در مکہ و مدینہ ثمر فرما اللہ تعالی می فرمود
 قولوا لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ و چون از حضرت کبریا باز آمدند شہ فرمودند کہ
 من الرسول بما انزل الیہ من ربہ ان چه بود و این چہیست آن حق تعالی بود و این
 ان بود بلیت تا با توئی ست ترا باین حرف چکار کین آید بیات ست ز اوم ہزار بار

این با حزن عشق محبوب نہ یار۔ پس جملہ توئی خصوصیت از راہ پروا بہ دور گوئی خداوند
 نیاز بندگی باید و نیاز از دو چیز خیر و از دیدن بے نیاز خود را بختوارت دیدن و این نیاز
 باشد کہ در امر مقصود رساند و نیاز اینست کہ نیازمند ہرچہ بپسند از وسعہ بسیند
 و ہرچہ اورا باید بطرف او رود کہ خدا متعالی ایشان را بچسب کس و انگذارد و اطمینان و کرم
 خود سے پروا نہ و بخود ہرچہ باید اورا بگوید چنانچہ در ختم آید کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودہ اند کہ قال اللہ تبارک و تعالیٰ یا عبادی کلکم مذنب الی من عفر تہ
 فاستغفر ولی اغفر لکم ولا ابالی و کلکم ضال الی من ہدیتہ فاستلوسنی
 الہدی اهدکم و کلکم فقراء الی من اغنیتہ فاستلونی امرتکم و لو ان
 اولکم و اخرکم و حکیم و میثتکم و رطبکم و یابسکم اجتمعوا
 علی اتقی قلبا عبدا من عبادی لمرید وانی لملکی جناح بعوضۃ
 یا عبادی لو ان اولکم و اخرکم و رطبکم و یابسکم اجتمعوا علی اتقی
 قلب عبدا من عبادی لمریقصوا من ملکی جناح بعوضۃ و لو ان اولکم
 و اخرکم و حکیم و میثتکم و رطبکم و یابسکم اجتمعوا فی صعید
 واحد فاستلونی و اعطیت کل سائل منهم امنیتہ و اعطیت کل سائل
 منهم ما سأل لم ینقص مما عندی الا کما ان احدکم مر علی شفیرة البحر
 فغمس فیہ ابرۃ ثم نزعها ذلک فانی جواد کویورحیم افعلم ما شاء
 عطائی کلام و منعی کلام اذا اراد شینا اقول له کن فیکون ترجمہ اشاعت
 کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ خدا متعالی سے فرماید اسے بندگان من شما
 گنہ گارید مگر اینکہ من شما یان را بیا مرزم آمرزش خواہمید تا بیا مرزم کہ ہر کہ از شما یان
 بد اند کہ من جسند او نہ تا درم از من آمرزش خواہمید کہ بقا دریت خود سے آمرزم و
 پاک نذارم و شما یان کمرہ اید مگر کسیکہ من اورا ہدایت کردہ ام و از من ہدایت

خواہید تا شمار اہدایت کم و نمایان جلگی درویش و محتاج آید مگر آن کسیک
 من اور اغنی گردانم و از من روزی فراخ خواہید تا شمار افراخ روزی گردانم زیرا کہ
 اگر پیشینیان ثما و مردہ و زندہ ثما و خشک و تر ثما ہی قلب پر سیزگار ترینی از
 پر سیزگان بنده از بندگان من جمع شوید ازین افزون نشود در ملک من بقدریک پیش
 و اگر اولہائے ثما و آخرین ثما و مردہ ہائے ثما و زندہ ہائے ثما و تر ہائے ثما و خشک ہائے ثما
 قلب شقی ترین بندہ از بندگان من جمع شوند کم نشود از ملک من بقدریک پریشہ و اگر
 اولہائے ثما و آخرین ہائے ثما و مردہ ہائے ثما و زندہ ہائے ثما و خشک ہائے ثما ہمہ گی
 بیکجائے جمع گردند و ہر چہ را و مقصود نشان باشد ہمہ گی را و اگر دانم و بدیم از ملک من
 بقدر آنکسے کہ در کنارہ و ریابگرد و سوزنے را و آب غوطہ و ہدیمان مقدار آبے کہ آن سوز
 از ریابکم است از ملک من همان مقدار کم نشود و من بخشنده و کریم و مہربانم و رحم و اکرم
 الا کریمین ام عطاسے من و منع من در سخنی باشد و چون خواہم کہ چہ سینہ سے باشد گویم
 یا تر یا شد اسے بندہ در بندگی خود و نفس و کرم او نگار و طمع از خلق بر کن و نیان
 یا کسے دیکریدار اگر گنہ گاری آمرزگار اوست و اگر مگر ای رونما اوست باشد و اگر
 درویشی جو اوست

باب پارہ دوم در بیان امر محققان

در کتاب انیس التواہین سخنانے کہ حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ فرمودہ
 اندان چنان است کہ درین کتاب گفتہ آید تا ایجا عقل بتدیان و نو تائبان در ریاب اما
 محققان و واصیان را یا یکدگر سخن مارود کہ ہر کسی را شاید کہ آن سخنان را بشنود
 پس آن گفتہ ہا را ہم نکتہ منقول است کہ حضرت سلطان العارفين با زید سلطان
 اللہ سرہ اند غلبات شوق خود در مناجات میگفتند کہ سبحانی سبحانی وقتے
 سے در حضور نشان تو آن کہ خواند و این آہ را تلاوت نمود کہ ان بطش و ریل لشیر

حضرت پائیزید قدس اسد سو فرمودند کہ ان بطشی اشدا من بطشک یعنی چون
 گیری چه من گیری و چون من گیرم چون تو گیرم و دیگر فرمودہ اند کہ درویشے با خدا تبحال
 مناجات میگردد گفت الہی ہر چندے نگریم عظیم و اعظم تویی و ہر چندے نگریم ہمگی خلق
 و جنب عظمت تو ناچیز اند این بزرگواری کہ تویی حمد و ثنا تراے سزد چون زبانیے در
 اندیشید گفت الہی این چیست کہ در سینہ این درویش نہادہ کہ او خطا تیرا در دو عالم
 کشیدہ و در حال عظمت تو و بختہ بعد قلب و آمد کہ این بہت ست و آن را تیا ز گوین
 نعرہ زد و بیہوش شد و چون ہوش آمد از وی پرسیدند کہ ترا چہ رسید او گفت کہ تا حال
 پنداشتم کہ من کارے کر اویم حالا ہر چندے نگریم او کاری کر من ست وے پنداشتم کہ من طالب
 اویم چون تحقیق نگرستم او طالب من ست ما برائے او هیچ کار نکرده ایم یعنی او این ہمہ صنع
 زیبا برائے ما کرد و ما ہنوز برائے او کاسے نکرده ایم و ما از تو انگری اوے تو انیم گرفت و او از ورش
 ملنے تو اند گرفت و او در کمال بے نیازی و ما در کمال نیاز چنانکہ او ہرگز نیاز مند نکرده و من
 ہرگز بے نیاز نکرده و تا ابدالآباد ہم چنان خواہد بود و او با بزرگی و عظمت خود مراے گیرد و من با
 ضعف و نیاز خود افسوسے گیرم پس ہر چندے نگریم سلطان ہمہ سلطانان ہمہ زیرا کہ آنچه
 در خزانہ من ست در خزانہ تیج سلطانے نیست و ہر چند از خزانہ من بیش برند نیاز من
 بیشتر کرد پس ملک ملک من باشد و خزینہ خزانہ من حق تعالی یا این ہمہ بے نیازی مرا
 خواہد و من یا این ہمہ نیاز از جملہ مخلوقات ہرگز شتم و خطا تیرا در ہمہ کہ شدیم و جز رضا
 و جمال او چیزے نخواہم پس جہے طرب و نعرہ نیاشدان یارو نے گفت عظیم سخن فرمودی
 در ویش گفت خاموش کہ اگر محرمے بودے بیش ازین مے گفتم اما تو بیش ازین طاقت
 نداری و نیز فرمودہ اند کہ ایشان را در وقت مناجات ہرگونہ سخن بارود کہ با حق راست
 باشد و با خلق کفر نماید حدیث ایشان بدین گونه باشد یک روسے پدایان دارند و دیگرے
 با کفر و درین باب بیتے است کہ موم را بدان باورے افتد تا او سر زلف تو از کفر

نشان - روئے تو ہمیں نشان و ہدایا یان + من ماندہ میان کفر و ایمان حیران + کہ
گویم ازین ہو کہ گویم از آن + یان سرے زلف رقم ضلالت خواهد و بان روئے رقم ہدایت
و سعادت قال اللہ تعالیٰ یصل بہ من یشاء ویمدی من یشاء و نیز فرمودہ اند
کہ در خبر آمدہ کہ روزے حضرت امیر المؤمنین عمر فاروق رضی اللہ عنہ بجز رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم در آمدند و آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمراہی حضرت صدیق اکبر و علی و
ابو ذر غفاری رضی اللہ عنہم ازین سخنان چیزے درین داشتند عمر فاروق رضی اللہ
فرمودند کہ من آذان کلام ہائے شان بجز از حرف دیگر چیزے نہ فرمادم رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم چند گاہ آن گفتہ مارا در ول داشتند و با کسے اظهار نمی کردند مگر گاہ گاہی حضرت
صدیق اکبر و علی مرتضی رضی اللہ عنہما چیزے درین مے آوردند و وقتے بودے کہ این
احادیث چندان برایشان علیہ کردی کہ در ایشان بگنجیدے لہذا از کہ مطلقہ بیرون می
آمدند و روئے بطرف یمن مے آوردند و مے فرمودند کہ انی لا تجد نفسا الرحمن من جانہ
الیمن و ازین حدیث شریف بودے اویس قرنی خواستی و نیز فرمودہ اند کہ وقتے درویشے
باحق تعالیٰ مناجات میکرد زبان بر کشادو گفت اہی من بیج دست از تو بر نیگیر تو
یکبارگی مرا بزبون گرفتگی ما کہ نیاز مند و ضعیف و مستند و بیچارہ ایم تو مارا مے فرمائی کہ سالمان
را از در خود نومید مرنید اگرچہ دوست و خویشاوندان شما نباشند و اگر چونکہ
بالمسپ حاضر شوند چنانچہ خیر بدان ناطق است کہ اعطوا السائل و لوجاء تک
یا الفریس و تو مارا دوست مے خوانی و فرمودہ کہ دعائے شمارا اجابت میکنم و ہرچہ میگوئم
و من یخوایم بیج اجابت نمے کنی و بخوی اعتبار نمے گیری این نہ راہ کریان باشد چون از
سر آنوقت فرود آمد با خود اندیشہ کرد و گفت آہ آہ این چہ بد بود کہ من گفتم چندان روز کار
بہ نیاید کہ این درویش محبت بخواب دید کہ باوے گفتند کہ اے دوست عزیز و نواختہ
ما آن سخنے را کہ فرمودی صدق بود و دل بدان مشغول مدار کہ مارا در ہمہ ہشیار تکنتی است

و حکمت ماورنا اجابت کردن و عمارت تو آن است که تا تو این حکایت را بگویی زیرا که سخنان
 دوستان خود را که از سرگستاخی باشد با پسند و دوست داریم و هم چنانکه عاشق و
 معشوق با یکدیگر را از گویند و ناز کنند و نشاید که دیگر با سرشان مطلع شود و همچنین
 حال عارف و معروف هزار بار خوشتر ازین است و غیرت حق بر قلب آن عارف بیش تر
 از آن باشد که رشک عاشق بر معشوق و نیز فرموده اند که در حکایت آمده که ولی
 از خانقاه عبدان زاهد قدس الدمره بیرون آمد از وی پرسیدند که نماز و روزه فرض است
 او گفت نه مفروض است و اگر گرفتند و گوش و سر او را و از کردند و بسیار بیخواری
 انداختند چون این خبر رسید عبدان زاهد قدس الدمره رسید گفت مردمان سلو
 نیکو کاری کرده اند تا او من بعد سبب خواص را با عوام نگویید و هر که سخن خواص را با عوام گوید
 مکافات و سزا این باشد سخن محقق را محقق باید شنید چنانکه مردمان در مثل مسیحا
 که رستم را در خوشن باید کشید و نیز فرموده اند که هر سخن را که محققان از سر این گویند که را
 باور باشد جز آنکه رقم کفر و زندقی برایشان کشند پس هیچ بازان نیست که این سخنان
 را پیش هر کس نگوئی تا اینکه جان خویش و دین مردمان بر باد نهدی نقل است که عبد الله
 بن عباس رضی الله عنهما فرموده اند که اگر این آیه کریمه ان ربکم الله الذی خلق السموات
 والارض فی سنته ایام ثم استوی علی عرش را تشبیه کنم مردمان مرا جرم میکنند
 و نیز فرموده اند که از برائے ملوک بائے مجازی هر یک نظاره گاه است و نظاره گاه ملوک
 حقیقی و بائے دوستان اوست و هر ول که نظاره گاه حق شود نور فضل او فرین گردد
 و چنان شود که هزار بار بهتر و روشن از آینه ز دوده گردد و از گرد و غبار سفت شود
 و رنگ حق گیرد کما قال الله تعالی صبغة الله و من احسن من الله صبغة و نحن
 له عبدون چون قلب مومن رنگ حق گرفت و لباس رضا پوشید همگی آن بود
 که او خواهد چنانکه در خیر آن که انما مطیع من اطاعنی چون چنین باشد هر گاه که

حق تعالیٰ دروے نگر و بیچ نپسند کر خود را پس قلب مؤمن میان عارف و معروف
آئینہ باشد چنانکہ خیر ہم باین ناطق است کہ المؤمن مرات المؤمن تو مؤمن و او
مؤمن چون از آئینہ گرد و غبار زدوده شود در پختن آنہ غیب بروے کشاود آید و
ہر چہ وارد ازوے در بیخ نذر کہ صلاح و سے داشتہ باشد و ہر چہ دیدنی است
ویدہ شود و ہر چہ شنوونی است شنوودہ شود و ہر چہ گفتنی است گفتہ شود تا کار بجا
کہ از ازل تا بابد ہر چہ آرزو کنند اورا بسند چنانکہ ازوے در بیخ نکند و نیز فرمودہ
اند کہ قومے کہ مسافران ازل اند چون بدستند کہ چون مے کنند و در روش آگامی
دارند فلک و زیر قدم ایشان آید و نگاہ در آسایش وقت ایشان و مژندہ کس را
یا ایشان و نہ ایشان را با کس کارے بود و چون بدستند کہ ماہ بخود آیدیم و نہ بخود شیم
و در اجناس خلق نظر کردند و دستند کہ ہر چہ جان داشت او دادہ بود و ہر چہ زبان
داشت او دادہ بود و ہر چہ نور داشت او نورانی کرد و ہر چہ رنگ داشت او رنگین
نمودہ و ہر چہ بود از آن او بود و ہر چہ دیدند و شنیدند بر آن ایچ داوری نکردند بعد ندا
در ملکوت در وادند کہ الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون و ہمہ گی
این جہانیان را کہ از اول تا آخر آفرید از بہر این طایفہ آفرید تا ایشان بدنیاد آیدند
و مشاہدہ صنع اوکت عدد و شکر نعمت باقی را بگذارند کہ ایشان جز ببقای او بدیگر چیزے
سرفرو دنیا و رند و این کہ خدا تعالیٰ در آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم نازل نمود کہ فاذا غ
البصر و ما طلغ و چون نوبت اصحاب کعب آمد فرمود کہ لو اطلعت علیہم لولیت
منہم فوارا و ملکت منہم رعبا ازان بود کہ ایشان تعبیه کہ و نفخت فیہ من روحی
درشتند و آن کلب شان کہ از ایشان بہرہ گرفتہ بود چون نوبت او رسید فرمود
کہ و کلبہم باسط ذرا عید یا الوصید اگر سخنی را ازینجا بالاتر برم بر ایمان قومے
بجان خویش مے ترسم و من خود انکے بجان خود ترسم اما کسلنے باشند کہ اگر

اگر این سخن را بگویند از جان خود تیر سسند و اما بچندش تعالی گمارا قبلے داده اند کہ ہم و اسید
خلق را دروے راه نداده اند و اگر راه ہم دہند بفرمان اوست و نیز فرمودہ اند کہ حضرت
حق سبحانہ و تعالی را بندگانے و دوستانے اند کہ چنین عقیدہ دارند کہ از جملہ دنیا و مافیہا
مقصود ایشان اند و دیگران ہمگی طفیلی اند۔ و نیز فرمودہ اند کہ اگر دوستی از دوستان
خدا تعالی بشہرے یا تقویہ یا تقوے بگذرود کہ ایشان در محنت یا شند و بگوشہ چشم
نظری در ایشان بیند خواہ نظر حقیقی باشد خواہ مجازی چندان تاثیر بخشد کہ عبادت
ہزار عابد و عالم و قراہت ہا ٹکنند و توقیاس ازین یک سخن بردار و در قضیہ لوط علیہ السلام
باید نگریست تا از حقیقت آن چیزے بدانی کہ چون ایشان را فرمان عذاب آمد از بسکہ
جفا کردہ بودند لوط علیہ السلام را چندان صبر نمود کہ صبح طلوع کند و عذاب در رسد
چنانکہ فرمود کہ ایس الصیم بقریب و چون وقت عذاب آمد خدا تعالی اجل شانہ لوط
علیہ السلام را فرمان داد کہ بھرابی دو دختر نمود از میان قوم خود بیرون شود اورا فرمود کہ
ولا یلنت منکم احدًا تو و دختران تو بطرف بیچ کس از ایشان ننگرید کہ مبادا رحم
یکے از ایشان بقلب شما یان در آید و مرا رحم آید کہ از بہتہ رحم شما ایشان را عذاب کنم
و در آخر شما پیشیان شوید و نیز فرمودہ اند کہ تا یکے از دوستان خدا عزوجل بر زمین
باشد خدا تعالی ازین سبب بلا را از زمین میگرداند و رحمت ما میفرستد و زراعت
پرورش میخورند و باران رحمت فرودے آید کہ خلق در ظل دولت شان مے باشند
و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ اند کہ اگر من طریق و حالت
شان را چنان شرح دہم کہ خلایق ہمگی آرزو کنند کہ کاشکے خاک راہ بودے تا آن گروہ
بران راہ فرستند لیکن با این بخیال آن سخنان نتوان گفت و این نازکان ماران
باز نتوانند شیدا تا از بہر این اطفال زبان قلم در میکشند و اگر نہ جائے اینها و صد ماخذ
اینہاست و در خیر آمدہ است کہ چون یکے ازین قوم در پل صراط رسد زبانہ او آواز

وہ کہ جبر یا مومن فان نورک اطفاء ہتی ترجمہ اس اینکہ اسے مومن بگذر کہ
 نور قلب تو حرارت سینہ تو آتش و وزخ را فروت نشانند و این سخن از ان سخنان
 ست کہ حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ کاد الفقر ان یکون کفراً
 ہر کہ یا ستر این معنی واقع نشود مناظرہ باشد کہ اورا بگفتہ شد اما پاس شد کہ کہ
 گوید کہ این سخنان را مگونی کہ مردمان در کفر افتند و بدین کوچہ در نیابند جو اسباب
 ایشان ست کہ ہم چنانکہ بہترین ہمہ کار ہا قول لا الہ الا اللہ ست اگر در اول
 این کلمہ کہ لا الہ باشد یعنی تا خود چہ میگوئی جز کفر دیگر چہیے روسے نماید و چون
 صبر کنی و مگونی الا اللہ ایمان روسے نماید کار سہ خدا تعالی ہر چہ با توحید قرین باشد
 اول کفر نماید اما آخر ان ایمان توحید واجب باشد و نیز فرمودہ اند کہ در راہ نہایت
 از دو کار کی باید کرد تا اینکہ مردمان مرد گردند و ہمہ کجا کہ مردان در گاہ مردان را با بیاد
 در عقب ایشان بیاید رفت تا ازین بیکی پیش آید عازین بانہر یا شی کہ مر گاہ و عجب
 مردان حقیقی رفتی یا تراب خود میکشند یا خود را در کار تو سے افگند و مثل این گفتہ چون
 سنگ مقناطیس ست کہ او در ہر جا آہن بیاید اورا بچو و کشد و مرد چون در ہر جا بوی
 کار سے بیسند کہ ان بسے رضا آید اورا بچو و کشد تا ہمہ نقش او بنین رضا گرد
 و دیگر آنکہ مثل شان بدون ابر رحمت ست کہ ایمان رحمت روسے تہیبہ می باشد
 خواہ خواہ بند و خواہ نخواہ بند و رجا کہ بر نہ یابد ان رحمت از وجود شان سے بار
 و کسے کہ این رحمت باوسے پیوند دارد اگر خواہد کہ فارغ نشید نتواند نشد
 و اگر خواہد کہ طاعت نکند نتواند کہ شکند و اگر خواہد کہ مردمان اورا تہیبہ
 کرد زیرا کہ این سلطان ظاہر ست این آفتاب تابان و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ است کہ السلطان ظل اللہ فی الارض بادی الیہ کل مظلوم آفتاب
 و سایہ پنهان نباشد سایہ سدھان و ہر کجا پیدا باشد اما ایشان قومی باشند

لذین احسنوا الحسنی و زیاده را صدق کنند و وجوهی بومضنا ناظره الی
ربها ناظره بتفاضل آید آنجا دست دراز از پے قدر پیدا آید و نیز حضرت شیخ الاسلام
قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ جملہ خلق را از حساب بیم کنند اما حساب این قوم نہ چنان
ست کہ تو بے پنداری زیر آکہ در قیامت حساب ایشان فخر قیامت خواهد بود تو
اسے دل بکوش تا دوست بطناب سراپردہ دولتیکے از عزیزان در گاہ حضرت
الہ زنی کہ ہر کہ عزیزے را از اولیاء اللہ تعالیٰ دوست دارد اندر دو جهان عزیز گردد

کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اراد عن الدارین فلیحیپ فی اللہ
و نیز فرمودہ اند کہ در ویش محقق تاصیح بریک پہلو بچسپد وقاری کہ تا یا مداد نماز گزار و بچند
تعالیٰ کہ خواب آن در ویش محقق از نماز آن قاری شب خیز فاضل ترست و نیز فرمود
اند کہ از اسرار حق یک سرا بدراندا و در ہمہ عمر او پسندہ باشد زیرا کہ این اند از خزانه من

و دوست و نہ از خزانه وی چیزے کم خواهد شد و نیز حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس
اللہ سرہ فرمودہ اند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ارادہ نمود کہ چیزے بخاصان در گاہ خود
نماید تا ایشان را معلوم شود کہ او را در کار تا تعجیل نیست لهذا پیش از ظہور آدم علیہ السلام
ہفتاد ہزار شہرستان پر سپندانہ آفرید و مرغے را نیز آفرید و او را گفت کہ اینہار روزی
کوست چون اینہار ابا تمام خوردے اہل تو میرسد مرغ گفت اینہا کے تمام خواهد شد
اہل من رسد و خورد تا اینکہ دانماروسے یکم شدن آورد او گفت آہ کہ اہل من خواهد رسید
ہمہ ازان دانہ خوردن را کم کر دتا چنان شد کہ دساہ یکدانے خورد و آخر ہم چنان شد کہ در
لئے یکدانہ می خورد تا اینکہ ہلکی را تمام خورد و اجلس بسر رسید و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ

تعالیٰ تعجیل بنود زیر آکہ او صبور و احکم الحاکمین است

باب دوا زہم در بیان عشق و محبت

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ اگر میخوای ای یکد از عشق

چیز کے پرفانی ویرن اخبار تامل کن تا بدانی کہ ایشان کہ اند و در چه مقام می باشد
 آیات عمد از امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہما روایت کرده اند کہ قال قال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اللہ تعالیٰ اذا کان الغالب علی عبدک الاشغال
 فی حجات نعیمه و لذاته فی ذکری عشقتی و عشقتہ و لزمنی و لزمته مرصفت
 الحجاب فیما بینی و بینک مثلاً فیما بین عینبہ لایسہ اذا سمی لنا من عتی
 اولئک الابداء حقاً کلام کلهم الانبیاء اولئک الذین اذا دل بامل
 الارض عقوبۃ او عذاباً صوفت بهم ترجمہ اینست کہ حسین بن علی رضی اللہ عنہما ان
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روایت میکند کہ خدا تعالیٰ سے فرماید کہ چون نیاپ شود بر بندہ
 سوسن شغولی من او از ہمہ اخبار بر سر و بسوسن آید و من ہم ز خود رالات و نعمت او
 کردم تا ایامیکہ او عاشق من گردد و من عاشق او یعنی آن دو کسے کہ درازل بوسے نہادہ
 بودیم حالاً آشکارا گردیم و چشم باطن او را کشادہ کنیم تا انسریداند و بروارم آن حجاب
 را کہ درین من و اوست تا چنین گردد کہ گوئی من در نزداریم و او در نزد من و او برگز از
 من غافل نہ گردد چنانکہ دیگر مردمان غافل میشوند و ایشان ابدالان اند و ایشان اند
 کہ سخن ایشان سخن پیمبرین است و ایشان کسانے اند کہ من خداوند قادرم چون بابل
 زمین ارادہ نما ہے نمودم بہر کت ایشان از بالائے اهل زمین میگردد انم حضرت
 شیخ الاسلام قدس سرہ فرمودہ اند کہ ہر کس کہ را عاشق خوانی و ہر یو بودہ را عاشق
 ندانی و بر عشق و عاشقان و اوری سخن کہ از بار دو جہانے را بطرف خود راہ میدھی
 اکوون کسی کہ در عشق مخلوقے بود چون آن عشق را پہنان کند و بر آن صبر نماید
 و ببرد و شہید شد و اگر در عشق و محبت خالق بیری برین کہ چون باشد و در چه
 و مقام او چون است و در خبر آن کہ المرء مع من احب خدا تعالیٰ بت پرستان
 را از بت جدا کند پس عاشقان و محبان خود را از خود کے جدا کند و بار خدا را اگر جدا

کنی و اکرم الکریم و ارحم الراحمین توفی و فرمودہ کہ ومن اوفیٰ بعهده من اللہ
 بحق آنکہ اوفیٰ و اکرم توفیٰ و بحق لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ یا حی یا قیوم یا ارحم
 الراحمین کہ ما را از خود جدا کنی و بر این امید میگرم و گاہے مے ناظم امیدم رہنم
 آخر بدون چیزے نباشد بلایت خورشید ز نور خویش عاقل گردد۔ آخر روز سعاد
 حاصل گردد و در ہر جا کہ دوست باشد پیوستہ دل آنجا باشد مگر کہ دل او در ہند
 دوستان حق باشد پیوستہ با ایشان باشد کہ مرچہ گوید از وسے گوید و سرچہ بیند
 اورا بیند و نیز فرمودہ اند کہ در خیر آمد کہ الحق خود را و غیرت نتیجہ محبت است ہر کس
 را کہ پاکسے محبت است و در آن محبت غیرت نباشد آن دوستی اصلی نہاد و این
 دوستان خدا پر سر کو ہے یا شنید یا بر سر را ہے و ہچکس ایشان را نداند مگر آنکہ ایشان
 یکدیگر را پیدا مند اول باید دوستی کہ تا کسے بر چیزے یک دل شایقہ نبودہ باشد او ہرگز راہ
 طرف دوستان خدا تعالیٰ را نہ اند کہ این کار بوجہ محبت و ہر کس دین طریق راہ بند
 حضرت شیخ الاسلام احمد جاہ قدس اللہ وجہ الخیرین فرمودہ اند کہ پیش تر از تو یہ است
 ہر ادوار اقصیٰ پیش آمد یکے آنکہ در ابتدا سے پانزدہ سالہ گی مارہوس کبک گرفتہن امانا
 و کبک را بسیار دوست داشتیم و دیگر آنکہ چون بزرگ تر شدیم ہوس نغز او جہاد در زمین
 افتاد و ما در و پید و اقربا بدین امر رضائے دادند و بسیار میگفتند و آن گریہ و زاری نشان
 هیچ بقلب من تاثیر نمی بخشید چون مے اندیشیدیم کہ در غیبت من کبکان من صنایع
 مے شوند و در زمان غیبت من کس آہنا را تیمار نمی کند آن عزم من بدل شد و ترک
 رضائے پدر و مادر و خویش و اقربا و سبب و قبیل و خان و خان عزم مرا بدل نگردانند
 و مے توانسم کہ این بجلی را ترک نیام اما تمکاتی کبکان را تو نسیم و گفتیم کہ دوستی این
 کبکان مرا از غزوہ باز داشت و چون ازین سفر باز افتادم و لم در جد غیال سرچہ شایقہ
 مبتلا شد و دوستی او بجائے کشیدہ ہمراہ از ہمہ کار باہار گرفت و قریب صت سال

این راز را تھان دہشتم بعد عشق بر من ملیہ کرو چنانکہ مدت پنج سال در دوستی آن
 مستورہ بماندم شبے در خواب بودم از خواب برخاستم و چندان بگریستم کہ مدہوش مستدم
 بعد گفتم درینا آنکہ دوستی وے از قلب من کم شد کہ در خواب رفتم و درین پنج سال یک
 نفس بدون وے تروم و ہر کہ را از کوچہ و محلہ او دیدم بگی را دوستی با بجای می آوردم
 تا حتی کہ روی از جہت او می شستم و جامہ را از ہر او می پوشیدم و سخاوت از ہر او می کردم
 و ہر وہمان نکر ہما بجای می آوردم با امید آنکہ کسی بہ نزد او گوید کہ احمد سرہ جوانی است
 و در نماز بقیہ دل من او بود و در سفر و حضر و خلا و ملاجز خیال او دیگر چیز کے نے دیدم و ہر گاہ
 آواز او کیوش من میر رسید گوش من در بالائے ہفت اعضائے من فخر می کرد و در شب کہ
 مردمان می خفتند من بگرد می لرزیدم او چون پاسبانان پاسبانے می کردم لہذا بدانستہ کہ کار
 دوستان خدای چہ رنگ دارد و ہر کہ را چنین سرافتاوی پیش نیامدہ باشد او ہرگز
 از دوستی و لذت او خیر ندارد و چون من درین راہ قدم نہاوم ہر گاہ نفس با من
 منازعت آمدے و گفتم کہ این چلیست کہ در سر انداختہ من از برائے او میگفتم کہ این آن
 است کہ مرا از ہر یک نے چندین چشم برافنگہ دہشتی و ہر گاہ کسی چنین معشوقہ کوشتہ باشد
 چہرہ او کسان دیگر نہ کرد اگر خدای را از ان مستون بہ نزد تو قدر کمتر است این کفر مطلق بہش
 و از نو باید تجدید ایمان کنی لہذا این نفس آثارہ بدین حجت بدست من در ماند و تن در کار
 حق در دوزیر کہ استطاعت نہ داشت کہ بکفر اقرار دہد حضرت شیخ الاسلام قدس اہد
 سرہ فرمودہ اند کہ ہر کس ہوای او کشتہ نیست و عقل امیر وے نباشد و معرفت او با محبت
 قرین نبود باید کہ او از عشق سخن نگوید کہ این از برائے او بہتر است عہد اتھین عباس رضی اہد
 عنہما از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روایت میکنند کہ فرمودند من عشق فحمت و کفرت
 ثمرات یموت شہید یعنی ہر کہ در بند عشق بستہ آید و خود را از حرام صیانت کند و
 این را پوشیدہ دارد بعد از ان فوت شود و شہید فوت میشود حضرت شیخ الاسلام قدس

الدسره از حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ روایت میکند که از خاندان نبوت مسج
 مرغی ثابت قدم تراز ایشان رضی اللہ عنہ پرواز نمود و از ایشان پرسیدند که صا العشق
 فرمودند که العشق جنون الطی لیس عذوم و لا مد و ح و نیز فرموده اند که کمال
 عشق و قیل با هم جمع نباشد زیرا که عشق آن وقت باشد که محبت در عقل تصرف کند
 و چون عقل کمال داشته باشد محبت قادر نیست که در وی تصرف کند و از اینجاست
 که علماء و فقہار و کسانے را که عقل تمام تر باشد عشق کمتر آید و هر گاه محبت بر عقل سبقت
 گرفت و زیاده آمد نگاه او را عشق خوانند و کمال محبت با کمال عقل از وجه عشق زیاده
 وارد و این دو خاصیت که کمال عقل و کمال محبت است خاصه هر دو که نجات صلی اللہ
 علیہ وسلم بود و کمال خلقت حضرت خلیل الرحمن صلوات و سلامه علیہ را و کمال محبت
 موسی صلوات و سلامه را و نیز فرموده اند که عشق آن باشد که هیچ شئی در آن تصرف نکند
 و اگر هر چه در آن تصرف کند عشق نباشد اللهم کا تحو منا من برکاتہ

باب ستردهم در بیان اخصاص حضرت شیخ الاسلام احمد حاکم بن عبد العزیز

فرموده اند که ذاکران خدا تعالی او قسم اند قستی خواندن ایشان حدای سیوانه ایشان خوانند
 و زنده مطیع باشد که ما در خود را میخوانند که او از بهر صحت خویش میخواهد چون ما در سیوه یا چیز
 بدست او دهد او خود برود و بگیرد و ما در را در باقی کارها کند او وقتے چندان با ما شد که اگر
 هر چند ما در را دوست ندارد اگر ما در صد سیوه رنگا رنگ بذات او دهد و خواهد که ما در از
 نووے دور تر شود او با ننگ و فریاد بر آورد و بی وے آرام نگیرد و اگر ما در صد بار در
 زمین نهد و جفا نکند او دوست از دامن ما در بردارد و تا صین که ما در اعدا بر ندارد
 در کنار خود نهد او آرام نگیرد و یاد کنندگان حق هم این چنین باشند قستی در
 عباد و عبادات و روزه و فضایل آید از جهت نجات دوزخ و بهره از جنت و در جنت

و حور و قصور و این نوع عزیزان باشند زیرا که اغلب فضائل آن است که در طلب
 پاشت و شام و دستار و پیرا بن باشند آنانکه در بند حشمت و جاهد اند ما آن عزیزانیک
 خدایتعالی آنها را بدوستی گرفته باشد اگر تمام نعمت های بهشت را بر یکی از ایشان عرض
 کند خدا و بطرف او منگردد و سر جز بقائے حق لا یخلف پیکر چپیکر سر فرزند نیا و روم چه
 آن فرزند کے کہ ما در را از بہر میوه نخواهد و میگوید کہ مقصود من لقائے توست حضرت شیخ
 الاسلام قدس المدبرہ فرمودہ اند کہ کار بہشت بالائے گیر و بلکہ باخلاص بالائی گیر و بانکہ
 حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ میفرماید کہ الا الذین تابوا و اصدلحو و اعتصموا باللہ حاصل
 دینہم فاولئک مع المؤمنین مصیبت باخلاص ہزار بار بہتر از عبادت ریائی زیرا کہ
 از عبادت ریائی بکے نفاق سے آید و از مصیبت باخلاص بکے توبہ حضرت شیخ الاسلام
 قدس المدبرہ فرمودہ اند کہ آن قومیکہ باخلاص اند خدایتعالیٰ مثل شان در کتاب کہ
 خود ذکر نمود کہ الم ترکیف ضرب اللہ مثلاً کلمۃ طیبۃ کثیرۃ قویۃ بینه اصلہا ثابۃ
 و فرعہا فی الشہادۃ و ایشان آن قوم اند کہ چون توحید از زبان شان بر آید رنگ اخلاص
 وارد و رکاب صدق و لجام تغویض و سر عین عبادت و غاشبہ فراخت و پرتی بہت
 و نور خورشید معرفت وارد چون آن نور خورشید معرفت کہ آن پر تو آتش محبت
 از قلب آن مؤمن عارض موند بر آید نہ بارش تا بد و نہ با سدا و نہ بر فضا و نہ بر
 و نہ بر زمین و نہ بر لوج و نہ با قلم و نہ با فلک و نہ با ملک و نہ پہنچ مخلوق و بگر از ول عارض
 شخص ہر گز کہ بر آید بر معرفت تا بد معرفت آن را بلطف کرم خویش عزیز گرداند و نخل
 رہنا پاشا و پوسیم وصل خویش او را سطر گرداند فہلہ تعالیٰ اصلہا ثابت و فرہم
 فی السماء بنج آن و رول عارف باشد و شلت آن در سر پرودہ جلال و دایم از
 فضل و کرم آب حیات بخورد و از قدح محبت شراب سے نوشد و خبرے با سر عارف بر
 ہم چنانکہ چون درخت آب گیر و از بیخ آب را بشلخ رساند و میوه ہائے درخت تر و تاز

نیز چنان باشد و هر درختی که بینی همگی آب را از بیخ بشلخ افکند مگر درخت خرما که او
 را از شلخ به بیخ افکند درخت معرفت نیز این چنین باشد که معرفت نورست و محبت
 دل سوخته نار محبت ازل است و چون نار محبت در سوخته ازل افتد آنگاه چنان شود
 بی صفت متصف گردد که خدایتعالی در محکم کتاب خویش ذکر نموده که ولو تمسسه نار
 لی نور یهدی اللہ لنورہ من یشاء اما این نور و آن نار را بهر کس که خواهند و آن
 برای اوست و مہند قال اللہ تعالی و کافوا حق بہا و اہلہا و اما اناتکہ نا اہل باشند
 تا آسمان و زمین را بسجده بہ پیمانید یک تا فرمائی دعا و از نهادہ عبادت او بر آورند
 بد برو کہ تو اہل این کاریستی و آنجا کہ فضل از لی بود و اہلیت این حال را داشتند
 حرمت کہ سحر فرعون از برائے موسی علیہ السلام گرفتند ہمہ سحر و ضلالت ایشان
 تبدیل شد و ایشان را سرور و سالار ہمگی شہدار عالم گردانیدند تا اینکه عالمسینان
 کہ خدایتعالی از عبادت غایبان بے نیازست و اورا بعبادت نتوان یافت و یکذره
 ست و نیاز کہ گنہ گاران از سر سوز و نیاز و حرم بدرگاہ او آورند بہترست از ہمہ عبادت
 بہ تبرک و پنداشت کہ بجا آورده اند و خواهند آورد و معصیت با اخلاص بہتر از عبادت بیانی
 است شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ کار سے کہ از براستہ خدا باشد چنان است
 کہ سیار یکدانہ تخم رزد آلود زمین افکند کہ آن موضع جائے آن تخم باشد مگر کہ
 درختی بر آید و چہ قدر بار و ہد و یا شد کہ صد سال یا دو صد سال بماند و هیچ
 حساب آن نتواند کرد و اما آن دانہ تخم را کہ در خانہ انبار کنند ہرگز از وسع
 بزرگے فرود نیرا کہ اورا در موضع از نہادہ اند کسانے باشند کہ کارهای بسیار
 بزرگ خورد نیرا کہ چنان مے کنند کہ نئے پاید کرد و کسانے باشند کہ چون دانہ
 او بیفتد چندان شلخ و برگ کند کہ جہانے در سایہ او نشینند و از وسع میوہ
 خدایتعالی با اخلاص باید و تخم را در جایگاہ او پاید انداخت تا بزبان نبفتد

قال اللہ تعالی
 حکایت غم
 قالوا یا موسی
 انا ان تلقی
 و اما ان یکون
 نحن الملقون
 و این گفتند
 بطریق است
 بود اورا

حضرت شیخ الاسلام قدس المدبرہ فرمودہ اند کہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ چندین نقطہ
 و غایبہا نمودند کہ کس قدرت نہ داشت و بیچ بران مرتب نشد و علی رضی اللہ عنہ کہ سہ قرص
 جوین دادند و ہر چند کہ ہر دو از بہر خدا اینتعالی بود و با احتیاط بود اما حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ از سستی و پیدائی دادند و علی رضی اللہ عنہ از سستی
 دادند۔ مگر کہ خدا اینتعالی آن صدقہ علی رضی اللہ عنہ را چہ جلوہ داد و چہ آیت ما در شان
 او فرستاد و رہمہ جایہا اویم مے پروراند و رنج آن مے کشند چون نسیم طایف بر آن
 نوزد اویم یا شد نہ اویم طایفی آگاہ باش کہ کار وہ سستمان اور نگ عنایت از دل
 آن رنگ بیچ رنگے برابری نکند و بیچ چیز بیان نرسد اللهم لا تحرمنا من برکاتہم

باب چھٹا ہم و بر بیان توکل و رضا بون قسمت

حضرت شیخ الاسلام قدس المدبرہ فرمودہ اند کہ ہر کہ با خدا اینتعالی توکل نذارد از دائرہ موت
 نیست و ہر کہ خداوندی اورا بیک لب نان شکر نذارد بیک لب نان مے ارزد و ہر کہ خداوندی
 اورا بیک لب نان شکر بجائے آور د و رہمہ خیرات ما بردی او کشادہ شدہ و نہ
 مؤمنی را شود صحیح کرد و دوستی حق تعالی و دوستی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ
 و جملہ انبیاء و ملائکہ و مؤمنان اورا صحیح آمد و ابلیس از وسے نفور شد و دنیا خادم او گرد
 و اہل دنیا چشم او شدند و مرغ و ماہی و فلک و سمک در تحت قدم او آمدند و پادشاہان
 و رہنما خواطر او گردیدند لکہ او بے زوال و دنیا کے او پر کمال و عیش او از ہمہ آفت ماو کہ
 ہر چہ بوسند رختدیمہ عطا کے اوست اگر نعمت رست از دست و اگر شدت رست از
 اگر جفا کند رست و اگر عطا دہد رست و اگر بیماری و اگر مرگ دہد رست و اگر شقاوت
 دہد رست و اگر سعادت و اگر شقاوت دہد نیز رست و اگر خذلان دہد حکم او سزا
 و اگر توفیق و احسان دہد فضل وجود اوست اگر بدوزخ برداوست و اگر در بہشت برداوست

دست و توکل اورے لایوت عطا و صلاح باشد کہ اصل بندگی این است حضرت شیخ
 الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ قسمت و اجل بجائے خویش اندبھی و عمل و خیر و شر
 بیش کم و بیش و پس نکر و چنانکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ الرزق مقسوم
 مفروض و هو ات لا ین آدم علی ای سیر و سار و لیس تقوی متقی زانداة و لاجوم فاجو
 و مر کسے کہ باین ایمان ندر و درین ہمراہ اللہ ایے کہ منافقے بود ہمراہ باشد رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم عبد اللہ را فرمودند کہ اعلیٰ کلمات حفظ اللہ یحفظک حفظ اللہ نجده
 اقامت فاذا سالت فاسئل اللہ فاذا استعنت فاستعن من اللہ فلوان الا فاعلم

ان ینفعوک لم ینفعوک الا لبتی کتب اللہ لک ولو اجتمعوا علی ان یضرک و لک ینضرک
 لبتی الا ما کتب اللہ لک طویب الصحف و جف القلم بیت کاری ہمہ درازن پرورد
 اند قدرے ہمہ ہرچہ بود شناختہ اند + امروز توقعی در انداختہ اند + فر و اہمہ آن کتند
 لہ وے ساختہ اند و فرودوسی کہ یکے از حکمائے امت بودہ است ازین گفتہ او بسیار خوش
 اند کہ گفتہ است - جہان را چہ سازی کہ خود ساختہ است - جہا ندر زمین کار پر داختہ است
 در کار خدا یتعالی جہد راہ ندارد و اما فضل اورا ہم منکر نباید بود و قیاس از انبیا و ورسل
 باید گرفت کہ نبوت ایشان بیشتر از ایشان مقدر بودہ چنانچہ از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

سوال کروند کہ یا رسول اللہ منی کنت نبیا قال کنت نبیا و ادم بین الماء و الطین
 ہر کاری کہ روے مے آوری باید کہ از خیر بشکر مشغول باشی و از شر بتوبہ زیر آ کہ رنج بیج
 من ضائع نیست و نخواہد بود

باب پانزوم در بیان قناعت و شکر

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ ہمہ کس را بہشت در آن جہات
 پیدہ ہند و مرقانے را در ہر دو جہان چنانچہ حق تعالی مے فرماید و لمن خاف مقام ربہ
 جنتان و نیز فرمودہ اند کہ ہر کہ اورا قلب متانے و اوند نشور ولایت سعادت و جہان

یہ نام سے ارزانی و ہشتند و بلا ہائے دو جہانی را ازوے باز داشتند و از طرف خدا
 سزا و درگمیت شد و قلب وے از طرف حق تعالی بیچ خواہ بے نصیب نہرید و نیز حضرت شیخ
 الاسلام فرمودہ اند کہ در کار خدا تعالی بیچ قناعت نشاید زیرا کہ حق تعالی فرمودہ است کہ و
 اعبدوا ربکم حق یا نزلت البقین بلکہ اینکہ ہر گاہ کہے در ہر روز براہ خدا تعالی چیزے اضافہ نہ
 اوزیان کار باشد کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من استوی یوماً فهو مغفل
 و من لم یکن فی الزیادۃ فهو فی النقصان و من کان غداً شراً من امس فهو ملعون
 راہ ہدی و صدق آنست کہ قناعت کنندہ در دنیا مجاہدت نماید بختہ دین انگاہ قانع
 خفیہ نباشد و نیز حضرت شیخ الاسلام فرمودہ اند کہ قانع بر حقیقت آنکس باشد کہ
 بجان و دل از خلق و از دنیا فارغ باشد و نظر او باطن بکار حق مشغول بود و اگر جنبہ
 بود کاپلی باشد و کسی است کہ نہ کار این جہان و نہ کار آن جہان کند کما قال رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ یبغض فی العجب الفارغ من العمل الدنیا و الاخرۃ و نیز
 اند کہ شاکر آن کس است کہ ہر چہ از طرف خدا تعالی بوسے رسد او با استقبال رود و بدان سبب
 خدا تعالی را حمد و ثنا گرید حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سو فرمودہ اند کہ از عبد اللہ بن عمر
 رضی اللہ عنہما منقول شدہ کہ الشکر هو الطامعہ بجمیع الجوارح لرب الخلاق فی اللہ
 و العلابینہ و نیز فرمودہ اند کہ شاکر حقیقی آن است کہ ہر چہ ما را بران صبر باید کرد او شکر بگوید
 آورد زیرا کہ یا بان در بلا و سخت صبر میکنیم و آنچه کہ ما اورا بلائیں خو اینم او نعمت است زیرا کہ نعمت
 آنست کہ دروے بیم و عتاب و حساب نہو پس گرسنگی و برہنگی و تنہیستی و دولت
 خواری و بیخ و محنت ہر یکے ازینہا نعمت است و ہر چند تمام تر باشد بحساب ترست
 و بے عتاب تر و از پیغمبران سلوۃ اللہ و سلامہ علیہم بیچ کس را القدر بلا نہو کہ نوح علیہ
 را بود و ازین سبب خدائے تعالی ازوے شکر یاد نہو کہ فرمودہ اند کہ کان عبد اشکر
 و نیز فرمودہ اند کہ اینہو فضل و کرم کہ در بارہ ما بجائے آوردہ اگر ما شکر نعمت ہای او نہ

تو میکہ خدا تعالیٰ ایشان را شکایت نموده کفران نعمت بیشتر عمل کرده باشیم که و کما
 قدر و اللہ الحق قدره و آنها از دست درشناختن نعمت با فارغ بوده اند اما مایان
 که قائلیم اینکہ قدر نعمت میسر دانیم باید کہ این دعوی را معنی باشد من بسیار تامل نمودم
 کہ قدر خداوندی اورا چون شناسم لهذا ہر چند نگریستم بجز معجز و بیچارگی و بضعف خود
 اقرار دادن و بر سر کوفی نیستی ایستادن و در وجود خود نگریستن کہ ما را بے علم و غور
 و بے عون و معرفت ما و بے شفاعت بیچ شفیعی در وجود آورد و بصر اے ربوبیت
 در کشید و ہمہ گی اجناس خلق را درین صحرای جمع کرد و در بزم خزان جو خود را باز کرد
 و لطف و کرم خود را در پیش علم و حکمت و مشیت خود برداشت و بنظر فضل و رحمت
 خود در آن نظر کرد و ہر گوہرے کہ از آن غنیز تر و شریف تر نبود آہستہ آہستہ پار کرد و در
 نور ہدایت و نبوت و عزت محمد صلی اللہ علیہ وسلم تعجیب نمود و اورا چند ہزار سال
 در میان دریائے عزت خود مے گردانید تا بر آن نور حروف کہ مقصود آن ہشرد ہزار
 عالم بود خستم گردانید و ندا بعالم در داد کہ او خاتم النبیین است و کنتم خیر امت
 اخرجت للناس را بہمراہی و کَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَاحِمًا اِن
 آوازہ را بہم عالم در داد و ہمہ آفریدہ گان رسانیدند کہ ان الذین سبقت لہم
 مِنَ الْخَيْرِ اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ شمایان را چندین انعام و اعزاز و اکرام
 نمود و شمایان بنخبہ اید و نیز فرمودہ اند کہ الہی در میدان بسیار جولان کردہ ام و در
 باب بسیار تامل نمودہ ام در بجائے آوردن شکر این نعمت خود را سخت غابرو بیخوش
 و ناچیز یافتہ ام و اگر تمام خلق روے زمین مریار گردند تا اینکہ شکر یکے را از ہم
 نغمائے تو کہ شامل حال من ست بگذارند ہمہ گی عاجز آیند و از ہزار یکے گنتہ شود پس
 بیچ بہتر ازین نیست کہ بجز خویش مقرا یم کہ نہ شکر کم در سزائے نغمائے تو ست و
 نہ خدمت فرخورد خلعت تو و نہ ذکر مفر خور منت تو و نہ کاظم لایق محبت تو ہر چند

درین مشورہ بنی شکر و بیخوشی است + ہمان دل خود را از تامل کم کرد - احسان حق انور ای ... کہ با حق من زبان شکر و حمد و ثناء
 درین مشورہ بنی شکر و بیخوشی است + ہمان دل خود را از تامل کم کرد - احسان حق انور ای ... کہ با حق من زبان شکر و حمد و ثناء

از تقوی سوال کردند فرمودند کہ التقوی اربع خصال الاول خوف من الجلیل و
العقل بالتزلیل والقناعة بالقلیل والاستعداد لیوم الرحیل و نیز فرمودہ کہ زہد
سہ سے باشد اول زہد در دنیا و دوم زہد در خلق سوم زہد در خود و نیز فرمودہ اند کہ زہد از حرام
و شہت کسے را بود کہ او مومن مخلص باشد و اما زہد در حلال جزاہ ایماہ اللہ لیکرے را باشد
و ایشان سہ قوم اندیک قوم چنان باشند کہ سبب دنیا اگرچہ حلال باشد بہ نزد ایشان چون
مردارست و این مقام آخرتین و فروتین مقامات اولیاء خدای را ہے باشد و قوم دیگر
چنان باشند کہ دنیا ہی حلال بہ نزد ایشان چون آتش سوزان باشد و این مقام اوسط
شان است و قوم دیگر چنان است کہ دنیا ہی حلال بہ نزدشان چون ازوئی دمان است
چنانکہ ہر کہ را از دور بیند بخود کشد و تفصیل این در کتاب انیس الثانیین است حضرت
شیخ الاسلام فرمودہ اند کہ در ہر کس کہ این چہار علامت را بیایی اورا زہد توان گفت
اول آنکہ چون شیر شود کہ تمام نعمت نامی روی زمین را یکبار فری وادند او نہ شاد گرد و نہ غمگین
گرد و شکر کند و بگوید الحمد للہ کہ بگوینے ندادند تا اینکه قلب او را باحق غافل نہ کرد و زیرا کہ
ہر کہ دنیا را دوستمن ندارد و او را دور و عوی زہد صادق نیست و دوم آنکہ اگر مملکت ہمہ روز
زمین را در نزد او آو آو نہ و بگویند ہزار سال این مملکت را بنود ہمہ و یا تو بیج حساب نیست
این را دوست نترساری یا اینکه کسا نموت و حال شاہر شود و ہاں ترا قبض کرد اگر مملکت
و نیارا اختیار کرد و دور و عوی زہد صادق نیست و اگر تو مملکت سلیمان علیہ السلام را بحت
آوری و بگوئی کہ پس ازین معلوم ہے نشود کہ سلیمان علیہ السلام ہم را ہد شد و زیرا کہ او ملک
و نیارا اختیار کرد و ماے گویم کہ سلیمان علیہ السلام زہد بود و اما مملکت و نیارا اختیار
عقبے خواست زیرا کہ چون رب ہب لی منکارا بقت و بعد عیب اورا دید لہذا فرمود
کہ لا ینبغی لأحد من بعدی انک انت انور رب و این از عین شفقت بود سوم
آنکہ اگر ہمہ عذاب نامی و درخ را بر احدی ہائی بہشت اختیار نہ کند صادق نیست

چہاں آنگہ اگر فہمائے بہشت و حور و قصور و انہار و انجبار اور احاضر آورند و بگویند
 یک ساعت دل یا بہنا مشغول دار و از صلوات مناجات و ذکر حق یک ساعت
 قلب خویش را یا بہنا مشغول گردان اگر یک ساعت مشغول شود در دعویٰ زہد صادق
 نیست و نیز حضرت شیخ الاسلام فرمودہ اند کہ التقیار انعم دنیا راحت نیست و یہ نعم دنیا
 نازش نمیکند و از زیانہ فریاد دارند و از بیم دوزخ بہ خوف نیستند از بہشت مشت
 یک کشتہ دوزخ ایشان بجز لقا و رویت دیگر نہ و ہم ایشان بجز از قطعیت و فرقت دیگر نہ
 و اندک رضای شان در روضہ رضاست و غذای شان صدق و صفات شہر آب
 ایشان از چو بہار محبت است و ہمت شان بلند ترست از ہر چہ دوزخ اورت ایشان
 اولیٰ پر ہمیز از خود کنند انکہ لن تنالوا البر حتی تنفقوا خوانند و از ہر چہ
 کہ در ایشان فراق را لازم آورد خواہ باقی و خواہ فانی از خود بہ برترند و بر سر کوی
 بجز بہ تشہیدند و ہر چہ از خزانہ غیب بیرون آید از کنار شان گذر کند و ایشان در دگر
 شکر گردند کہ از برائے شان مقصود دیگرست و انتظار کار دیگرے دارند و اگر تمام
 اشیاء مملکت و این و عجایبات کونین و تمامی حور و غلمان بہشت و زبان کاران
 دوزخ جمع کردند و بخوابند کہ قلب شان را از نظارہ جمال و کمال او بگردانند قادر
 نشدند بہر با این قوم قنار نتوان کرد و قومیکہ قدم اول شان ترک دل جان و قدم دیگر ترک
 دوزخمان و قدم دیگر رضائے خداوند و یہمان باشد کہ راہ شان ازین سہ قدم بیش نیست
 کہ در قدم ہمارم مقصود رسد و دیگر ہمہ عالیان در بند رنگ و بوئے و گفتگوئے اند
 و ایشان در عین رضا با چنین قسمے کہ نتواند کہ ہمراہی کند چنانکہ در مثل گویند این بیت
 رہا کنی کہ عشق او کار تو نیست و اگر در تمام عمر خودیکے از ایشان چشم رضا بظرف
 کسے نہ کرد کار او بر آید اللهم ارزقنا رعمانک و صحبتہ ہذہ الطایفۃ بجز نیست
 محمد علی افضل الصلوٰ و اکمل التحیاء و جبرئیلہ اصحاب الذین ہم معد الجود و الکفایا رحم الراحمین

باب ہفتم در بیان ذمہ دنیا

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ اند کہ دوستی دنیا را بدل گرفتن و بدرگاہ خدا تعالی آمدن و نماز و دعا کردن ہم چنان است کہ چو جب جامہ پلید در پوشد دوست و رولشویید و در نماز ایستاده شود اگر نماز یا جنابت و جامہ پلید صحیح باشد دوستی حقیقی ہم ہمراہی دوستی دنیا جمع و جائز باشد قومی کہ از خمر و مسکرات مست باشد زمانے بیشتر مستی بر ندارد و مستمانے کہ از حبت دنیا و جاہ و شہوات نفسانی و جمع و منع دنیا مست باشد چون سراز گور پروارند سنوز مست باشد قال اللہ تعالی

وترى الناس سكارى وما هم لبسكالى ولكن عذاب اللہ شدید و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ فرمودہ اند کہ مثل دنیا ہم چون مارے است کہ دائم با مردمان دشمن است و زہر دار و قاتل است اما ہر کہ دفع زہر مار و افسان و افسون اورا داند ہرگز اورا از ہار ضرر ہے نیاشد بلکہ چون کسے دشمن را بند کند از وسے فائدہ بگیرد و اولیاء اللہ همچنین از ہار ووری مے گیرند و اگر کسے قادر یابن نیاشد بار و دشمنی و دشمن خود را بشکستد بہتر است تا اینکه اورا بدوستی بگیرد و نیز فرمودہ اند کہ این چند روزے کہ در دنیا مے شاید بسبزه نامے او غرہ مشوید زیرا کہ این چون من و تو بسیار یاد دودہ و خواہد داد و پیوستہ لے و ان بچہ زہرہ خواستی یا سے را کہ او چون تو با دودہ بسیار سے را

حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ فرد و رویشش دور ماندہ را از جملہ اصحاب صفہ را بیان شد کہ جامہ را از بر او سیر کنند چون بیرون گردند از میان جامہ او دو تار یافتند بعد بخدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمدند و عرض نمودند کہ یا رسول اللہ ہمہ این دو تار را از بر او سیر کنتم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ ہذا کیتان من النار یا این علامت دوداغ است از آتشش روزخ۔ عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ

کہ از جگہ عشرہ مبشرہ ست از دنیا رحلت نمود از بیع ثمن مال او کہ حصہ یک عیال او شد
 چند ان ز جمع شد کہ کسی کہ در این جانب زر یا بود کسی را کہ در جانب دیگر بود نمیباید
 پس ازین معلوم می شود کہ سیم و زر زیان ندارد بکہ محبت او زیان وارد و ازین دو حدیث
 شریفین متبرکین کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یایسے فرمودہ اند کہ التاجر الصدوق
 اذین مع الصدیقین والشہداء یوم القيمة ویایسے دیگر فرمودہ اند کہ ان التجار
 یبعون یوم القيمة تجاراً الا من تروا نفعی وصدق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمودہ اند کہ اندرین و ارفانی چون مرد سر بیالین نہ مال از وی جدا شود و چون نقش
 منقطع گردد از جگہ کی قطع شود و عیال تا سرگور یا تو ہمراہ باشد اما اعمال در قبر قرین
 و یدیم تو خواهد بود اسے دوستان شما با کسی قرین شوید کہ او ہم ابدالہر قرین شما باشد
 و نیز فرمودہ شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ سر ہم چیز یا و طاعتها آنت کہ ہر کہ این
 چیز را نگہ داشت کرد سرچہ در بندگی و طاعت ست ہمہ را نگہ داشت کردہ است و اگر
 ازین دو چیز دست برداشت اگر عبادت حینی و آدمی را بجائے آورہ ہمہ کی گویا با وی ست
 کہ آنت کہ بدنیہ فریقتہ نشود و محبت او را اول بیرون کند و دیگران ست کہ بخوابش
 دشمن ہو کہ شیطان ست فضل نکند کما قال اللہ تعالیٰ فلا یغرنک الحیوة الدنیا
 ولا یغرنکم باللہ الغرور ان الشیطان لکر عدو فالتخذوه عدواً و نیز حضرت
 شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ نعمت و نیانیکان را میسر آید و نعمت حقے
 مطیعان را و محبت مولیٰ محبان را چنانکہ کی از بزرگان راہ دین فرمودہ ست کہ و جتد
 الخلق صنفین طالب الدنیا و عاشق العقبے ترک الدنیا لطلابہا و ترک
 العقبے بعشاقہا فاخترت من الدنیا ذکر اللہ تعالیٰ و من العقبے راویۃ اللہ تعالیٰ
 و دوستان خدا تعالیٰ در دنیا ازین سبب تصور نہ کنند زیرا کہ دنیا موضع تعب و رنج
 ست ازین سبب باین مشغول نہ گردند و عقبے کہ جائے آسایش و سرور ست و

راحت و نظارہ دار و چگونہ خود را بان مشغول کرواخذ و ہر کسے بدوست خویش آویزد
چنانکہ حکیمے گوید پست فدا ہمہ بیدلان ہم بر خیزیم در دامن و لبران خویش آویزیم
و ہر کسے را ہم را ہی معبود او در جائے فرود آورند چنانچہ خدا تعالی فرمودہ است کہ انکم

وما تقبذون من دون اللہ حسب یقظم انتم لها واردون و ہر چہ امر و زورانی

فروا پز و تو خواہد بود و ہر چہ را امروزے پستی فرود آید و بر خواہی خواست حضرت شیخ

الاسلام قدس اللہ سرہ میفرماید کہ بعضی از دوستان خود را اندک چیزے با ایشان دیم کہ ہمارا

در آن حکمت ست تا اینکہ طائفہ نادان برایشان شہادت کنند کہ ہم چنانکہ با ایشان ہمینا

آمیختہ ایم شمایان نیز آمیختہ آید پس فرق میان ما و شما چیست و اغلب مردمان ندانند

کہ دنیا چیست قوتے گفتہ اند کہ دنیا این دار اولین ست و قومی گفتہ اند کہ اللہ دنیا ہے

الأخرة و این فرمودہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ست و ہم گفتہ اند کہ اللہ دنیا ہے

والدنا نیر و این را نیز گفتہ اند کہ عاشقک عن اللہ فهو الدنیا و ہم گفتہ اند کہ الدنیا

زینۃ المہوی و دیگر گفتہ اند کہ الدنیا حب الشهوات و نیز گفتہ اند کہ حب الشهوات

الدنیا و نیز گفتہ اند کہ المال والبنون زینۃ الحیوة الدنیا و این ہمہ از قول خدا

تعالی و رسول او صلی اللہ علیہ وسلم ست و بزرگان دین و مفسران ہر یک درین باب

قولے گفتہ اند و ہمگی نیکوست اما میان بالہام ملہم این قول را اختیار کردیم کہ دنیا

و دوستی نفس ست و این نفس پیوستہ با خدا تعالی منازعت میکند و این ست کہ

گفتہ اند کہ نفس در دن نہ راست ست و نہ با تو راستہ می آید حضرت شیخ الاسلام

قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ از منازعت و دشمنی نفس با خدا تعالی از جناسے بگردد

خدا سے عزوجل چندین اجناس و انواع از جن و انس و ملک و شباطین و مرغ و

ماہی و جانوران میاثرید کہ ہر چہ سے نگریم عظمت شان و در قیاس نمی آید و چند از بزرگت

آفرید کہ اگر از سہ حصہ یک حصہ ایشان بر دو شش بگذرید بالاروندہ سر ایشان با سہ

می رسد و گوش با سمان می نهند و سخن فرشتگان می شنوند و در عقب کوه قاف چنان
 مرغانی موجود اند که در دنیا ننگید و ننگانی موجود اند که اگر بچینند دریا بجنبند و چندان
 ماهیان و جنبیده گان موجود اند که در قیاس هیچ آدمی در نیاندیکه ازان جمله ماهی بود که
 در حین مہمانی حضرت سلیمان علیہ السلام بجزای تمامی خلق سر از دریا بالا کرد و آنچه در دست
 که آدمیان و دیوان و پریان با سر سلیمان علیہ السلام جمع کرده بودند مگی را بیک لقمه فرو برد
 چنانکه این قصه مشہورست اذین ہمہ اجناس خلق و بدین عظمت نشان هیچ کس دعوی
 خداوندی را نکرد مگر آدمی و این دعوی او شبیہ این بود کہ خداوندی در صفت او گفت
 کہ و نفخت فیہ من روحی و ہر عضوے ازین فرمودہ بہرہ یافت بہرہ دل و روح معرفت
 آمد کہ فا ولتک ہم خیر البریۃ و نصیب بہرہ نفس ہو آند کہ فا ولتک ہم شر البریۃ
 و ازین است کہ نفس ہرگز از منازعت و ہوا و بید کرداری خالی نماند باشد زیرا کہ او غذائے
 خویش میجوید کہ ان النفس لا تارۃ بالسوء الا ما رحم ربی حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ
 بہرہ کہ ہر کہ نفس او سر بایہ یافت و حرمت و متاع دنیائے او را بیش آدبے شک آن
 دعوی سر از گریبان او پرے آورد و ندائے آثار یکم الا علی راورد ہد اما بعضی را استیسا
 میسر نیاید و در زمان بماند و بعضی را میسر آید و ہوائے او را بصر آورد و آن کہ سلیمان علیہ
 السلام دعوی رزاقی ازان نوع چیزے نبود زیرا کہ او را چند ان ملکات و اسباب بود کہ حق
 و پری و آدمی و باد ہمگی اجناس خلق مسخر و مطیع وے بودند و زبان اکثر جانوران را می دانست
 اگر چنان معرفت و فضل خداوندی شامل حال او نے بود ازین بالاترے شدے و آن کہ
 ذوالقرنین بطلب آب حیوان رفت ہم ازین نوع چیزے بود و آنکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم دعا نمود کہ خداوند حساب امت من را بین گذار نیز همان بود اما عصمت حق تعالی و
 نور معرفت و ہدایت وے نگذارد کہ مرد از سر کار بندگی بپشتد و توہمے را کہ معرفت و ہدایت
 نبود پنداشت وی ایشان را درین کار افگند ہم چنانکہ چون فرعون اسباب نداشت

اختیار زاری را نگهبانی میگرد و چون اسباب بوی جمع شد انار بکم الاعلیٰ گفت پس حقیقت
 باید دانست که بیخجامی اسباب دنیا کامل میسر نشود چون جمع و منع دوستی دنیا و حرم
 و بخل و لامل و حسد و تنعم و امانی و تکبر و تکبر بسیار است ازینجا است و چون بیماری و سرکشی
 و فساد و فسق جمع نشود و دعوی خداوندی سرزند و چون بنده داند که این دعوی راست
 نخواهد آمد بتواضع و چایپوسی و سخن فروشی در آید تا اینکه خود را بر چشم و دل خلق بیاراید
 تا اینکه نبوسد از انانواع در بالاسی خلق مہتری کند و کار او بالا گیرد حضرت شیخ الاسلام قدس
 السدسہ فرموده اند کہ چون فرعون خواست کہ دعوی خداوندی را با لشکارا کند خوف کرد کہ
 مبادا قومے سر باز زنند لهذا بہر اہی ہا مان تہیر کرد ہا مان خیاطی آورد تا اینکه از برائے
 فرعون جامہ درازی دوخت و بعد فرعون را گفت کہ بر تخت نشین و استین فرود گذار
 و بگوی انار بکم الاعلیٰ یعنی من خداوند استین درازم اگر مردمان بہ نزد تو در آیند کا
 تو راست آید و اگر سر باز زنند از برائے شان بگوی کہ خود تمیز شما این است کہ من گفتم
 انار بکم الاعلیٰ بعد چون فرعون این قول را بگفت ہی تصدیق کردند و حاجت بتاویل
 نشد و چون موسی علیہ السلام منع و تکذیب او امر شد و گفت اے فرعون خداے آن است کہ
 مالک زمین و آسمان است بعد فرعون ہا مان را امر کرد کہ از برائے او زرد بانی بنا کند کہما
 قال اللہ تعالیٰ وقال فرعون یا ہا مان ابنی صرحاً علی ابلغ الاسباب اسباب السموات
 فاطلع الی الہ موسی وانی لا ظنہ کا ذبا و فرعون از برائے ہا مان لعنہ اللہ علیہما گفت کہ
 موسی علیہ السلام در مرغ میگوید زیر کہ بغیر من هیچ خداے دیگرے نیست چون مردمان باور
 کردند بعد از ان آواز زدہ او کہ ما علمت لکم من الہ غیری و تا آنجا کہ دست فرعون رسید
 بیخ باقی نگذاشت عنان باد نکشید و اکثر آدمیان کہ در طینت شان خاک و کدورت نلیہ
 دارد پیوستہ دین امر اند نہ برا کہ ہرگز دوستی دنیا و نفس با دوستی حق و حقیقت
 جمع نیاید حضرت شیخ الاسلام قدس السدسہ فرموده اند کہ روزی آنحضرت صلے اللہ علیہ

وسلم از غزوہ باز آمدند و روئے بطرف صحابہ کرام رضوان اللہ علیہم اجمعین آوردند و فرمودند
 کہ رجعتنا من الجهاد الا صغری الجهاد الا لیک صحابہ کرام رضوان اللہ عنہم عرض نمودند کہ یا
 رسول اللہ جہاد اصغر کدام و جہاد اکبر کدام است حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ جہاد
 اصغر این است کہ از روئے باز آیدیم و جہاد اکبر مجاہدہ نفس است و نیز فرمودہ اند کہ دنیا
 چیز بکزیست کہ اورا بہ نزد خدا بتعالی و دوستان خدا بتعالی قدر و منزلتی باشد زیرا کہ
 این ہم بدوست و ہند و ہم بدشمن میدہد اما دین عزیزست کہ بغیر از دوستان بدیگرے
 نمی دہند و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ خدا بتعالی مومنان را دوست
 دارد و دنیا را دشمن لہذا دوستی با بدوست میرساند و دشمنی را بدشمن رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمودہ کہ خدای عزوجل فرمودہ است کہ لولا ان یحزن عبادی المؤمن لجلت
 علی راس الکافرین اکیلا من الذاہب ولا یصدق فی دیناہ ولا یغو بہا یعنی

اگر بندہ گان مومنین غمناک نمی شدند ہر آئینہ بر سر کافران تا بجے از طلائی نہادوم و در تمانی
 ہم کافران را در دوسرے و بیخ و زخمی نمیدادوم و بیخ غم و اندوہ را با ہمانے رسانیدم و نیز
 حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ ہر کہ او دنیا را دوست دارد خدای عزوجل
 ہرگز او را دوست ندارد و قلب او ہرگز با خدا بتعالی راست نباشد چنانچہ در خبر آمدہ کہ من

احب الدنیایانی لا یجہاومن خالفنی لقیته یوم القیمۃ وانا علیہ غضبان و نیز
 حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ این نہ از پے قدری دوستان خدا بتعالی
 می باشد کہ ایشان را دنیا نہادہ اند و دنیا را از ایشان در بیخ نہادہ شدہ بلکہ ایشان را از دنیا
 و بیخ داشتند آیاتہ یعنی کہ از راستے بدکاران و مفسدان و ظالمان ہمیشہ در دنیا با
 نہادہ ست و در بالای کافران و ہیکانہ گان ہمیشہ ریزان ست قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ

لو کانت الدنیاترن عند اللہ لکناسہ بعوضۃ ما یستق منہا کافرا شربۃ ماء یعنی اگر
 حضرت مولوی در تفسیر معنوی فرمودہ اند کہ ای شہان کشیم با حسی بدون نسبت زبان خصم تبرکہ اندرون +
 قدر جنتنا من جہاد الا صغری ہم + فرین زمان رو و جہاد اکبر ہم - سهل شیرینی دان کہ صفت تابش کند - شیر آن راص

مردان کہ خود را بشکند از سرور عبد اللہ

ہم دنیا بہ نزد خدا تعالیٰ بقدر پرتپشہ ورنہ سے داشتت کافران را شربت آبیے نمی واوند و
 نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ صحت گرفتن بہر اہی عالم طامع و مشائخ
 را غیب و جمع کنندہ و نیاز ہر قائل ست و اگر این را نگویم خیانت کردہ ہاشم و نیز فرمودہ
 اند کہ روزی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بگریہ شدند چنانکہ سخت بنا آمدند لہذا اصحاب
 کرام رضوان اللہ عنہم شکوہ آمدند چنانکہ نتوانستند کہ بہر اہی شان سخن گویند و جبال بستند
 کہ وحی جدید نازل شدہ از کیفیت سوال نمودند حضرت صلی اللہ وسلم فرمودند کہ ازین شدیدتر
 در بالای است من چہ پیش آید زیرا کہ آن کسے کہ فرمان خدائے عزوجل را نگہدارد ایشان را
 بقتل آورد و قول ایشان را دروغ گویند و این حالات در ان جہن ست کہ قیامت نزدیک
 آید و ہر گاہ کسے کہ فرمان خدائے عزوجل را نگاہ دارد و مردمان را بطاعت خدایتعالی امر کند و
 اورا بقتل آورد این چہ حال ست ایہ المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ عرض نمودند کہ یا رسول اللہ
 آیا در ان روز مردمان با سلام آشنا باشند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ یا عمر ہر گاہ
 با سلام آشنا باشند پس چہرہ مطیعان را بکشند و در بالای اسپان را ہوار سوار شوند و
 جامہ ہائے نرمے پوشند و ہر ساجد گان ایشان را خدمت نمایند و بسان زمان خود را بیا ریند
 و تاج بر سر نہند و دین ایشان دین بادشاہ جبارین باشد و زینت ایشان بسان بنتہای
 کسری و ہرمز بود و ہوا و ہوس خود خود را القب گذارند و شکمہای پر و فربہ سیات کنند
 و لباس ہائے فاخرہ پوشند و چون سخن گویند و دوستان خدای بشنوند پشت ایشان بگنجا
 شود و چون سخن گویند ایشان را گویند کہ دروغ غمے گوئی با وجودے کہ از گرسنہ بچتہ خوشنودی
 خدایتعالی نفس خود را کشتہ باشد و از برائے اولیاء اللہ میگوبیند کہ توئی قرین شیطان رئیس گمراہ

باب مجیدم در ذم سوال

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ بوجہ الغریب فرمودہ اند کہ ہر کہ از کسبے ست خود را

یکدم ہسائے دہر ثواب او کے ہفت صد باشد کہ از مردمان سوال سے کند در عصمت کہ
 حاضرے شور و سوائے او خراشیدہ و زرد آب ازان ہا میرود تا اینکه ہمہ اہل عصمت بدانند
 کہ این آن مردست کہ در دنیا از روے مردم پوست در میکشید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
 اندکہ لا یجمل للمؤمن ان یدخل نفسه بالسؤال ونیز فرمودہ اندکہ ہر کہ چہل درم دہشتہ
 باشد یا تندرست باشد اور اجازت نیست کہ سوال کند لہذا کہ سے راعطائے وہد جائزست
 و دہندہ را از وہ باشد ونیز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اندکہ لا یسئل الفقیر صدقہ او
 غیر ہم مفضلہ او قبیح یعنی سوال کشد مگر فقیر سے کہ در بالاسے بشر و بالین خاک داری
 افتادہ ست یا قرض واری کہ اور افضیوت میکند تدا زشتی ونیز فرمودہ اندکہ حق سبحانہ
 و تعالیٰ سلیمان علیہ السلام را فرمود کہ چون از من ملک سوال کردی از سوال کردہ خویش
 نخر از کسب و عمل خویش بخور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اندکہ من اصحابہ فالأ
 حراما او اکتسب ما ثما فاذا اکل قال لبسوا اللہ الرحمن الرحیم قالت لہ الملائکۃ
 لعنة اللہ علیک واذا فرغ وقال الحمد للہ قالت لہ الملائکۃ لعنة اللہ علیک
 ان المؤمن هو فطن حدیث و ثاق مثبت کا یجمل عالم و راع و المنافق ہمہ
 کما طیب اللیل لا یبالی من ابن کسب و فیم انفق - ترجمہ یعنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودہ اند کہ ہر کہ مال حرام یا بد یا کسب کند نہ طلال چون ازان بخورد و گوید بسم اللہ الرحمن
 الرحیم فرشتگان گویند کہ لعنت خدای بر تو باد و چون فارغ شود و گوید الحمد للہ فرشتگان
 گویند کہ لعنت خدای بر تو باد بدستی کہ مؤمن دریا بندہ وزیرک بود و توقف کند
 و مدزناک و قدم نگہ دارندہ و آنجا کہ قدم ریا پدید نگہ داشت شتاب نکند و دانا و پرہیزگارست
 و منافق و عیب گوئی و بد زبان نے باشد کہ او عالم و پرہیزگارست و منافق عیب کند
 و نا پرہیزگارست بسان کہ شب گیارہ دروڈ و باک نکند کہ این گیاه از کجاست و در چہ
 و خرج سے کند و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است کہ ہر کہ حرام را حلال گوید کافرست

حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ خواری خویش را اختیار کردن زیر تیشہ
 ہر کس شدن نہ از خود با شد ایسرا کو مین علی کرم اللہ وجہہ فرمودہ اند کہ فضل کن با ہر کہ
 خواہی ایسرا و گردی و بستان از ہر کہ خواہی ایسرا و گردی و ہم ایشان فرمودہ اند لثعنہ
 لنقل الصخر من قلع الجبال احب الی من من الجمال يقول الناس في الاكياس عبا
 فقلت العار في ذل السائل + بناخن سنگ را کندن ز دیوار - بہ از حاجت بہ نزد
 ما سزاوار ہر گوئند کسب است ہر اول سوال آمد بی عار + اللهم حفظنا یا قیاض

باب نوزوم در بیانِ ذم حسد و عجب

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ العزیز فرمودہ اند کہ غیرت مدوح است و
 حسد مذموم قیمت غیرت گوہری است و قیمت حسد مارے است کہ ہفت سر دارد اما غیرت
 آن است کہ چون کسی نعمتی یا شتمتی یا نیکوئی دارد از طرف خدا تعالیٰ یا از زود خلق و کار ناپست
 بوسے روئے مے آرد کہ آن نعمت و نیکوئی اور از زبان دار و مسلمان دیگرے از راہ عقل
 و ران کارے نگر دو بر آن حال وی نظری اندازد و در ظاہر و باطن بروے شفقت مے
 آورد و بر جائے مے ماند و از سر غیرت امر معروف و نہی منکر بجائے مے آورد تا اینکه اور از آن
 کار ناپسندید باز مے آرد کہ نعمت و نیکوئی اور از زبان رسد غیرت این است رسول

اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ انا غیورٌ و اللہ اخبیر منی و ہم رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 فرمودہ اند کہ لا تحاسدوا و لا تباعدوا و لا تناجثوا و لا تجسسوا و کو نو اخوانا کما امرکم
 اللہ تعالیٰ و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ روزے ابلیس در سرے
 فرعون رفت لعنت اللہ علیہا فرعون ازوے پرسید کہ تو کیستی ابلیس گفت اگر خداے
 باشی بگوئی کہ من کیستم فرعون لعنت اللہ علیہ و انت کہ این ابلیس است بعد ازوے پرسید
 کہ اے ابلیس آیا از من و از خود تبری ہم دیدہ و میدانی ابلیس گفت آے میدانم و او مرد

کہ عیب و حسد و ہننگ خوردہ و آوارہ گنڈہ اندکےس بہنتہای شان نرسد

باب بیستم بیان روح و نفس

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ سرہ فرمودہ اندکہ روح جان است ہرچہ جان دارد
 دروے روح است اما روح مختلف است چنانکہ اجسام مختلف است ہر صاحب روح
 یا روح مے ماند چنانکہ از امیر المؤمنین علی کریم اللہ وجہ روایت کردہ اندکہ فرمودند کہ اگر شخصے را
 در آنجلسے پئے داری و روح اورا در برابر او نیز بداري نہ آن مرد روح را تو اندست نماند
 و نہ روح آن مرد را و ازین است کہ بسیار کسلنے باشند کہ ہرگز آنہارا ندیدہ باشی و چون بینی
 خیالی کنی کہ بسیار بہم راہی او بودہ و این ازان است کہ پیش از آدم علیہ السلام بسیار
 مدتے ارواح تا با ہم جمع بودہ اند و در یوم میثاق نیز جمع بودہ اند و یکدیگر را شناختہ اند
 و آشنائی دارند چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ الارواح جنود مطہرۃ
 نقا قارف منها ارتلف و ما شاکر منها اختلف و حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 فرمودہ اند کہ این ارواح ہا شکرے بودہ اند گروہ گروہ چنانکہ بعضے را با بعضے آشنائی بودہ
 و بعضے را با بعضے بیگانی بودہ امروز ہر کہ آشنائی خود را مے شناسد و با او الفت مے کرد
 و چون منکر خود را بیند با او مخالفت مے کند حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ مے فرماید
 کہ بدانکہ روح بہر چیز مانند وارد و ازین است کہ چون پھر کس را کہ بخواب رہی ہم چنان است کہ
 در حیات دیدہ باشی و بشناسی و خواب ہا حق است زیرا کہ از جملہ چہل و ششخ جزو نبوت
 یکجزو این است و اما روح لطیف است و شخص کثیف شخص بمیرد و روح نمیرد کہ روح
 ہرگز موت نہاشد و قومی گفتہ اند کہ روح مخلوق است و بیچ مخلوقے قدیم نہاشد اما
 خدا کے عزوجل دروے خاصیتے نہادہ کہ ہرگز فوت نہارد حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 فرمودہ اند کہ ارواح المؤمنین در علیین باشد چنانکہ خدا تعالی مے فرماید کہ ان

الابرار لقی نعیم کلا ان کتاب الابرار لقی علیین وما اذ بیک ما علیون و اذ لعل
 کافران در سجین باشد چنانکه خدا تعالی فرموده کہ ان الفجار لقی جحیم کلا ان کتاب
 الفجار لقی سحین وما اذ بک ما سحین و در خبر آمده کہ ان ارواح المؤمنین
 فی اجواف الطیور ینتعمون فی ریاض الجنة حضرت شیخ الاسلام فرموده کہ یا
 ارواح حیوانات آن کنند کہ با اجساد ایشان - و نیز فرموده اند کہ چهار گروه را
 ارواح باقی می ماند و مکلف اند ملک و انس و جن و شیاطین هر کہ را محنت است
 ابدیت است و هر کہ را نعمت است نیز ابدیت است خدا تعالی ملائکہ را بیا فرید و همگی
 سعادت را بایشان ارزانی داشت و از گناه معصوم اند چنانکہ خدا تعالی فرموده
 کہ لا یعصون اللہ ما امرهم و یفعلون ما یؤمرن و شیاطین را کہ آفرید تسامی
 شقاوت را نصیب شان گردانید کہ ایشان اهل دوزخ اند مگر یکے کہ ہم صحبت رسول
 الله صلی الله علیه وسلم بود و از برکت صحبت شان ایمان آورد چنانکہ آن حضرت صلی الله
 علیه وسلم فرموده اند کہ اسلم شیطان علی یدک و آدمی و جن را کہ آفرید فرمود کہ شریکان را
 ازین سبب آفریدم تا اینکه مرا پرستید چنانکہ فرموده است کہ و ما خلقت الجن و
 الانس الا ليعبدون و این هر دو قوم را امر و نهی فرمود هر کہ ازین دو قوم بفرمان او عمل
 کرد از جمله آن قوم است کہ اولئک هم خیر البریة و اگر نافرمانی نمود آیات و قرآن را منکر
 شد از جمله آن قوم است کہ اولئک هم شر البریة و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس الله سره
 فرموده اند کہ نفس سه ست توأمه و مطمئنه و لانه آماره نفس عاصیان است و توأمه نفس
 تائبان و مطمئنه نفس مطیعان

باب بیست و یکم در بیان سیرت پیران اولیای الله

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس الله سره فرموده اند کہ باید پیران سیرت پیغمبران

له در آن کتب مطبوعاتی که ایمان آوردند و هم ارواح بنام پیران پس این از طیب است

ہر وقت ہشتاد ہزار بار پڑھا کہ انہا اقتد کنند کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الشیخ
 فی قومہ کالنبی فی امتد و پیر چنان باید کہ راہ وان باشد و خوش سخن و خوش خوی
 باشد و حسود نباشد و با اہل اسلام سازش کند و سستی و حق گو و حق پذیر بود و از بدعت
 احتراز کند و متقی و متوکل ہم باشد و ہم متفوض و ہم مجتہد و ہم راضی و ہم قانع بودہ باشد
 کہ در دیشی را از توانگری دوست تر داشتہ باشد و ذل را از عزت و گرسنگی را از سیر شدن
 و زراہد و صابر و شاکر نیز بودہ باشد و بکار مریدان بصیر و بینا بود و کار آن جہان و عیب
 دنیا و عیب خود را نیز بہ بیند و از عیب مرغان کہ باشد و با خلق خدای مشفق و مہربان
 بود و تیر نکند و با شیطان محاربہ نماید و ہوا را زیر پا آورد و خداوند تعالی را بندگی کند
 بعد از ان شاید کہ بوسے اقتد کنی و اگر نہ چنین بود پیری را نشاید و بوی اقتد انباید کرد
 زیرا کہ او ہر چہ گوید بغرض گوید و مقصود را پدید و او نہ ناصح تو باشد از وسے پرہیز کنی کما

قال اللہ تعالی ولا تتبع الہوی فیضلتک من سبیل اللہ و نیز حضرت شیخ الاسلام
 قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ الخذر از پیران گرس طبع اما میدانی کہ پیر گرس طبع کیست
 و چہ میکند چون گرس را ہوائی مردارے بر سر آید چندان در ہوا پرواز کند کہ بیج مرے
 اورا نہ بیند و تا کہ بودی آسمان بالا شود کہ ہشتاد و ہشتاد راے بیند و عمر او از ہمہ
 مرغان و راز تر باشد و از خلق عزت گیرد و مسکن او در کوه ہاے باشد و این ہمہ را کہ بجا
 مے آورد بہت او بجز از مردارے چیز دیگر نباشد و پیر مردار جوے مرید را نیز مردار جوئی
 کند و مردار و نیاست و آنچه از دنیا ست مانند کبر و عجب و ریاء و حسد و حبت مال و جاہ و
 قبول خلق و غیر ذلک از ان ہشیار کہ بانہا لمحق اند چنانکہ حکیمے گفتہ کہ ہ فسن کان

الغراب لہ دلیل ہ فنا قوس المجوس لہ مقیل ہ ہر کہ با دونان شیند دون شود
 مردمان خرد افزون شود ہ و مردار ہر آفت کہ رسد از قرین ہر رسد و ہر نیکوئی کہ پیش
 از قرین نیکو پیش آید قرین نیکو مردار از درکات بدرجات رساند و قرین بد از درجات

برکات بزرگ و قرین نیکو آن است کہ چون با او قرین کردی یاد خدا تعالی قلب و جان تیرا
 نازہ دارد و قرین بدان است کہ چون با او نشینی یاد خدا تعالی از قلب تو فراموش
 کرد و زبہار کہ از وسع صدر کنی و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اند سرہ فرمودہ اند کہ تا
 مرد طالب راہ نباشد اورا پیری نشاید و چون طالب آمد آن گاہ پیرے باید کہ ناصح دراز
 باشد تا اینکہ مرد در ہر چیزے نیاورد و زود مقصود رسد زیرا کہ راہ زنان دین بسیار اند
 و رہ زنی مے کنند و دعوی راہ برہی دارند و باہوا و بدعت باتگ بر مے آرند کہ راہ این است
 کہ ما بر آنیم و دین راہے کہ خلق را دعوت مے کنند چون راہ کواہ است کہ چون با کواہ
 سر بالا شوی اول راہ فراخ و نیکو مے نماید چون بالا تر روی ہر زمان ہا یک تر مے شود
 و چون بمیان کواہ رسیدی راہ تمام و بستہ مے شود و مرد متحیر فرود مے ماند و بمنزل مقصود
 نئے رسد و نہ باز با سر پئے میتوان رفت و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اند سرہ فرمودہ اند
 کہ مثل راہ حق ہمچنان مست کہ وقتے باشد کہ صد ہزار از علما و اول بصیرت جمع شوند تا بعد
 حج گزارون روے براہ آرند چون بسر باد یہ رسیدند بیچ کدام جرات ندارند کہ بے دلیل
 پائے دران باد یہ نهند و اگر ویلے موجود باشد کہ راہ را بدانند جملہ گی سلامت بمقصد رسند
 و اگر بے دلیل پائے در باد یہ نهند جملہ گی ہلاک کردند و نیز ممکن است کہ اندکے کج و مقصد
 رسد بجمہای رنج و محنت بسیاری و اگر ازین قافلہ یکے بگوید کہ من راہ را سیدم و در مقدم
 شان شود چون در میان باد یہ رسد و راہ را بدانند خون ہا این صد ہزار مرد بندہ او شود و کہ
 یاد از حج آید و اگر یکے از آنجد جان سلامت بیرون برود ہزار بار خدای را شکر کند و با وجود
 آنکہ راہ خدای تعالی بہ طرت ہمیشہ آبادان است و حال ہم آباد مے باشد و اما آن قوم بے معرفتی
 کہ دین راہ در آمدند و خود ہارا اصول نام کردند نہ اصل مسیہ آمدند نہ فرج و جنون ہزار مسلمان
 را از راہ حق بگردانیدند و در باد یہ باطل سرگردان کردند و از سر پئے بینداختند و ہلاک کردند
 و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اند سرہ فرمودہ اند کہ مشایخ ہا در گاہ سلاطین گرفتہ اند و

ہم طعام ایشان و ہم شراب از جام خداوند بود و لباس ایشان نیز از خزانه خداوند باشد و نور قلب ایشان نیز از عطای خداوند باشند و گرمی طاعات شان و لذت شان از مجد خداوند بود و دنیا را پہل گذرگاہ خود پسندارند و عرش فرشتے شان دو منزل بود و این چنین طائفہ از خلق گریزان باشند و با آفرینش قرار نگیرند و اما آنانکہ با اہل دنیا و اہل غفلت میل و محبت دارند حب و دوستی دنیا ایشان را باین امرے آورد و آنانکہ بخیمہ و خرگاہ و زمان تعلق دارند این دلیل بیگانگی از درگاہ رب العزت است زیرا کہ وہ خدا تعالیٰ از صحبت طائفہ متقرب گریزانند پس در خرگاہ ظلم و خیمہ ہوا چگونہ سرفرودمے اورند و مے آویزند و خالق خلایق میداند کہ این کلمات نصیحت است نہ کلمات وقیعت و پیدگفتن خلقان و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ ہر واعظ را نشاید کہ سلطان را وعظ کند و اعظ باید کہ بقامات اخبار شریعت منازل طریقت علیم و معیاب و مشایب طبیعت با بصیر منقاب و محاسن جبلت و خلقت و انا و مبتدی این علم باید کہ چہل سالہ بود و اوسط او پنجاہ و دو سالہ و کامل این علم شصت و سہ سالہ و تمامی پیغمبران را در چہل سالگی وحی پیغمبری آمد و تمامی اولیاء اللہ در چہل سالگی ولایت شان کامل شد و ہر کس از چہل سالگی فروتر بود و دعوی ولایت نمود این دعوی او بمعنی باشد یا رباہ کہ مارا از زرق و جلیت نگاہ داری و سلطان زمان را بعدل و فضل آراستہ گردانی - آئین

باب سبت ویم در گوشہ نشینی و سماع

حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ اند کہ گوشہ نشینی کسے را مسبب شود کہ او ہر کسے رنگ نگیرد و در راہ دین را رخ و بیخ دار باشد و تلخ را از شیرین و شور را از ترش و خوش را از ناخوش و حق را از باطل و سنت را از بدعت و کفر را از معصیت و از شر باز داند بعد و رب گوشہ را بکشایند تا ہر قومے و ہر طبقہ کہ باشند بیامیند و بیخ و

اعدا از وقت آسایش دل مسلمانان خوش تر نیاید خاصه که غریب اهل صلاح باشند
 و آن چنان باشد که در شب سحر یا بقیعہ باز نهند تا اینکه مسلمانان را از حسد و حسد و حیان
 باید که عیب پوش مسلمانان باشد عیب بین شان و باید که جوان مرد و سخی طبع و خوش
 خوی بود و هر که در سحر او سے در آید پرده سے ندرند و از همان طبعی نمایند و چیز
 که آنها بکار باشند اندکشان در بیخ ندرند و تان را از سنگ و گریه و گریه ترسا و جو و در بیخ
 ننگند زیرا که هر کس روزی خود بخورد و روزی کسی که از دست تو رسد باید که بروی منت نشی
 و باید که خود را از بر لے او جز خائے ندانی و در عقیدہ و مذہب همان تصرف کنی و منت خویش
 را بر سر دے نمی و هر وقت که همانے در خواست تو آید هر چند شت که بتوانی از او سے در بیخ کنی و
 بر چیزے سبکی نمائی و قلب همان را نگه باید داشت که ذمیرہ توست که بدست او در آن
 همان سے فرستی و هر که نه چنین باشد او را در شب سحر باز نهادن اعلم نیست و دیگر هر چند
 الاسلام قدس المدسره فرموده اند که قومی همیشه با یکدیگر می کشیدند و با هم می کشیدند
 و چون حال ایشان را مسلم هست بیان کرد که هر روز می کشیدند که او را می کشیدند تا آنکه
 که او را از هوا باز ستاند و محبت او بر عقل او غلبه گشته که آن چیز می کشیدند و دیدند
 سماع مسلم نیست زیرا که چون عاشق گردد در همه جا جمال معشوق بیند و در همه جا آواز
 معشوق شنود و در محبت حق تعالی چنان غرق گردد که همه گی قلب او محبت حق تعالی بود و هر
 چه شنود و اگر شعر شنود و اگر بیت در قلب او بیاید نباید که محبت محبت و چیز دیگر
 الاسلام قدس المدسره فرموده اند که آن کسی که محبت حق تعالی را از همه بندگان
 ایشان کار دیگر است آن چنان است که بسان کسی که بر بیض یا مسافرت کردند اگر در
 تقصیرے وقع شود معفو عنه است و کسیکه در بالاسے و سایر چیزها است و است
 علم فتوی از دے سے خود و اگر دیگرے در محبت حق سبحانه و تعالی فرقت شود و در
 خود بے خود گردد و بروی بیخ نباشد آیا شد که کسی که چنین باشد درین راه

بز خود بند و او زود بمقام زندیقی رسد و اگر چیزے باشد زود بمقام صدیقی رسد و
 نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ درویشان را باید کہ چون بکلمہ نشینند
 از بہر تعلیم و ذکر خدائے تعالیٰ نشینند تا اینکہ در مرغزار ہائے بہشت جائے شان باشد
 از گاہ اگر در میان شان کسی را حالتے و وقتے پیدا آید از سر آن حالت بینی گوشتدان بہت
 با حال اور است آید و باحوال او بسازد و اورا زیانے نہاشتہ باشد زیرا کہ این حال را مشیخ
 فرمودہ اند و چنانکہ اندونیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ این راہ
 را درویشان ناجوان مرد خراب کردہ اند و ہر کجا گاہی بیدبانتی منافق طبعی بود درین راہ آمد
 ہر کجہ مرتعہ و برافگندند و راہ دین نام کردند و این عالم درویشان عالم دیگرست کہ ہر پیرا
 و نامرا شیبہ روے بعالم آستما درویشان نہاوند و خود را در میان این قوم افگندند
 کہ ما ازیشان ہم و ہم ازین ناکسان قومی بہ پیری و پیشوائی نشستند و برگرد ہر یکے ازان ہا مردان
 جمع گردیدند و حکایات دروغ ساختند و اسلام را خراب کردند و این تگی ازین گوشت نشینان
 جاہل در میان درویشان ما افتادند کہ بازو فاختہ دریک آشنیانہ فرود آمدند تا مسلمان بر چنین
 پارسیان مشد و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ دوستان را
 کہ چون از زمرہ درویشان و اہل حقیقت باشند اقتدا باہل صنف و درویشان بسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کنند و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ ہر گاہ قوم
 از درویشان و اہل حقیقت خواہند کہ ساعتے بیکدیگر نشینند و یا چیزی بخوانند باید
 کہ سرنامہ ہرے را آنجائے نگذارند و اول بخوانند کلام شریف شروع کنند و در آخر ہر
 فقرہ آن ششہ را حین ختم گردانند و از اشعار و آیات دین چیزے بخوانند تا اگر کسی سما
 ہم بکند کا فر نگرود و اگر جامدے پارہ گردد در آن تصرف نکند مگر کہ آن جامدہ ایشان را بکا
 باشد و اگر دستار کسی از سر او بیفتد چون بحال خود آید بعد بسر خود بند و اگر دیگر
 بسرو بند جائزست و اگر وقت کسی خوش گردد اورا بحال او بگذارند و احوال اورا اثر

ثرولیدہ نکشند و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس المدسره فرمودہ اند کہ در حلقہ درویشان
 آرزون مسلمانان شرط نیست و شرط آن است کہ قلب بیج جانورے از طرف تو آرزو نشود
 و مورچہ از قدم تو سلامت ماند و ہمہ گی خلق را از شر خود امین گردانی و نیز حضرت شیخ
 الاسلام قدس المدسره فرمودہ اند کہ فرق میان حال و محال چندان است کہ از ایمان تا
 یکفر و از اخلاص تا ریادہمہ عالم در ابتدا کہ ہستند منتظر نظر نشان باشند تا اینکه با فضل
 از سر پرودہ سعادت نشان بوزد و وقت او خوش گردد تا اینکه حال حاضر ہی ہم خوش گردد و
 سعادت و جہانی اورا حاصل آید زیرا کہ باہر کس نسیم جوہ و فضل ایشان درید او ہرگز شقی
 نگردد کہما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لربکم فی ایام دہرکم نفحات
 الا فتعروا لعل احدکم ان یصیبہ نفع منہا فلا یشقی بعدہا ابدا یعنی
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میفرماید کہ از ہر آجہ و روزگاری کہ ما را بر شما عطا ہے ما است یعنی با فضل
 و لطف خود را می داند شما انرا از جایگاہ او طلب کنید تا اینکه از برای شما نصیب
 رسد کہ من بعد ہرگز بد بخت نشوید ہر کہ از ان بوی بوی رسید ہرگز بد بخت نمیشود و روزگاری
 صاحب وقت بسیار عزیز است کہ ایشان خود عزیزان اند و ہر کہ با ایشان نشیند عزیز
 گردد و ہر گاہ حال یکے از ایشان خوش شود ہر کہ آنجا باشد از روی حالت حاضر باشد
 خدا تعالی بہ برکات انفاس ایشان ہرگز آن قوم را شقی نگرداند و سعادت و فیروزگی
 و آن جایگاہ مرغز اوے باشد از مرغز اربائے جنت چنانچہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 اند کہ حلقۃ الذکور و صۃ من ریاض الجنۃ و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس المدسره فرمودہ
 کہ خداوندان حالات را نشان آنست کہ چون در مجلس ایشان نشینی بیج تعابیر کنند
 مگر خداے عزوجل و در ان وقت از ریادہ و بیج نیاید و ہر نفسی کہ از در ان حق بر آید
 دروے تصرف کنند و تقرب جویند و اگر در ان نفس فوت شوند چاہے از در ان حق
 باشد و لغو باشد اگر حلقے آورد بدرون و یا خوشترن را بدان قوم ما شد کند بطریق

عیدینج علیے اور اینا شد مگر اینکہ از جملہ زندیقان و گمراہان است حضرت شیخ الاسلام فرمودند
 فرمودہ اند کہ فرق میان حال و محال زمین بس باشد زیرا کہ اگر حال پند حال
 است و اگر بیاد محال است و فرق و تفریق و تکلیف رواج ندارد۔

باب بیست و سوم در بیان معنی آیات کریمہ

حضرت شیخ الاسلام طاب اللہ ثراه در تفسیر آیت کریمہ اذا زلزلنا الارض زلزالها
 فرمودہ اند کہ اگر زمین زلزلہ بخورد زمین قلبیست کہ چون قلب ایشان تعبیه ازل دارد
 و از خواب غفلت بیدار شد و در قلب ایشان را قرار و آرام نباشد و مردان و اخراجات
 الارضی انما اھا یعنی آنچه در دل دارند بصر اے افکنند و این زمین الثقالے کہ در
 اوست از گنج ہائے نظامان و ملک دنیا و آن ملک با آن گنج مانا چیز شدہ اند و در زمین
 نور فتنہ و ایمان ہر کہ در روز ازل میساقی نفس مشیت را بچینانیدہ و خدا تعالی
 از برکت شان فرمودہ کہ البسنا لہم ثوباً یعنی من نے آن خداوند اہم کہ در اول آن گنہائی
 ایمان و محبت مخلص و توکل و تقویٰ و رضا و زہد و قناعت و محبت و شکر و امثال
 اینہارا در ثمن تعبیر نمودہ اہم و انما بکلی گفته اند یعنی اے خداوند ما و پروردگار ما کہ از ثمر
 آن دوستی و محبت و نیاز و عشق و ارادت جواب گفته اند چون آن مردان مخلص
 و موجد را از خواب غفلت بیدار کنند و روز جزا بر ہیبت تن و جان و قلب ایشان
 را بچینانیدن آورڈ لا جرم از آنها کہ در ایشان تعبیر یہ است بصر افکنند و
 مردمان را تعبیر گیرد کہ آیا اورا چہ رسیدہ و چہ بودہ آنگا ما از ان بار ہائے کہ در ایشان
 تعبیر است بگوش و چشم مردان رسائیم اینچہ ان و ما شناختہ گان از گفتن خود
 از آن کہ وہے گویند کہ ویوانہ بستہ و گروہے گویند کہ جن دارد و بعضی گویند عقل ندارد
 و بعضی گویند کہ ادر کار او چہ نیریم و ندانیم و قال الانسان ما لھا یعنی این چہ باشد

یومئذ تحدث اخبارها بان ربك اوحى لها یعنی چون روز قیامت شود کہ خدا تعالیٰ زمین را بگفتن آورد و مومنین مخلص را نیز بگفتن آورد تا آنچه بوی و بوی می کند و می گوید او از آن در جہائے پر جواہر ازلی بصرائے افگند و بوی ربانی می گوید کہ بان و ہک اوحی لها اگر میخواہی کہ تو انگری و در جہان یابی دست از تصرف بدار و بنظارہ مشغول شو و گوہر بر زمین تا از شمارہ تو انگران گروی حضرت شیخ الاسلام جعل الجنۃ مشواہ فرمودہ اند کہ اسے بسا تن عزیزان ناز پروردہ کہ زلزله خوف حق تعالیٰ اورا جہان زیر و زبر گرداند کہ نا چیز شود و آن کسی کہ قیامت خویش را در دنیا دید و حساب قیامت را پیش از قیامت بساختہ و کار خود را ساختہ بقیامت حاضر آید خوش باد جان منے چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ ہفت صد ہزار از امت من بے حساب و بی عذاب در جنیت داخل میشوند کہ ایشان را نہ حسابے ست و نہ عذابے و بہر یکے ازین ہفت صد ہزار ہفت صد ہزار دیگر بخشند و سہ گروہ دیگر نیز استند کہ عدو ایشان را خدا تعالیٰ داند و در آن روزے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم این حدیث مبارک را فرمودند عکاشہ رضی اللہ عنہ عرض نمود کہ بار رسول اللہ انیز بفرمای تا از جملہ ایشان باشم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ از ایشان باش دیگرے بخواست و این عرض را نمود حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ سبق ہذا عکاشہ و عکاشہ فی اللہ ہم از جملہ آن قوم ست کہ قلوب ایشان از خوف خدا تعالیٰ و ایم در گریہ ست و چہندان گریہ دارند کہ خدایق از گریہ شان در گریہ آیند و خدا تعالیٰ در شان ایشان فرمودہ کہ انہما المؤمنون الذین اذا ذکر اللہ وجلت قلوبہم و اذا تلیت علیہم آیاتہ زادہ ایماناً و علی رہم تنور کانون و لما آن بخیر انے کہ زلزلا ندید و باشند و منکر باشند ایشان را ازین چہ خیر و چہ سو و چہ زبان و آن ہفت صد ہزارے کہ بہر یکے از ایشان ہفت صد ہزار دیگر بخشند از از مقرر بان این قوم باشند بارے اگر از ان قوم نیستی منکر ایشان ہم مباشر کہ نما

کہ نکتہ و اگر بکنند ہم بے توفیق ماننا شد و من خود در خود را از برائے شما کشاده دارم که
 آمدید که در باب سبقت بود و چه طلب کردید که ندادم چه گفتستید که جواب نشنودید و اگر
 بدرگاہ آشنائے خود روید باشد که در پر و سئے شما یا زنگند و اگر بکنند شاید که آنچه
 تو احتیاج داشتہ باشی نداشته باشد و هر دو چیل شوید در خزانه من چه کم دیدید و از
 من چه چیل شنیدید که بجانہ دیگرے میروید شمارا گفتیم که بچہ ہزار عالم از آن من ست اگر
 شمارا احتیاجے ست ازین بچہ ہزار عالم بیرون نیستت و هر چه خواہم بکنم چنانکہ کس مرا
 منع نشود و من با این ہمہ توانگری خود ترا میخوانم چه شود کہ تو مرا وکیل خود گردانی تا اینکہ
 ہمہ کار تو را آرد مستہ گردانم و ترا با کس نگذارم کہما قال اللہ تعالیٰ رب المشرق و المغرب
 لا الہ الا ہو فانخذنا وکیلًا و تو مرا بگذاری و بر قول من اعتماد کنی و من تو را مے نوازم
 و تو از من مے گیزی و من ترا عطا مے دهم و تو منت دیگرے مے کشی و من ترا پاسانی
 دارم و شب و روز نگاہ میدارم و تو پاس فلان و سگ و گریہ داری و شکر نما مے من را
 فراموش داری و من عزم این گرفته ام کہ با تو هیچ حساب نکنم و تو شرم نداری کہ با وفائے
 من جفا مے کنی و در سابق ہم بزبان محمد صلی اللہ علیہ وسلم با شمار سائیدہ ام کہ اللہ
 ارحم بعبادہ المؤمن من الوالدۃ الشفیقة لولدہا و بسیار باشد کہ مادر مہربان سپہ
 عزیز خود را او بکشد شما نکنید کہ بندگان ضعیف اید و طاقت عتاب مادراندارید مکتسبید
 کہ فردا پیشان مے شوید و این تمامی دنیا باین نیرزد کہ در میان من شما کار مالایقی پیدا شود

حضرت امام دازی رحمۃ اللہ لعل کردہ اند کہ روزی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نشسته بودند کہ کسی بخدمت شان ہی آمد و مرئی نیز
 فریاد کردہ در بالای سر آدمی آمد چون آن شخص در مجلس سوال اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نشست فقام مرئی را کہ در میان او چو پیمائی مرغ بود و آن
 بیدار حضرت صلی اللہ علیہ وسلم گذاشت بعد مرغ آمد در میان دامن مبارک در بالای چو پیمائی خود آرام نشست حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 کیفیت با سوال نمودن آن شخص فرض نمود کہ یا رسول اللہ در فلان دادی می آیدم و این مرغ بر دستے چو چہ کرد بود کن چو چہ می ما و او بپیمائی
 طائر او برداشتم تا پیمائی مرغ در بالای سر من فریاد کردہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ چو پیمائی خاندانہ امداہ پیدا و در آسپاہ او کہ از پیمائی
 در میان برآہ آورد مرغ ہم در بالای سر شان فریاد کردہ روانہ شد بعد حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ مہربانی این مرغ را تا پیمائی حد دیدید اصوات
 کریم و من نمودند کہ یا رسول اللہ بر خاطر انور شما روشن ترست حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ ہاں ندانی قسم کہ ہاں عمد در تفسیر قدرت ما

در دست خداوندی تالی برکت ازین کتاب

و من چنین ام کہ اگر تمامی دنیا را بہ گہری بخشم بروے هیچ منت نہم با وجودیکہ ہر دو ناچیز
 و دشمن اند و امام کہ خداوند ام با شما کار دیگرست و من شمارا بر ہمہ خلق جهان خداوندی اند
 و از جملہ اجناس برگزیدم و آزاد نامہ بدست شما دادم کہ ان الله اشتری من المؤمنین
 انفسہم و اموالہم بآن لهم لجنۃ و در تفسیر آیہ کریمہ انا فتحنا مفسران گفتہ اند
 کہ قرآن را ہمزات تفسیرست کہ در قیامت ہمگی را حاضر آورند و خدایتعالی بخودی خود قرآن
 را تفسیر میکند کہ هیچ کس از مفسرین از انہا چیزے نگفتہ است و در اخبار آمدہ کہ قرآن
 پیکر آمدہ و پیکر حضرت اومے شو و کہ کس از مغرباہن او خبر نشدہ باشد کہ ہمگی دیگر و
 پوست گردیدہ اند و ما ہم نیز آنچه خدایتعالی الہام کردہ باشد در ضمن این انشا و اسد تعالی
 بدوستان رسایم انا فتحنا لفظ انا سخن پادشاہان می باشد و ہر کس را نزد
 کہ درابتدای سخن لفظ انا گوید و ان را کہ پادشاہ ہمہ پادشاہان است و جبار جباران لفظ انا
 اورا سزد کہ لفظ انا گوید یعنی کہ ما چنان خداوندیم کہ خداوندی را سزاویم و پادشاہ ہمہ پادشاہان
 و در عجب ہزار عالم سزاوار پادشاہی ایم و انا ما یم کہ از نیست ہست کردیم انا ما یم کہ از ازل
 تا بدین ہمہ تعبیرهای را از ازل تا بدین زمان و آشکارا در ضمن کاف و نون آوردہ ایم تا اینکه
 ہر یکے را بوقت او بیرون آوریم بے غلط و سہو و نسیان و نقصان انا ما یم کہ بے آلت
 و جبارہ چنین آسمان و چنین گنبدے را بے ستون در ہوا معلق نگاہ داشتہ ایم و بقدرت
 خود قرار دادہ ایم انا ما یم کہ چنین را بر روی آب گبسترانیدیم کہ هیچ ریختن بشما نہ رسد
 انا ما یم کہ ہمہ مصنوعات بدیعہ را از ماہ تا باہی و از سمک تا فلک و تک و از عرش تا مگرسی
 و از تری تا علی و از آب تا آتش و از فیل تا پتہ این ہمگی را بقدرت خود آفریدہ ایم و ہر چہ
 درین میانہ سستہ کردیم و از ارواح حیوانات و تر و خشک و خوشی و ناخوشی ہر یک خزانہ
 ایست از خزانہ خود و فضل و کرم ہر کس منتہائے اورا نداند انا فتحنا لک فتحا مبینا
 یعنی با بزرگشاہ ایم غالب ترا سے محمد صلی اللہ علیہ وسلم بزرگشاہی ظاہر و مویدانی معنی

در ب علم ازل و در ب خزانہ ہائے غیب و گنجینہ ہائے بے منتہارا و اگر تو نے پوئی ماہر گزاینہما
 چیزے در وجود نے آوردیم و اما از برائے حرمت تو کے محمد دیے در ازل یکشادیم و آن گنجینہ ہا
 کہ در میان کائنات نون تعبیه و ششم بصحرائی ربوبیت آشکارا کردیم و ہرچہ ازین معانی بر امت
 توفضائے معصیت بود در نخست بروے قلم عفو و مغفرت کشیدیم و فرمودیم کہ سبقت
 رحمتی علی غضبی و اگر نہ آن بودے کہ ما در علم قدیم و حکمت و مشیت و ارادت خود دوستی
 ترا با خود واجب میگردانیم کہ و کان بالموئینن رجما ازین ہمہ شیایا سچ نے بود و در
 وجود نے آوردیم لولا ان لما خلقت الافلاک و چنان بود کہ کرم و رحمت و لطف حق
 بشفاعت محمدیان و محمد صلی اللہ علیہ وسلم میان در بستند و عرض نمودند کہ خداوند ا
 ایشان کے طاقت بار امانت ترا دارند و کے ازین دریا ہائے شرف و عمیق بیرون تو اند
 آمد تا اینکه جواب آمد کہ لیغفر لک اللہ ما تقدم من ذنبک و ما تاخر و یتق نعمتہ
 علیک و یمدیک صراطا مستقیما و ینصر لہ اللہ نصرا عزیزا در خطاب خطاب
 یا محمد صلی اللہ علیہ وسلم است اما است او ہم نیز درین خطاب اخل اند و مثل این آیہ کریمہ
 در قرآن بسیار است اسے محمد صلی اللہ علیہ وسلم و اسے محمدیان آگاہ یا مشید من کہ خداوند
 و آمرزگار شما ام با شما لطف و کرم وجود و احسان و زبیدہ ام و شما چون در کار خود و خود نگارید از شر
 و حیا بگذرید چنانکہ نمک در آب مے گازو و یتق نعمتہ علیک و تمام کردیم نعمت خود را بر
 شما یان و یمدیک صراطا مستقیما و راہ راست را بر شما یان ارزانی نمودیم و ینصر لہ
 اللہ نصرا عزیزا و شمارا بزرگ گردانیدیم و در بالائے دشمنان و حاسدان شما نصرت
 بخشیدیم خاصہ ترا ای محمد صلی اللہ علیہ وسلم کہ ہر کجا در زمانہ تو و امت تو طغانے و یا حاسد
 باید کوئی بود ہمہ گی را خاکسار و چہاں گردانیدیم و ہر کجا ترا دوستی بود او را در بالائے دشمن
 اولین و آخرین برگزیدیم و ہر کجا در دین و دنیا تری بود آن جگی از برائے تو و دوستان تو بود و
 از عزت نور تو جملہ انبیا عزیز بودہ اند و ہستند و جملگی نوک دنیا از عزت تو نغز بر اند و ہر کجا

نور روح تو میرسد و خار و خاشاک ہو سنا کے میگیرند و ہمت بلند و نعت و دولت تو را عزت
سرافراشت و نور تو در دین و دنیا یہ ہیچ سرفرد دنیا و دوسر کجا کہ ازوے اثرے ماند اگر عزت
و کمیائے سعادت با آن یار بود از ہمت بلند دنیاے دنی سرفرد دنیا و دوسر پادشاہی
کہ در زمین پادشاہی کرد تا از ان تعبیه فی الجملہ چیز باوے نہو آن پادشاہی ازوے سرور
نزد چنانکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند قلاہ اللہ فی الخیر والشر القریب

باب سبت و چہارم در بیان فضائل حضرت کاہنا علیہ السلام

حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ اتقانی فرمودہ اند کہ حق سبحانہ و تعالیٰ رضائی خویش را در رضا حضرت خواجہ
کاہنات صلی اللہ علیہ وسلم مقید نمود و رضائی خویش را در رضا اولیٰ سبتہ کرد چنانکہ میفرماید علیٰ جلالہ
کہ قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحبکم اللہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ میفرماید کہ یا محمد
از برای مردمان بگو کہ امی مردمان اگر خدایتعالیٰ را دوست دارید مرا متابعت کنید کہ خدایتعالیٰ شما
بدوستی میگیرد زیرا کہ ما ہرچہ داریم از برائے دوستان تو آمادہ کردہ ایم و اگر تو نمی بودی جہان و
جہاتیان را نمے آفریدیم و اگر تو نمے بودی جہان را نورسختے بود و اگر از بہر تو نبودے یک صد
ہست و چہار ہزار پیغمبر را نمے آفریدیم و خلوق نمے کردم و اگر از بہر تو نمے بود جن و انس و
ملک و فاک و سمک و شب و روز را نمے آفریدیم و اگر تو نمے بودی کتاب ما بخلق نمے
فرستادیم و اگر تو نمے بودی جبرائیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل و ہشت و دونخ و دوستان
و دشمنان را نمے آفریدیم یا محمد این ہمہ کی را کہ آفریدیم از بہر آن آفریدیم تا بدانند کہ من آن
خدا و زدم کہ پادشاہے ہمہ پادشاہانم و ہرچہ شہیت من باشد قادر ام کہ بجا آورم و نودوست
و برگزیدہ منی۔ و ہرچہ مرا ہست آن تست و برائے توست و نثار توست و این ہمگی
در قرآن آردہ و اگر این ہمہ را ذکر کنم خوف تطویل است حضرت شیخ الاسلام قدس سرہ
الغزیز فرمودہ اند طاووس کسانے از عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما روایت میکند

کہ ادا از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نقل کرد کہ جبرائیل علیہ السلام نقل کرد کہ خدا تعالیٰ
 مرا یہاں فرید و مدت مسجد ہزار سال در زیر عرش عظیم برداشت آنکہ مرا ندا کرد کہ یا جبرائیل
 گفتم لبیک یارب حق تعالیٰ فرمود کہ من کیستم من عرض نمودم کہ انت اللہ الواحد
 القهار العزیز الجبار بعد ازان مسجد ہزار سال دیگر مرا بگذاشت بعد ازان ندا کرد کہ یا
 جبرائیل من انا من عرض نمودم کہ انت خالق و رازقی و محی و مماتی و یاعثی و
 وارث خدا تعالیٰ فرمود کہ صدقت یا جبرائیل انا کذلت بعد عرض نمودم کہ الہی بیشتر
 از من ہم بندہ آفریدہ۔ فرمود کہ بلی و تو در پیش روی خود نگر نگہ کردم نورے دیدم
 چنانکہ نتوانستم کہ از جمال او نظر بردارم کہ در راست او نورے بود و از چپ او نورے
 بود و از پیش او نورے و از پس او نورے من عرض نمودم کہ یارب اینچہ نورست خطاب
 آمد کہ این نور حبیب من و صفی من و نبی من و برگزیدہ من محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
 کہ این جہان آن جہان را از بہر او آفریدم من عرض نمودم کہ الہی آن نور ہائے کہ در اطراف
 اوے باشند چیست خطاب آمد کہ آن نور ہائے ہر دوازده امامے ہر شب با عرض نمودم
 کہ خداوند اتوا را در بالائے ہمہ مخلوقات خود فضیلت دادی خطاب آمد کہ یلے یا جبرائیل
 این خود درین جہان است و چون روز قیامت شود او بیتہم جنتی و احلہم رویتی
 و ادخل مجہم و محبت مجہم و محب الجنۃ و انا الجواد الکرم یعنی جائے ہم ایشاں را
 در جنت خویش و مباح گردانم ایشاں را بیدار خویش و در آورم دوستان ایشاں
 را و دوستان ایشاں را در بہشت و ہم بخشندہ و معطی کریم۔ حضرت شیخ
 الاسلام قدس السدرہ فرمودہ اند کہ وہب منبہ رضی اللہ عنہ روایت میکنند کہ چون ندا
 تعالیٰ خواست کہ زمین و آسمان را بیا فریند اول گوہرے آفرید کہ پانصد سالہ راہ دراز
 قد او بود آن گاہ بنظر ہیبت بطرف او نظر کرد گوہر آب شد بعد خدا تعالیٰ بر تخت آتش
 آفرید و براو گذاشت تا او را بچو شاند و نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم چون خورشید از میان

گوہر آب مے تافت تا آن آب کف و بخاری بالا آورد زمین را لایان کف آفرید و آسمانها را از ان بخار آفرید و نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم از میان زمین و آسمان می تابید بسانے که خورشید از آسمان مے تابد و چون آدم علیہ السلام در زمین فرود آمد آن نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم از پیشانی آدم علیہ السلام سجده آمد و خدا تعالی را سجده کرد و پیغمبران دیگر علیہم الصلوٰۃ و السلام ہم در قفای او بودند و یکی بامتاعت او سجده کردند بعد از او ملکوت افتاد که والسابقون السابقون اولئک المقربون چون آدم علیہ السلام سر از سجده برداشت دید که شعاع نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم زمین را فرود گرفته و همه حوالی او روشن گردید گفت یارب اینچه نورست که از پیشانی من می تابد ندا آمد که یا آدم این نور فرزند تو خام النبیین نبی امی است که ترا و همه گی پیغمبران را از جنت او آفریدیم و در قیامت همه گی انبیا در زیر علم این مے باشند و تا امت او را در بهشت داخل نه کنم هیچ امتی را داخل نمی کنم آدم علیہ السلام سوال کرد که آہی چه مے شود که مرا بطرف او ررہمائی کنی و دیدار او نشان دهی ندا آمد که نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم از پیشانی او بسر انگشت بسجده آورد چون نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم از جانب راست آدم علیہ السلام میل سر انگشت او کردند او را در ملکوت افتاد و اصحاب الیمین ما اصحاب الیمین آدم علیہ السلام انگشت بر آورد و گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسولہ آنکہ آدم علیہ السلام بران نور سلام کرد و خداوند تعالی یہ نیابت محمد صلی اللہ علیہ وسلم جواب گفت و از انجا است که سلام سنت است زیرا کہ از آدم علیہ السلام آید و جواب فرض است زیرا کہ از طرف خدا تعالی آمد بعد از ان خدا تعالی آن نور را در پیشانی آدم علیہ السلام باز گردانید و از آدم بہ شیت علیہ السلام رسید و از شیت بواسطہ یک پدر پنج علیہ السلام رسید تا اینکه ازین جهت آتش بروی بر او سالم گردید و سلامت نجات یافت کعب الاحبار رضی اللہ عنہ نقل میفرماید کہ در آن زمانے کہ ابراهیم علیہ السلام از

مادر متولد شد علم آن نور در هوا پدید آمد چنانکه از مشرق تا مغرب را روشنائی گرفت بعد
 آمد اور ملکوت در آسمان و زمین افتاد که هذا نور محل صلی اللہ علیہ وسلم و چون آن
 نور با اسماعیل علیہ السلام رسید ابراهیم علیہ السلام خویشاوندان خود را حاضر آورد و تا بوقت
 آمد علیہ السلام را و انمود و درو سے نظر کرد بعد دہر پیغمبر کے صلوات اللہ و سلامہ علیہم
 خانہ دید و در آفرین خانہ مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم بود کہ او از یا قوت کسوخ بود و نور
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم در میان آن خانہ ہیئت مردی ایستاد بود و نیاز سپید ارد و در جانب
 راست و سے صورتی در پیشانی او نوشتہ بود کہ هذا من تابعہ من اعنہ ویرجائب
 چپ او صورتی بود و در پیشانی او نوشتہ بود کہ هذا قرن من حلید و از پس وی صورتی
 دو در پیشانی او نوشتہ بود کہ هذا انا البریة و در پیش روی او صورتی و در پیشانی او
 نوشتہ بود کہ هذا اخوة و ابن عم و المؤمنین بالنصر من عند اللہ تعالیٰ و آن نور از اسماعیل
 علیہ السلام از یک یک نجا وز می کرد تا اینکه بعید المطلب رسید روزی در سایہ دیوار کعبہ
 عظمیٰ اللہ تعالیٰ خوابی دید از ہول از خواب بیدار شد و رنگ او سفید گردید و بعد از آن نزد یک کانی
 از کابسان قریش آمد کابن پر سید کہ ترا چہ شدہ کہ رنگ تو متغیر است عبد المطلب گفت کہ در
 حجرہ اسماعیل علیہ السلام خواب رفتم و چنین خواب دیدم کہ از پشت من درختی برآمدہ چنانکہ نور آن
 درخت روی زمین رانا با آسمان روشن گردانیدہ و از مشرق تا مغرب این نور فرو گرفتہ و نور او
 ہفتاد و چند ان نور آفتاب است تمام عرب و عجم و ترک و تاجیک آن نور را سجدہ می کردند و ہر
 ساعت نور او زیادہ تر می شد و انہم طرف گردان نور را از زمان فرود گرفتہ دست تند و چون نظر
 کردم جماعتی را از قریش دیدم کہ در شاخہ های او آویختہ بودند و جماعتی قصد بیدان او نمودند
 و من بخرم آن شہم کہ شاخہ از ان درخت بگیرم بتا بانگہ بمن زد کہ ترا ازین درخت نصیبی
 نیست من سوال نمودم کہ نصیب کہ می باشد گفت نصیب آنی است کہ دست در شاخہ های
 او زدہ اند چون کابن ابن سخن زاشت بید رنگ می تغیر یافت و گفت یا عبد المطلب زود باشد

کہ از پشت تو فرزندے موجود شود کہ نور او مشرق و مغرب را بگیرد و عجم مقهور
 او گردند ابو طالب ہم در آن مجمع حاضر بود و گفت بخدا بتعالی قسم کہ آن نور محمد صلی اللہ علیہ
 وسلم و ہم آن نور بود کہ چون عبدالمطلب راہ میرفت تو مے گفتی خورشیدے ست کہ از
 پیشانی وے مے تابد تا ان گاہ کہ آن نور از وے بعید شد منتقل شد و او خوردترین اولاد
 عبدالمطلب بود و عبدالمطلب ده سپرداشت و نذر کرده بود کہ چون او را ده سپرد خدایتعالی
 عطا کند و ہم را قربانی کند ہذا یہ نزد کاہنان قریش رفت و گفت من چنان نذرے
 کرده ام و حالا از دل من بر نئے آیم کہ او را قربانی کنم کاہن گفت کہ وہ راس اشتر و بیل
 او بدار و بعد قرعہ انداز اگر قرعہ بر شتر آمد آن وہ راس اشتر البقیہ او صدقہ کن و اگر قرعہ
 بروے آمد وہ مے افراستے تا اینکه قرعہ بر شتر آید عبدالمطلب ہم چنان کرد تا اینکه قرعہ
 بعد اشتر رسید بعد ازان قرعہ بر شتر آمد و بعد ازان صد شتر را قربانی کرد و ازان
 کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ انا ابن الذبیحین یعنی من سپرد و کشتہ شدہ
 یعنی یکے اسماعیل علیہ السلام و دیگری عبد اللہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند
 کہ ولادت آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم در عام اربع بود روز دوشنبہ دو از دہم شہر بیج
 الاول و امام محمد بیہم رحمۃ اللہ علیہ در کتاب خود آورده ست کہ ولادت آن حضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم در ماہ رمضان بود در وقت صبح دو از دہم ماہ مذکور کہ نہ سال از بلوکیت نوشیر کا
 باقی ماندہ بود و دو سال از بلوکیت عمر بن سہد تک حیرہ باقی ماندہ بود و دو ماہہ بودند کہ از
 مادر یتیم ماندہ و چہار سالہ بودند کہ از پدیر یتیم شدند حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ
 العزیز فرمودہ اند کہ صفیہ عمہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نقل کردہ کہ در ایام ولادت نشان
 من کسی پنج علامت دیدم کہ مر کیے ازان علامات دلیلے بود بر نبوت شان اول آنکہ از
 مادر راست بدنیا آمدند نہ چون دیگران نگون سار و دیگر آنکہ چون بدنیا آمدند اول بسجداختہ
 و دوران حین کہ بسجہ افتادند تمام جانوران روے زمین بمتبعیت شان خداے سبحانہ را

سجدہ بجائے آوردند و دیگر مختون بدنیا آمدند و دیگر اینکه نام شان بریدہ و شستہ بود
 و چون من عزم نمودم کہ انہار الشویم آوازے بسمع من رسید کہ ما خود اور اثنستہ ایم بزبان
 فرمودند کہ لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ و شنیدم کہ تلایک در جواب او فرمودند کہ
 السلام علیک یا رسول اللہ و دیگر فرمود کہ ارادہ نمودم اینکہ بدانم کہ پسرست یا دختر
 نورے در گرد شان فرود آمد چنانکہ کس نتوانست کہ عورت شان را نظر اندازد و سنون
 قدمے تاریک بود کہ ایشان چون از ما در جدا شدند خانہ روشن شد چنانکہ شرق و غرب
 روے زمین بسایق وقت نیم روز شد و من بہر اس شدم و تمام درختان برگ و مشکوفہ
 آوردند و ہمہ نباتات سبز شدند و آذمائی چشمہ ما آب جاری شد و ہمہ گی در دستان
 را راحت رسید و ہمہ گی بیاران را شفا آمد و ہمہ بے قراران قرار گرفتند و تمام آبستنی ہا بار
 نہادند و در آن عین در تمام روے زمین بیچیتے باقی ماند کہ بزوی در زمین نیفتاد و هیچ
 آتش مجوسی ماند کہ خاموش نگشت و بیچ صلیبی نبود کہ نگون سار نگردد و بیچ بیت خانہ
 باقی ماند کہ اورا ز لرزہ نگرفت و ایوان کسری نیز شکست یافت و ہمہ کشتی ہا بلرزہ شد
 و ہمہ دیوان بہر اس آمدند کہ آیا چہ در زمین آمد ابلیس نیز بلرزہ شد و تخت او نگون سار
 گردید کہ از بالای تخت خود نیفتاد و بانگے زد چنانکہ ہمہ دیوان روی زمین شنیدند و روے
 بطرف وے آوردند و تمامت چہل روز تخت او نگون سار بود و ہمہ گی دیوان در لرزہ بودند
 و می گفتند کہ آیا چہ واقعہ در زمین پیدا شدہ ابلیس لعنہ اللہ علیہ گفت کہ آن کسے کہ مرا
 از بہت او بسجدہ آدم امر کردند از ما و بزاد و آن کسیکہ بہ سبب او مرالعتت کردند از ما دور
 متولد شد و آن کسے کہ از سبب او بدین روز افتادم بوجہ آمد و آن کسے کہ از سبب او
 کونین را آفریدند بوجہ شد و ہمہ گی و حیوان طیور روی بطرف یکدیگر نہادند و یکدیگر را
 بشارت رسانیدند کہ نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم در وجود آمد و مہر نبوت در میان
 کتف شان لامع و درخشان بود و بران نوشتہ بود کہ لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ

و نذا در ملکوت افتاد کہ ولد النبئی العربی الامی الهاشمی خاتم الانبیاء والمرسلین
نقل است کہ روزی در صفات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سخن مسرت

حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودند کہ چون وی از ذات نیست گردید فضل
 اللہ بجائے اون نشست و چون از صفات نیست گشت قدس اللہ بجای اون نشست
 و فرمودند کہ مراد ازین فضل اللہ و قدس اللہ آن نیست کہ قدیم بحدوث پیوند گردید و با خلق
 بحق رسد و اگر این اعتقاد را کنند ملاحظہ و زناوقہ باشند بلکہ مراد آن است کہ آثار فضل
 اللہ و قدس اللہ بوسیے پیوند گردید زیرا کہ صفات حق تعالی قدیم است و قائم بذاتہ ہے با
 و آنچه بندہ را میرسد آثار آن صفات است و اگر کسی حلول را صورت بند و کافر گردد نفوذ

یافتند پس فرمودند کہ حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ در خبر آمدہ کہ اول چیز کہ
 خدا تعالی آفرید نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم بود و نیز آمدہ کہ اولین خلق کردہ خدا تعالی
 عقل بود اما میدان کہ هیچ آفریدہ از نور محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم سبقت نداشت

و نیز حضرت شیخ الاسلام قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ قربت و اعزاز عیسی علیہ السلام ہی
 آن بود کہ پیشتر و بدیہ کو کہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود و ترسیان و جحودان بنی
 اسرائیل از وسع سوال کردند کہ آنچه شنیہہ بایان باز گو فرمود کہ من بیشتر می ام از ہر

دوستان احمد صلی اللہ علیہ وسلم قولہ تعالی و اذ قال عیسی بن مریم یا بنی اسرائیل

انی رسول اللہ الیکم و صہدقا لما بین یدی من التوریتہ و مبعثدا برسول یاتی

من بعد اسمہ احمد و چون این آوازہ او بصدرا افتاد و جحودان و ترسیان قتل و سب را

عرض کردند تا اینکہ خدا تعالی ملائکہ را فرمود کہ عیسی علیہ السلام دعوی چاکری و بشری حقیب

نام مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم را نمود و جحودان قصد قتل او را کردند و آسمان آوید اسے

مومن بنکر کہ در عین این چہ تعبیر است و چون بر زمین آید و خلق را بشریت محمد رسول

اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خواند بعد حمد خلایقی کہ حیات باشند و ترسیان روم و ترک و

و بحمدوان بدانند کہ مقصود ازین ہمہ آفرینش محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم و محمدیان بودہ اند
والحمد للہ اولاً و آخراً و ظاہراً و باطناً و الصلوٰۃ والسلام علی سیدنا محمد و آلہ و اصحابہ الطیبین
الطاہرین و ارحمتنا و احسننا معہم برحمتک یا ارحم الراحمین

فی لغت حضرت شیخ الاسلام احمد جام قدس سرہ العزیز

و سبب تبارخ نسخہ ہذا از فکر این محرم و صحیح قاصر عبد اللہ سرورستانی

کہ مرور است بہ چین و در ہر ساطانی
آل و صحب کہ بودہ ست نوریزدانی
چہ صوت بلبل و قمری کہ در گاستانی
کہ غرق بود بدریای عشق سبحانی
چراغ اہل محبت ز شوق حق کافی
براہ گم شدہ گان شمع یل ظلمانی
شمر دما سوی اللہ جملہ رافسانی
لقب و راقدس اللہ سرورستانی
زورداوست بہر خاہ مریدانی
خدیم بارگش جلد ملک فغانی
مقرر است اورا گروہ
کہ بود قطب زمانہ و نوث صمدانی
ز منکران شمر اورا شتی و نادانی
بہر بلاد بہر حلبتے کہ درمانی

زید حمد خداوندت اوریکتا
درود سید نسل بشر امام رسل
نعم شمامہ این نافہ روح انزاید
نمی نہ بحر کرامت احمد جامی ست
رئیس زمرہ عرفان و سالکان طریق
بسالکان طریقت دلیل دراہبیری
چشید جرعه از جام و خدست اللہ
میان اہل طریقت بشیخ الاسلام ست
زورداوست بہر مدرسہ علوم و فنون
گرفتہ صیت ولایات ادعرب و عجم
بشرق و غرب جہان اشہر من اشہر ست
فروغ نور ولایات او گرفتہ جہان
ہر آنکہ سز نهند باورش لبید اضلاص
مد و طلب ز فتوحات فیل حق احمد

چرا که تحریر به کرم من این معانی را
 بر آن کسی که مقرر نیست در ولایتش
 پیشش نسبت رسد اندر حجره عبداللہ
 نبی بابرکات از بسے محبت و مہر
 ز ضرب و طغنه وی مشرکین و ستکدہ ہا
 ندیم سید اولاد ابن آدم بود
 کہ این حدیث در افشان در صحیحین است
 بعد حضرت صدیق و عمر فاروق
 بمرزہ بود و شجاعت او چونود ہر متل
 بعد حضرت عثمان بشہر قر قیس
 باین عم بنی صاحب و معاون بود
 خدای بادر رضا از جماعتے ایشان
 یاب روی بزرگان در گت یارب
 چه خواجہ فیض محمد رضای حق می جست
 جو او عطی ساعی بکار ہائے شہیر
 ز خلف شہیر محمد کہ زائرین بودند
 تہید لآھا السیات بالحنات
 شہیر جدوی آن خواجہ عبدالرحمن بود
 بدست او ہوا ہیر خلق یک شہیر
 کہ میرسد نیش متصل ز روئے سند
 بدید نسجی ہندی بسے مفید کتاب

بشک نباشش اگر مومن و مسلمانی
 خدایش تویہ و ہد جاہل ست و نادانی
 کہ بود یار بزرگے بنی عدنانی
 ہمیشہ بود بسے تازہ روی و خندانی
 نگون شد و نہادند روی بوی رانی
 چه آشکار بود آن مجلس و چه پنهانی
 دغاے سید عالم و را قرین دانی
 بود اہل شرک ز شمشیر او کبیرانی
 بدانی این توجہ تابیج و امتدی خوانی
 امیر سعادت آثار بود و ذی شانی
 بہر اموری کہ مے یافت امر و زمانی
 کہ دین حق شد از ایشان چہ صبح نورانی
 کہ نا امید ز الطاف خود مگردانی
 بہ بقعہ ہای نیکو بود و صدق دل یانی
 جمل ز بحر کفشی بود ابر نیسانی
 بروضۃ النبوی ہم بہ بیت رحمانی
 چنانکہ آمن ست این بنص قرآنی
 کہ بود نسل بزرگان و نیک مردانی
 ضیاء لامع درخشان چہ نسل ربانی
 بشیح جام کہ بودہ است غوث حقانی
 کہ فتنہ زکرامات جد او دانی

نمود امر باین احقر عباد الله
که چسبیت نام و بجمع چه بود بطن خود
بود جواز که این امر او خلاصت شود
به نیک خلقی و دینداری و سخاوت و زهد
پس ای مقدر با فیض شیخ شمس الدین
مزار بابر کاتب است این لیسرستان
که امر فوق ادب آید است در اخبار
شفای خسته دلان است نسخه هندی
فخذ بدی و تخف حسابی یا الله
فراغ یافت ز تخم سیر هذبه النسخه
بسال الف و ثلثاء و سی و چهار
و گز روی حساب جل همه خواهی

که بعد حذف الف از عباد میدانی
کینه کلی ز دربار فیصل ربانی
که بود تا جرودی فهم و شیخ دهقانی
بصیر او ز هسرا لایک و رانانی
که فیض و برکت خود و سه هم چو بارانی
نوشتم این چه خطم راستی توان خوانی
خصوص امری که ازین دروست تیبانی
ز نخلصین و مریدین و هر سلمانی
فانک متعال و انت سلطانی
بیم غره شهر جمادی الثانی
امید آنکه لوحه الکریم گردانی
نوهفت و فکرم از جمع لفظ شرفانی

فَالْمَنَاجَاتُ مِنْ فِكْرِ الْمَلِكِ الْقَاصِرِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّسُولِ

شمر سارم یاد رب یار بنما و ذور بسلال
ترک معروفات و فعل نبی منکر کرده ام
چون بهایم دایم اندر خواب خوردن بوده ام
امرو نیست راز قرآن خوانده و دانسته ام
هست افوارم که فعل من خلاف قول توست
گرچه دانستم و خواندم من بجز زولای بجز
گفته ام غواص بحر غفلت و ذنب و خطا

طاعت از دستم نیاید غیر عصیان و بال
سر بسر کارم خطا و سهو و نسیان است محال
بادرت ناماده ام ز حلاص اندر هیچ حال
بر خلافتش کار کردم عمر شد اندر رضای
بارها پیمانم پرستیدم عصیان الامال
ترک کردم من بجز زولای بجز آمدت سال
رو بردناورده و ناماده ام در اکتبال

زیر بار ذنب و عصیان مانند ام چون خر بگل
 رہتا فاعظ کنا اسرافتانی امرنا
 یادنا و دم ز قیر و شکر و میزان و صراط
 خلق را آزرده و مال مسلمان خورده ام
 آدم با این تمامی روسیہ باور گہت
 نیست نو مید از درت کس یا الہ العالمین
 گر بخوانی در برانی باورت آمادہ ایم
 و رنگناہ من بود چون سیل ہستے ناگذر
 باگدایان پاوشانان کے روادار غدر ستم
 عفو کن یارب روح مصطفیٰ وآل و صحب
 یا بروی جملہ نیکان و خواص در گہت

یَعْرِضُ عَنْ حَمْلِ ذَنْبِي الْفِ افطار جمال
 انت غفار کریم یا کسیر المتعال
 در پے حرص و ہوا و غفلت و مال و منال
 عمر من بگذشت چون حیوان بصر ماہ و سال
 بار عصیان را بدوش آورده ام مثل جمال
 دانکہ نو مید از درت ہون مجال ست و مجال
 کے کد انو مید کرد گر کریم از وسے ملال
 قطرہ از رحمت آن سیل را سا از دلال
 باگد از شہ نیاید جز کرم در سیچ حال
 واسے اگر بدھی بپاوشش عمل مار اشکال
 انت یارب بطفک اغثنی کل حال

نہیت عبد اللہ بدست بیچ جز لا تقنطوا
 گرچہ از بار گنہ گشتہ بے پشتت و بال

تہیت بالخیر

اعلان واضح باد کہ بدوکان مکتب ہر قسم عربی فارسی اردو
 پنجابی و قرآن مجید معرا و مترجم موجود و نرخ ارزان ارسال کر دیا میشود

صاحب تصدیق امین شیخ الہی بخش محمد صلال الدین تاجران کتب ہوبازار کشمیری